

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi

Beyond the Horizon Scientific Journal

Cilt/Volume:

24

Sayı/Number:

2

Ay/Month:

Aralık

Yıl/Year:

2024

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ

Beyond the Horizon Scientific Journal

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ

DergiPark
AKADEMİK

ESJI Eurasian
Scientific
Journal
Index
www.ESJIndex.org

ASOS
indeks

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Adam Sofronijevic (Dr. Belgrad Üniversitesi Sırbistan), **Ali Fikri Akşirin** (Uzm.Dr. Ankara Büyükşehir Belediye Hastanesi), **Ali Gököz** (Dr. Emekli Sandığı Yönetim Kurulu Üyesi TTB Onur Kurulu Üyesi), **Ali Rıza Erdoğan** (Dr. Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu), **Ayşe Karaduman** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi), **Ayşegül Ataman** (Prof. Dr. Lefke Avrupa Üniversitesi KKTC), **Babak Kashefi Mehr** (Doç. Dr. Tebriz Üniversitesi, İran), **Cengiz Özbesler** (Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü), **Esra Akı** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Filiz Demiröz** (Dr. Öğr. Üyesi Emekli Öğretim Üyesi), **Fulya Temel** (Prof. Dr. G.Ü Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitim Bölümü), **Gizem Çelik** (Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Ercüment Erbay** (Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Gonca Bumin** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Gülşen Varol** (Prof. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü), **Hakan Acar** (Prof. Dr. Liverpool Hope University & EASSW European Association of Schools of Social Work), **Hayyam Kıratlı** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Anabilim Dalı), **Helga Rittersberger** (Prof. Dr. ODTÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü), **Hicran Çavuşoğlu** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi), **Hülagü Kaplan** (Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **Hülya Kayıhan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Hülya Koç** (Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniv. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **Hüsamettin Çetin** (Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **İsmihan Artan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü), **Kadriye Armutlu** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Kasım Karataş** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Kezban Bayramlar** (Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Kübra Cihangir Çamur** (Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **M. Emin Demirci** (Körler Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi), **Melike Tekindal** (Doç. Dr. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Mine Uyanık** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Mintaze Kerem Günel** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Muammer Çetingök** (Prof. Dr. University of Tennessee, Knoxville ABD), **Nilüfer Darıca** (Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Eğitim Fakültesi), **Oğuzhan Zengin** (Prof. Dr. Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü), **Özlem Cankurtaran** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Pınar Bayhan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü), **Refia Selma Görgülü** (Prof. Dr. Doğu Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi), **Sayra Lotfi** (Doç. Dr. Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Selahattin Gelbal** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi), **Sema Buz** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Sevilay Şenol Çelik** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi), **Turhan İçli** (Avukat Engelliler Federasyonu Başkanı), **Tülin Düger** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Türkan Akbayrak** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Veli Duyan** (Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Yüksel Baykara Acar** (Prof. Dr. Liverpool - İngiltere), **Zafer Erden** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü).

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Arzu İçağasıoğlu Çoban
Doç. Dr. Rumeysa Akgün
Doç. Dr. Mehmet Kıriloğlu
Doç. Dr. Yasemin Elik
Dr. Öğr. Üyesi Emrah Apak
Dr. Şenay Delimehmet Dada

Prof. Dr. Oğuzhan Zengin
Doç. Dr. Melih Sever
Doç. Dr. Ergün Hasgöl
Doç. Dr. Mustafa Zuhar
Dr. Öğr. Üyesi Hülya Torun Yeterge

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi

Beyond the Horizon Scientific Journal
Türkiye Körler Federasyonu Yayını
Journal of Turkish Federation of the Blind Person

Hakemli Dergidir.
Blind Peer Reviewed Journal

Körler Federasyonu Adına
On Behalf of Turkish Federation of the Blind Person

BAŞ EDITÖR / EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. (Associate Prof.) Özgür ALTINDAĞ

YARDIMCI EDITÖR / CO-EDITOR

Doç. Dr. (Associate Prof.) Oktay TATLICIOĞLU

SEKRETER / SECRETARY

Uzm. Psk. Dan. Hayriye ERÇETİN

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Özgür ALTINDAĞ [Başkan] (Dicle Üniversitesi / Türkiye – Dicle University / Turkey),

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Hacettepe Üniversitesi / Türkiye – Hacettepe University / Turkey)

Prof. Dr. Oğuzhan ZENGİN (Karabük Üniversitesi / Türkiye – Karabük University / Turkey)

Prof. Dr. Mehmet SAĞLAM (İnönü Üniversitesi / Türkiye – İnönü University / Turkey)

Doç. Dr. Zuhal AKMEŞE (Dicle Üniversitesi / Türkiye – Dicle University / Turkey)

Doç. Dr. Hıdır APAK (Mardin Artuklu Üniversitesi / Türkiye - Mardin Artuklu University / Turkey),

Doç. Dr. Ahmet EGE (Katip Çelebi Üniversitesi / Türkiye - Katip Çelebi University / Turkey),

Doç. Dr. Osman GEYİK (Dicle Üniversitesi / Türkiye – Dicle University / Turkey),

Doç. Dr. Oktay TATLICIOĞLU (Dicle Üniversitesi / Türkiye – Dicle University / Turkey),

Doç. Dr. Melike TEKİNDAL (Katip Çelebi Üniversitesi / Türkiye - Katip Çelebi University / Turkey),

Cilt/Volume: 24 Sayı/Number: 2 Ay/Month: Aralık Yıl/Year: 2024

E-ISSN 2791-9994

YAYIN TÜRÜ/TYPE OF PUBLICATION

ULUSLARARASI/SÜRELİ YAYIN - INTERNATIONAL/PERIODIC PUBLICATION

YAYIN DİLİ / PUBLISHING LANGUAGE

TÜRKÇE / İNGİLİZCE

YAYINLANMA ARALIĞI/PUBLICATION PERIOD

Yılda İki / Twice a year

BASIM TARİHİ/PUBLICATION DATE

31.12.2024

İLETİŞİM ADRESİ/CONTACT ADDRESS

Doç. Dr. Özgür ALTINDAĞ

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi Dicle Üniversitesi

İİBF Sosyal Hizmet Bölümü

Sur - DİYARBAKIR

<http://ufknotesibilimdergisi.blogspot.com/>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild>

E-Posta/Email: ufknotesibilimdergisi@gmail.com

İÇİNDEKİLER

İç Kapak	i
Danışma Kurulu ve Bu Sayının Hakemleri	ii
Künye	iii
İçindekiler	v
Özge Aslan Koyutürk, Öznur Körükçü	
Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Engelli Bir Kadın Olmak	
<i>Being a Disabled Woman in The Context of Gender Roles</i>	76-96
Hatip Yurgiden, Nurullah Çelik	
Döviz Piyasalarında Döviz Rezervlerinin Döviz Ekonomisine Olan Etkisi	
<i>The Effect of Foreign Exchange Reserves in Foreign Exchange Markets on The Foreign Exchange Economy</i>	97-119
Zeynep Akdemir	
Çok Kültürlü Ortamlarda Afet Yönetimi ve Sosyal Hizmet	
<i>Disaster Management and Social Work In Multi-Cultural Environments</i>	120-148
Hamza Aydemir, Ergün Hasgöl	
Sosyal Hizmetler Öğrencilerinin Yoksulluk Algılarının Fotoses Yöntemiyle İncelenmesi	
<i>Examining the Poverty Perceptions of Social Services Students Using Photovoice Method</i>	149-175
Ayfer Aslan	
Genel Eğitim Sınıflarında Özel Gereksinimli Öğrencilerin Matematik Performanslarının Desteklenmesi	
<i>Supporting The Mathematical Performance of Students with Special Needs in General Education Classes</i>	176-194
Dergi Yayın Kuralları	195-197

Özgün Makale (Derleme)

Unique Article (Review)

Geliş Tarihi – Submitted: 07.03.2024

Kabul Tarihi – Accepted: 31.12.2024

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aslan Koyutürk, Ö. & Körükcü, Ö. (2024). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında engelli bir kadın olmak. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 24 (2), 76-96.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1448142>

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ BAĞLAMINDA ENGELLİ BİR KADIN OLMAK

Özge ASLAN KOYUTÜRK¹

Öznur KÖRÜKCÜ²

ÖZET

Toplumsal cinsiyet, kişilerin insan kimliklerinin yerine cinsiyet kimliklerinin koyulması ve insana cinsiyetleri üzerinden nasıl davranması gerektiğinin normlarla dayatılmasıdır. Cinsiyet rollerinin dayatılmasında kültürün etkisi yadsınamayacak kadar büyüktür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği her zaman kadınların aleyhine olmuştur. Dünya tarihine bakıldığı zaman toplumsal cinsiyet eşitliğinin tarihin hiçbir döneminde tam anlamıyla sağlanamadığı görülmüştür. Dünyada cinsiyet eşitsizliklerinin yanı sıra, başka fırsat eşitsizlikleri ile en fazla karşılaşan gruplardan biri de engelli kadınlardır. Hem kadın hem de engelli bir birey olmak çok yönlü ayrımcılığı da beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle kadınlar erkeklere göre daha az sağlıklı, daha düşük eğitim seviyesine sahip, daha az işgücüne sahip ve daha az gelir getiren işlerde çalışmaktadırlar. Kadınlar onlara sunulan eğitim ve sağlık gibi hizmetleri

¹ Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora öğrencisi. ORCID:0000-0003-2875-4528 E-posta: ozgeaslan_07_09@hotmail.com

² Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Doç. Dr. ORCID:0000-0001-5840-9114 E-posta: oznurkorukcu@akdeniz.edu.tr

erkekler gibi kullanamamaktadır. Literatürde kadınların yaşam süreleri erkelere göre daha uzun olmakla birlikte hayat kaliteleri erkeklerden daha düşüktür. Durum böyle iken bir de engelli bir kadın olmak işleri daha da kötüleştirmektedir. Bu nedenle engelli kadınların toplumda yaşadığı ayrımcılığı cinsiyet rolleri bağlamında incelemek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engelli Kadın, Eşitsizlik, Toplumsal Cinsiyet

BEING A DISABLED WOMAN IN THE CONTEXT OF GENDER ROLES

ABSTRACT

Gender is the replacement of people's human identities with their gender identities and the imposition of norms on how they should behave based on their gender. Culture has a great impact on the imposition of gender roles. Gender inequality has always been against women. Gender inequality has always been to the detriment of women. When we look at world history, it is seen that gender equality has not been achieved in any period of history. In addition to gender inequalities, one of the groups that most face other inequalities of opportunity in the world society is women with disabilities. Women are already people who are exposed to inequality. When being a disabled woman is added to this, it is inevitable to encounter disabled women who are isolated from society and exposed to discrimination. Being both a woman and a disabled individual brings with it multifaceted discrimination. Due to gender inequality, women are less healthy, have lower education levels, have less labor force and work in jobs that bring less income. Women cannot use the services offered to them, such as education and health, like men. Studies show that women live longer, but their quality of life is lower. And being a disabled woman makes things even worse. The main aim of the study is to examine the discrimination experienced by women with disabilities in the context of gender roles.

Key Words: Disabled Women, Gender, İnequality

Giriş

Birey doğduğunda biyolojik olarak özelliklerini yansıtan üreme ve hormonal farklılıklara sahip olmakta olup bu yapı cinsiyet olarak adlandırılmaktadır (Oakley, 2015). Bireyin kadın ve erkek olarak genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri cinsiyet olarak tanımlanırken toplumsal cinsiyet ise bireyin yaşadığı

kültürde doğru olduğu kabul edilen, kişiden kadın ve erkek olarak yapması beklenen görevleri kapsamaktadır (Bardakçı ve Oğlak, 2022 s.72). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı ve bizden nasıl davranmamızı beklediği ile ilgili roller, değerler ve yargılar bulunmaktadır (Başaran ve Köşgeroğlu, 2021s.294). Toplum tarafından bu cinsiyet rollerinin bireye aktarılması kişinin gündelik yaşamı ile gerçekleşmekte ve sosyalizasyon süreci ile kişinin içselleştirmesi sağlanmaktadır. Bu sosyalizasyon süreci ise çocukluk çağında başlamakta ve çocuğun oyuncak, giysi gibi nesnelere cinsiyetini yansıttığı düşünülen renkler seçilmektedir. Buna bağlı olarak erkekler ev geçimini sağlayan kişiler olarak ücretli işlerde çalışıp, kamusal alanda yer alırken kadınlar ise karşılıksız emeğe dayanan ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklarını yerine getirmekte, siyasal, ekonomik ve toplumsal hayattan dışlanmaktadır (Collins vd., 2021 s.105). Kadınlar erkeklere göre işten çıkarımlarda da ilk gözden çıkarılan olmaktadır ve genel olarak bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, çalışma hayatından kadının işgücüne katılma durumundan başlayıp terfi olanaklarına kadar geniş yelpazede etkisi olan ve kadının tüm yaşamını olumsuz etkileyen bir sorun alanıdır. Kadın olmak cinsiyete dayalı ayrımcılığı arttırmaktadır ve buna engelli kavramı eklenince kadınların yaşamı daha da zorlaşmaktadır.

Engellilik, doğuştan genetik kaynaklı olabildiği gibi kaza gibi durumlar nedeniyle de tüm bireylerin başına gelebilme olasılığı olan bir halk sağlığı meselesidir (Doğruel, 2022 s.301). Dünya Sağlık Örgütü, engelliliği insan olmanın ayrılmaz bir parçasıdır şeklinde tanımlamış ve günümüzde tahminen 1,3 milyar kişinin bir engellilik durumu yaşadığını belirtmiştir (WHO, 2021). Dünya Engellilik Raporuna göre, insanların %15'i fiziksel, entelektüel, duyuşsal veya zihinsel bir engeli bulunmaktadır ve engelli kişilerin %80'i düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır (WHO, 2011). Dünya nüfusunun ortalama %15'ini, Türkiye nüfusunun ise %12.29'unu engelli bireyler oluşturmaktadır (WHO, 2021). Engelli bireyler, tüm tarih boyunca "dışlanan ve istenmeyen" kesimi oluşturmuş ve işe yaramazlık, talihsizlik, farklılık, ezilen ve hasta olan kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir ancak, tarihi süreç içerisinde toplumda engelli birey olmanın içerisinde daha dezavantajlı bir grup dikkat çekmektedir: Engelli kadın olmak (Orhan ve Özkan, 2020 s.1). Engelli kadınlar, toplumda daha fazla dışlanmakta ve hem engelli hem de kadın olmasından dolayı ortaya çıkan problemlerle (sağlık bakımı alamama, eğitime katılamama, istihdamda yer alamama vb.) baş etmek durumunda kalmaktadır (Addlakha vd., 2017 s.5). Engelli kadınlar yaşamlarını diğer engelli kişilere, engelli

veya engelsiz erkeklere ve engelsiz kadınlara göre daha zor yaşamaktadır (Orhan ve Özkan, 2020 s.2). Engelli kadınlar bu süreçte aile içinde, sağlıkta eğitimde, aile içinde, çalışma yaşamında problemlerle karşılaşmakta bu problemler engelli kadını ev içine yaşam alanına sınırlamakta engelli kadınların üretkenliğini de engellemektedir (Bal, 2022 s.138).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların yaşamını olumsuz etkileyen çok önemli bir halk sağlığı sorunudur. Kadınlar cinsiyete dayalı ayrımcılığı en fazla yaşayan gruptur. Bu duruma bir de engelli kavramı eklenince engelli kadınlar için hayat daha da zorlaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında engelli kadınlara değinen bu çalışmada, engelli kadınların toplumda karşılaştıkları problemlerin ve toplumda var olma çabalarının ele alınması amaçlanmıştır.

1.Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet kavramları birbirinden farklı kavramlar olmakla birlikte cinsiyetler arası eşitsizliği ortaya koyabilmek için ikisi arasındaki ayrımın doğru yapılması önem arz etmektedir. Türk Dil Kurumuna göre cinsiyet kavramı “Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaratılış özelliği” şeklinde tanımlamıştır (TDK, 2024). Cinsiyet kavramı bireyleri kültüre bağlı olarak fizyolojik özelliklerine göre güçlü veya güçsüz olarak tanımlayabilmekte ve bu durum dezavantajlı grupların oluşmasına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise, kültürlerin bu cinsiyetleri nasıl gördüğü, nasıl kabul ettiği ve toplum olarak normlaşmış kalıpları tanımlamaktadır (Ellison and Wet, 2018 s.2). Toplumda bireyler arasındaki hiçbir fark, biyolojik anlamda kadın ya da erkek oluşları kadar fazla değildir (Korkmaz ve Başer, 2019 s.72). Toplumsal cinsiyet kavramı ilk kez Psikiyatrist Robert Stoller’in 1968 yılında kaleme aldığı “Sex and Gender” kitabında karşımıza çıkmıştır. Kitapta biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin birbirinden farklı kavramlar olduğu anlatılmıştır. Daha sonra 1972 yılında İngiliz Toplum Bilimci Ann Oakley toplumsal cinsiyet kavramını, sosyoloji bilimine dâhil etmiştir. Oakley, “Sex, Gender and Society” (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) adlı eserinde kadın ve erkeğin farklı olduğunun herkes tarafından bilindiğini belirtmiş ve bu farklılığın boyutunu sorgulamış, cinsiyet “sex” ve “gender” kelimelerinin anlam farklılıklarını da açıklamıştır (Oakley, 2015).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ilk temelleri ailede atılmaktadır çünkü aile bireyin doğduğu, büyüdüğü, geliştiği ilk yerdir (Bardakçı ve Oğlak, 2022 s.73). Çocuklar üç

yaş civarında cinsiyetlerini fark etmekte olup bu dönemde cinsiyet geçişlerini kavramaktadır. Ailelere bu dönemde önemli sorumluluklar düşmektedir. Çünkü aile, cinsiyet rollerinin öğrenildiği aile üyelerinin toplumsal cinsiyete dair rollerini uyguladığı en önemli yerdir (Korkmaz, 2022 s.56). Örneğin anne ev işleriyle ilgilenirken baba eve gelir getiren işte çalışınca çocuklar anne ve babaya göre davranış geliştirmektedir. Bu davranışları kodlayan çocuklar oyun ve oyuncak seçerken kızlar bebek, mutfak gibi oyun-oyuncak seçerken erkek çocuklar araba, tamir gibi oyunlara-oyuncaklara yönelmektedir (Bal, 2022 s.123). Bu açıdan toplumsal cinsiyet kavramı geçmişten günümüze tartışılan bir konu olmuştur. İnsan, doğduğu andan itibaren yaşadığı kültürde gördüğü ve edindiği bilgileri kodlayarak topluma karışır ve toplumda barınmaya çalışır (Bardakçı ve Oğlak, 2022 s.72). Erkek toplumun ona atfettiği şekilde davrandığında toplum tarafından güçlü kabul edilirken toplumun ona atfettiği şekilde davranmadığında da toplum tarafından dışlanır (Berber vd., 2021 s.1).

Toplumsal cinsiyet bireyler arasında bir hiyerarşi oluştururken, bu hiyerarşik sistemin başına erkekleri koyup kadınları ikinci plana atmaktadır (Can, 2023 s.611). Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek arasındaki adaletsiz sistemi tanımlar, toplumsal cinsiyet eşitliği de bu sistem içinde bulunan kadınların temel insan haklarını ve kadınların toplum içerisinde insanca yaşamaları için gerekli olan temel talepleri dile getirir (Şahyar Akdemir vd., 2023 s.498). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden en fazla etkilenen grup kadınlardır. Atasözlerine baktığımızda da **“er olan ekmeğini taştan çıkarır” “kadının şamdan altını olsa mumu dikecek olan erkektir”** gibi yüzlerce söylemlerle kadın ikinci plana atılmış erkek yüceltilmiştir (Can, 2023 s.600). Toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen kültür, toplumsal cinsiyet sorumluluklarını da belirleyerek kadın ve erkekten yapması ve yapmaması gereken rolleri beklemekte ve bu beklenti yerine getirilmediği zaman da onları yeteri kadar “erkek” ya da yeteri kadar “kadın” olmamakla suçlamaktadır (Şahyar Akdemir vd., 2023:498). Kısaca toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerinin ve insanın kimliğine müdahale edilen bir alan olmakla beraber sosyo-kültürel bir durumdur. Yaşam döngüsünde her alanda karşımıza çıkan iktidar ilişkileri, toplumsal cinsiyet alanında da ataerkil bir ortam içinde varlığını sürdürür ve buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet, ataerkillik ve iktidar kavramları birbirleriyle iç içe geçmiştir (Korkmaz ve Başer, 2019 s.72).

1.1.Toplumsal Cinsiyet ve Ataerkillik

Ataerkil “ata” ve “erk” kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Ata kelimesine güç ve hakimiyet kurma anlamına gelirken Erk kelimesi sözlükte bir işi yapabilme gücü, kudret ve iktidar anlamlarına gelir (TDK, 2024). Ataerkil kelimesi, baba ya da aile reisinin rolü anlamlarına gelir. Ataerkil kavramı, soyda babayı esas alıp, aile içinde çocukları baba soyuna mal eder (Sultana, 2019 s.417). Demez’e (2005) göre ataerkillik, soyun aktarılması, ekonomik olarak güce sahip olmak, mirasın devredilmesi, çocuklar ve eş üzerinde tam yetkili olma hak ve sorumluluklarının erkeklere verilmesi anlamına gelmektedir. Ataerkillik genel olarak ailede erkek egemenliğini tanımlamak için kullanılmıştır (Sultana, 2019 s.417). Ataerkil aile düzeninde, aile bireylerini denetim altına alan, onlara baskı uygulayan babadır ve kadının rolü, erkeğin verdiği yetkiyle sınırlıdır. Ataerkillikte, kadınlar, çocuklar, genç erkekler, köleler, ev hizmetçileri bu erkek egemenliği altında bulunur (Buluk ve Küçükalkan,2022 s.12). Bireyleri cinsiyet temelinde ayırıp eşitsizlik yaratan bu düzen, köklü bir geçmişe sahiptir. Ataerkilliğin kökeni tarım toplumuna kadar uzanmakla birlikte bu sistem erkeğin egemenliğini ifade etmektedir. Ataerkilliğin kökenine baktığımızda gelenekselciler erkeklerin hükmeden kadınların ikincil olduğuna inanırlar (Sultana, 2019 s.418). Modern psikolojiye göre, Sigmund Freud “kadının anatomisi onun kaderidir” demiştir ve ona göre normal insan kavramının karşılığı, erkek olmaktır (Freud 1977). Atasözlerine bakıldığında da yine kadının ikinci plana atıldığı görülmektedir. **“Erkek vefakâr kadın cefakâr olmalı.”** Sözünde de kadının her sıkıntıya boyun eğmesinin altı çizilir. Toplumsal cinsiyet ve ataerkil sistem bireylere salt “insan” gözüyle bakılmasını engelleyip onlara “cinsiyet elbisesi” dikmekte ve kişiler üzerine de o elbiseyi tam olarak oturtma çabasına girmektedir (Korkmaz ve Başer, 2019 s.72). Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak oldukça güçtür fakat bu soruna geniş perspektifte ele alıp çözüm yolları aramak önemli bir adım olabilir (Berber vd., 2021 s.13). Ataerkil sistem yalnızca kadınları değil erkekleri de bu düzene zorlamaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması her iki cinsiyeti de özgür bırakacaktır (Korkmaz ve Başer, 2019 s.74).

2. Kadının Toplumdaki Yeri

Kadın, insanların ataları olarak görülen Âdem ile Havva’dan bu yana doğanın ve yaşam şartlarının tüm zorluklarına rağmen dünya üzerinde var olmuştur. Kadınlar geçmişten günümüze yaşamlarını sürdürebilmek için devamlı mücadele etmişler ve bu mücadelenin boyutu da kültürün kadına verdiği değere göre şekillenmiştir (Acar, 2019 s.400). Kadınlar tarih boyunca çalışma yaşamında, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet

rollerinin etkisi nedeniyle yedek işgücü olarak görülmüşler sanayi devrimi ile birlikte de ücretli işte çalışmaya başlamışlar ve buna bağlı olarak ucuz işgücü ve haklarının sömürsü gündeme gelmiştir (Berber vd., 2021 s.10). Kadınlar geçmişten günümüze kadar devamlı ikinci planda tutulmuş erkekler iktidar sahibi ve maaşlı bir işte çalışarak evi geçindirmekle yükümlü olup kadınların yeri ise ev olarak kabul edilmiştir (Orhan ve Özkan, 2020 s.9). Ataerkil toplumda kadın çevresinden saygı görmek istiyorsa ev işlerini iyi yapmalı ve erkek çocuğu doğurmalıdır “Ataerkil ailede kadın, ancak bir erkek çocuk doğurursa konumunu sağlamlaştırır. Bu nedenle, ataerkil ailelerde kız ve erkek çocuğa farklı anlamlar yüklenir. Erkek çocuk soyun devamı, ailenin yaşlılıktaki güvencesi olarak görülür (Collins vd., 2021 s.105). Toplumda kadının rolleri; annelik, eş olma, ev hanımı olma, akraba olma, mesleki rolü, topluluk rolü, bireylik rolü olarak sınıflanmıştır ve buna bağlı olarak kadının temel rolleri annelik ve ev kadını olmak olup kadın bu rolleri en iyi şekilde yerine getirmelidir (Orhan ve Özkan, 2020 s.9). Kısacası ‘Kadın’ deyince akla, ev işlerini yapan ve çocuk bakımından sorumlu, toplum içinde söz hakkı olmayan, gelir getiren işte çalışamayan çalışsa bile düşük ücretle çalışan, erkeğe göre güçsüz ve şiddet gören devamlı ikinci plana atılan bireyler gelmektedir. Çünkü ataerkil sistem yapısında baskın karakter erkektir ve son söz erkeğindir. Ataerkil sistem yapısı kadınların gelişmesi ve ilerlemesinde büyük engel oluşturmaktadır.

2.1.Toplumda Engelli Kadın Olmak

Türk Dil Kurumu (TDK) engelli tanımını; Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse olarak yapmıştır (TDK, 2024). Literatürde engelli tanımında ve gruplandırılmasında bazı farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) engelli tanımını “tüm insanlarla eşit koşullar altında topluma tam ve etkin katılımlarının önünde engel oluşturan uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler olarak yapmıştır (BM, 2006). Engellilik, Dünya Sağlık Örgütü’ne (WHO) göre, “Bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinden belirli oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uyamama durumu” olarak tanımlanmıştır (WHO, 2011). Dünya Sağlık Örgütüne göre engelliler; görme, konuşma, işitme, zihinsel ve ortopedik engelli, klinik bakıma ihtiyacı olanlar, kronik hastalığı olanlar ve sosyal, duyuşsal ve ruhsal sorunu olanlar şeklinde sınıflandırılmaktadır (WHO, 2023). Buna

bağlı olarak TÜİK nüfus ve konut araştırmasına göre; zihinsel, görme, işitme, dil ve konuşma, ortopedik ve süreğen hastalık olarak sınıflanmıştır (TÜİK, 2011) Engellilik durumu, engeli bulunmayan bireylerle eşit koşullarda yaşama hakkını ortadan kaldırmakta ve engelli kişilerin topluma katılımını zorlaştırmaktadır (Orhan ve Özkan, 2020 s.2). Engelli bireyler, tarihsel boyunca toplum tarafından “dışlanan ve istenmeyen” kesimini oluşturmuşlar ve toplum tarafından, engelli olma talihsiz, işe yaramaz, farklı, ezilen ve hasta olarak görülmüştür (Alpaslan Arar vd., 2021 s.251). Engelli bireyler, toplumda dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır fakat tarihi süreç içinde daha fazla dezavantajlı bir grup dikkat çekmektedir bu da engelli kadınlardır (Orhan ve Özkan, 2020 s.2). Dünyada yaklaşık olarak bir milyardan fazla birey engellidir (WHO, 2021). Engelli olmak cinsiyete dayalı ayrımcılığı arttırmakta bu da en fazla kadınları etkilemektedir (Addlakha vd.,2017 s.6). Engeli bulunan kadın fiziksel, ruhsal ya da duyuşsal engelinin yanında, toplumun karşısına çıkardığı engellerle baş etmeye çalışmaktadır (Orhan ve Özkan, 2020 s.3). Toplumda engelli kadınlara yönelik çok fazla ayrımcılık bulunmakta ve engelli kadınlar ilk olarak ailelerin aşırı koruyucu tutumuyla karşılaşmakta daha sonra eğitim ve iş alanlarında da ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar (Kahraman Güloğlu 2020 s.477). Engelli bireyler, toplumda engelli olmayan diğer kişilerin ulaşabildiği imkanlara erişememekte ve engelli kadınlar için bu durum daha da zor olmaktadır (Lin and Yang, 2019 s.843).

Engelli bireylerin yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla yapılan Birleşmiş Milletler anlaşması, temel olarak insan hakları, onuru ve insani değerine önem veren kadınların ve erkeklerin haklar bakımından eşitliğini teyit eden bir anlaşmadır (BM, 2018). Birleşmiş Milletlerin kadın haklarını koruyan çalışmaları 1946 yılında Kadın Statüsü Komisyonu'nun kurulması ile başlamıştır. Yapılan konferanslarda engelli kadınların ve yaşlı kadınların güvenliğinin sağlanması için gerekli kurumların kurulması ve yasal haklarının güçlendirilmesi konuları ele alınmıştır. Daha sonra 2000 yılında Pekin eylem planı kabul edilip ve alınan kararlarda engelli kadınların özel ihtiyaçları gündem maddesi olmuştur (Orhan ve Özkan, 2020 s.3). Engelli bireyler için en önemli düzenleme ise; 2007 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmeye göre kadın ve erkek engelli haklarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu haklar ise, yaşama hakkı, risk durumlarında ve insani bakımdan acil durumlar, adalete erişim, yasa önünde eşitlik, özgürlük ve güvenlik, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele, işkence, veya cezaya maruz kalmama, şiddet, sömürü, veya istismara maruz kalmama, seyahat özgürlüğü ve uyrukluk, kişi bütünlüğünün

korunması, bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma, kişisel hareketlilik, düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim, hane ve aile hayatına saygı, özel hayata saygı, sağlık, eğitim, çalışma ve istihdam, rehabilitasyon ve rehabilitasyon, siyasal, toplumsal ve kültürel yaşama katılım, yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım gibi birçok alanı içermektedir. Bu hakların yürütülmesi için Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi kurulmuştur (ENKAD, 2015). Türkiye, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları sözleşmesini imzalayan ilk devletlerdendir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2007). Engelli kadın hakları sadece bu sözleşme ile korunmakta, engelli kadınlar için ayrıca bir düzenleme yoktur.

2.2. Engelli Kadınların Karşılaştığı Sosyal, Ekonomik ve Toplumsal Güçlükler

Toplum, erkek ve kadına bir bakış açısı kazandırırken bir taraftan da kadın ve erkeğe farklı roller tanımlamakta ve bu döngü sosyalleşme olarak adlandırılmaktadır (Orhan ve Özkan, 2020 s.8). Sosyalleşme süreci içinde engelli bireyler, kendilerine yüklenen kültürel ve sosyal anlamlar nedeniyle sosyal kayıplar yaşamaktadır ve sosyal ilişkilerdeki kayıplar nedeniyle de hem engelli bireyde hem de ailesinde sosyal izolasyon durumu ortaya çıkmakta ve bu durumdan en fazla etkilenen grup genç engelli bireyler olmaktadır. Engelli bireylerde oluşan sosyal izolasyon sonucu, engelli bireyler benlik saygısını kaybetmekte ve ileride sosyal ilişki kuramama gibi problemlerle karşılaşmakta ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliği bakımından değerlendirildiğinde ise, bu kaybı en fazla yaşayan kesim engelli kadınlardır (Cuthbert, 2017 s.241). Engelli kadının sağlıklı kadınlara ve engelli-engelsiz erkeklere göre dezavantajlı konumu nedeniyle, zaten kadın olduğu için yaşadığı sorunları engelli olma haliyle birlikte daha fazla yaşadığı görülmektedir (Bulut ve Karaman, 2018 s.278). Engelli kişiler ile ilgili yapılan çalışmalarda eğitim ve danışmanlık, yoksulluk, sağlık personelinin iletişimi, ailenin bakım sorunu, istihdam, psikolojik sorunlar ve cinsel sağlık konuları ele alınmıştır. Engelli kadınların dezavantajlı olduğu bir durum da flört etmeleri, evlenmeleri, ileride doğacak çocuğuna engelin geçeceği düşüncesi ile çocuk sahibi olmalarının önüne geçilmesi dolayısıyla da cinsel varlıklarının yok sayılmasıdır (Cuthbert, 2017 s.241). Engelli bireylere çok nadiren cinsel arzuları sorulur çünkü toplum onların cinsel arzularının olmadığını düşünüp onları aseksüel olarak görür (Welsh, 2020 s.275). Buna bağlı olarak engelli kişiler sağlık personellerinin de ön yargılı tutumu nedeniyle cinsel duygularını bastırarak cinsel bakımdan mahrum kalmaktadır (Nelson vd., 2020 s.400). Bu durumda engelli bireylerde bazı sonuçlara

neden olmakta olup bu sonuçlar; cinsel eğitim eksikliği, güçsüzlük, düşük beden imajı gibi engelli bireylerin cinsel hayatlarında ciddi sağlık sorunlarına yol açabilmektedir (Welsh, 2020 s.276). Bütün bunlara ilave olarak; engelli kadınların, sağlık bakımı, cinsel sağlık, üreme sağlığı ve kadın sağlığı hakkında bilgi eksiklikleri bulunmakta bu nedenle de serviks kanseri, meme kanseri gibi kanser tarama programlarına katılımları yetersiz olmaktadır (Luengo-Rubalcaba vd., 2020 s.609).

Yapılan çalışmalarda engelli kadınların engeli bulunmayan kadınlara oranla pap smear testi ve meme kanseri taramalarına daha az katıldıkları belirtilmiştir (Kushalnagar vd., 2019 s.351). Ayrıca yapılan çalışmalarda engelli kadınların etkin bir aile planlaması yöntemi kullanmada konusunda da yetersiz kaldıkları bildirilmiştir (Mitra vd., 2020 s.423). Engelli kadınlarda, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkında yanlış bilginin bulunması, adölesan gebelikler, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, cinsel şiddet, gebelik sırasında ortaya çıkan komplikasyonlar vb. problemlere sebep olmaktadır (Robles-Bykbaev, 2019 s.5). Yapılan bir çalışmada, fiziksel engelli kadınların menstrual döngüsündeki normal sürenin ve kan kaybının farkında olduklarını fakat, menstrual sağlık ve hijyen konusunda yanlış uygulamaların yapıldığı bildirilmiştir (Pokhrel vd.,2019 s.10). Engelli kişilerin cinsel sağlığıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; cinsel istismar, aseksüel olarak etiketlenme, bilgi eksikliği, evlenmelerinin yanlış olduğu gibi sorunların saptandığı görülmüştür (Devkota vd.; 2019 s.8). Engelli kadınların yaşadığı önemli sorunlardan birisi de şiddettir (Meyer vd., 2020:2). Bireyin kadın olması nedeniyle şiddet görmeye meyilli olmasının yanı sıra bir de engelinin bulunması aileden veya toplumdan fiziksel, zihinsel ve cinsel şiddete maruz kalmasını daha da kolaylaştırmaktadır (Devkota vd.; 2019 s.8). Literatüre göre, engelli kadınların yüzde 34'ü eşleri, yüzde 16'sı babaları, yüzde 13'ü anneleri, yüzde 11'i ise çocukları tarafından şiddete maruz kalmaktadır (Yıldız Yazıcıoğlu, 2023 s.3). Bal (2022) çalışmasında, ortopedik engeli bulunan kadınların şiddet görme durumlarına bakıldığında ev işlerini yerine getirememeleri, toplumda "savunmasız" görülmeleri ve engeli bulunan kadınlara uygulanan şiddetin örtbas edilmesi sebebiyle fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir (Bal, 2022 s.125). Yapılan çalışmalarda engelli kadınların, savunmasız oldukları için daha fazla şiddete maruz kaldıkları belirtilmiştir (Luengo-Rubalcaba vd., 2020 s.6012). Yine yapılan çalışmalarda engeli bulunan kadının engeli bulunmayan kadına göre daha fazla oranda şiddete maruz kaldığı bildirilmiştir (Meyer vd., 2020 s.6). Genel olarak engelli kadınlar partner şiddetine maruz kalmaktadır. Engelli bireyler fiziksel, duygusal, cinsel,

istismara karşı en savunmasız gruptur (Arısoy, 2023 s.145). Özellikle birden fazla engelle sahip ve bağımlı durumdaki zihinsel engelli kadınlar, istismara uğradığının farkında bile olmayabilir. Bu zihinsel engelli bireyler, istismarın farkında olsalar dahi kendilerini koruyabilmeleri ve istismarı yetkililere bildirmeleri çok zordur (Addlakha vd.; 2017 s.6). Engelli kadınlara yönelik gerçekleşen cinsel şiddetin genellikle görmezden gelindiği bir gerçektir. Özellikle zihinsel engelli kadınların maruz kaldıkları cinsel istismarı ya da şiddeti algılayamaması ve anlatamaması engelli kadınları cinsel şiddet tehdidi altında bırakmaktadır. Kültür, engelli bireylere bakış açısı nedeniyle istismar vakalarıyla karşılaşmalarında önemli bir etken olmasının yanında engelli kadınların bakire olabilecekleri düşüncesi onları istismar için hedef haline getirmektedir (Bulut ve Karaman, 2018 s.279). Engelli kadınlar çalışma hayatında da sorunlarla karşılaşmaktadır. Literatür incelendiğinde engelli kadınların, engelli erkeklere göre yoksulluğu daha fazla yaşadıkları, eğitim, iş olanakları ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimin daha zor olduğu, kamusal alanda da erkeklere göre daha az görünür oldukları, çoğunlukla aileleriyle beraber yaşamak zorunda oldukları ve cinsel istismar kurbanı olabildikleri bildirilmektedir (Aşkın ve Aşkın, 2020).

Engelli kişilerin eğitim seviyesinin artırılması, bu bireylerin yaşama uyumunu kolaylaştırmaktadır. Bunun için de engelli bireylerin eğitim ihtiyaçlarını kendi karşılamayı öğrenmesi ve bunu sürdürmeleri için önem arz etmektedir. Eğitim, engelli bireylerin karşılaşacağı risklerle baş etmesini kolaylaştırmakta ve başka bir yönüyle de engelli kişilerin sosyal izolasyonunu da azaltmaktadır. Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre Araştırmaya katılan engelli kadınlarda en yüksek eğitim yüzdesi ilkökul mezunu olan bireylerdir ve okuryazarlığı olanlar ikinci, okuryazarlığı olmayanlar ise üçüncü sırada yer almaktadır (Şen, 2022 s.184).

2.3. Engelli Kadın ve Anne olmak

Kadınlardan toplum olarak beklenen en önemli rollerden birisi annelik olmakla birlikte her kadın gibi engelli kadınlarında anne olma arzusu bulunur fakat engelli kadınların anne olması toplumun kurallarına uymadığı için olumlu karşılanmamaktadır (Yıldız Yazıcıoğlu, 2023 s.70). Engelli kadınlar, gebelik, doğum ve doğum sonu tüm kadınların yaşadığı korku ve belirsizlikleri yaşarlar hatta endişeleri kendilerini yetersiz görmeleri nedeniyle daha da fazladır (Cirban, Ekrem vd.,2023 s.240). Anne olma hakkı konusunda tüm kadınlar aynı hakka sahiptir ve engeli bulunan kadınların gebelik, doğum, doğum sonu dönem de diğer kadınlara göre daha detaylı sağlık bakım hizmeti

almaları gerekmektedir (Mitra vd.,2020 s.420). Literatür incelendiğinde yapılan bir çalışma sonucuna göre, engelli kadınlar içinde görme engeli bulunan kadınların en düşük (%70.1) doğum yapma yüzdesine sahip olduğu bulunurken işitme engelli kadınlar en yüksek (%86.4) doğum yapma yüzdesine sahip bulunmuştur. Buna ek olarak engelli kadınların engelli olmayan kadınlara göre gebelik ve doğum eylemi yüzdelerinin daha az olduğu tespit edilmiştir (Biel vd., 2020 s.3394). Engeli bulunan kadınların gebeliklerinde hipertansiyon, preeklampsi, gestasyonel diyabet, eklampsi, preterm eylem ve düşük doğum ağırlıklı bebek olasılığı fazla, perinatal sağlık bakımı alma oranları ise düşüktür (Mitra vd.,2020 s.420). Engelli kadınların perinatal dönemde destekleri az ve kaygı, stres durumları oldukça yüksektir (Cirban, Ekrem vd., 2023 s.241).

Sonuç ve Değerlendirme

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadın ve erkek arasındaki adaletsiz sistem olmakla beraber toplumsal cinsiyet eşitliği de bu sistem içinde bulunan kadınların temel insan haklarını ve kadınların toplum içerisinde insanca yaşamaları için gerekli olan temel talepleri dile getirir (Şahyar Akdemir vd., 2023 s.497). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden en fazla etkilenen grup kadınlar olup kadınlardan daha fazla etkilenen grup ise engelli kadınlardır. Toplumumuzda kadın olmak oldukça zordur ve Türkiye de ki kadınlar da hem kadın olmanın hem de engelli olmanın ortaya çıkardığı sorunlarla mücadele etmektedir (Bulut ve Karaman, 2018 s.282). Toplumsal cinsiyet görevlerinin, erkeklerin lehine göre belirlenmesi, toplumda kadınların birden fazla zorlukla karşılaşmasına sebep olmaktadır. Engelli kadınlar da hem kadın hem de engelli olmalarından dolayı toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıkardığı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Orhan ve Özkan, 2020 s.2). Engeli bulunan kadınların sosyal ve ekonomik olarak bağımsızlıkları tehlike içerisinde olmasına ek olarak toplum tarafından dışlanma ile karşı karşıya kaldıklarından bağımsızlıkları sekteye uğramaktadır. Engelli kadınların toplumda var olması ve yaşama kazandırılması önemli bir konudur. Bunun için, ülke şartlarına uygun çözümler üretilmeli, konuya yönelik denetimler yapılmalı başarısız olunan durumlarda yeni çözüm önerileri geliştirilmelidir. Yeni çözüm yolları engelli kadınlar ile iş birliği içinde geliştirilmeli ki daha etkili çözüm yollarına ulaşılabilir ve engelli kadınları toplumda görünür kılabilirsin.

Engelli kadınlar toplumun dezavantajlı grubunu oluşturduğu için, kadınların, cinsellik, öz bakım gereksinimleri, aile planlaması, üreme sağlığı, gebelik, doğum ve doğum

sonu dönemde eğitim ve danışmanlık hizmetleri ve takipleri düzenli yapılmalıdır. Engelli kadınların annelik süreci için düzenli eğitimler verilmelidir. Engelli kadınlara bakım verecek olan sağlık personellerine eğitim konusunda yetkili kişilerce bakım, iletişim ve danışmanlık konusunda eğitim verilip farkındalık programları oluşturulmalıdır.

Engeli bulunan kadınların eğitim seviyesinin artırılması, bu kadınların yaşama uyumunu kolaylaştırmaktadır. Bunun için de engelli kadınların eğitimi, ihtiyaçlarını kendi karşılamayı öğrenmesi ve bunu sürdürmeleri için önem arz etmektedir. Eğitim, engelli bireylerin karşılaşacağı risklerle baş etmesini kolaylaştırmakta ve başka bir yönüyle de engelli kişilerin sosyal izolasyonunu da azaltmaktadır. Bu sebeple engelli kadınlara yönelik yetkili kişilerce düzenli eğitimler düzenlenmeli bu eğitimlerin sonucu düzenli olarak değerlendirilmeli, eğitimin kalitesinin ve veriminin artması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2019). "Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın" İnsan ve İnsan, 6(21), 395-411. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.536610>
- Addlakha, R. Price, J. Heidari, S. (2017). "Disability And Sexuality: Claiming Sexual And Reproductive Rights" *Reprod Health Matters*, 25:4– 9.
- Alpaslan, Arar, M. Erbil, N. Yıldırım, F. (2021). "Engelli Kadınlarda Üreme Sağlığı Sorunları ve Hemşirelik Yaklaşımı" *Androl Bul*; 23:250–255 <https://doi.org/10.24898/Tandro.2021.16870>
- Arısoy, A. (2023). "Engelli Birey Olmak" Ekin Basım Yayın Dağıtım.145-170.
- Bulut, S. ve Karaman, H. B. (2018). "Engelli Bireylerin Cinsel, Fiziksel ve Duygusal İstismarı" *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 277-301. Doi: 10.21565/Ozelegitimdergisi.382961
- Aşkın, E.Ö. ve Umur, A. (2020). "Engelli Kadın İşgücünün Marjinalliği Farklı Boyutlarıyla Kadın Çalışmaları" Editörler: Elif Yüksel Oktay Ve Reyhan Ayşen Wolff, Isbn 978-625-7983-35-8, Ekin Yayınevi, Bursa, 47-70.
- Bal, G. (2022). "Toplumsal Cinsiyet Açısından Ortopedik Engelli Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın İncelenmesi: Zonguldak İli Örneği" *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*,5(9), 117-156.

- Bardakçı, Ş. Oğlak, S. (2022). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ve Türkiye" Toplumsal Politika Dergisi, Turkish Journal of Social Policy, 3(1) 71-90. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Tpd> E-Issn: 2587-1412
- Başaran, F. Köşgeroğlu, N. (2020). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Hemşirelik Mesleğine Yansımaları" Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 9(3): 293- 299
- Berber, A. Yağışlı, Ş. Demirci, D. Kayakçı, B. Akbulut, A, A. (2021). "Ataerkil Toplumlarda Erkek Olmak Lisans Bitirme Projesi" İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Lisans Anabilim Dalı. İstanbul.1-102. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi Uygulama Kılavuzu (Engellilerkonfederasyonu.Org.Tr) Erişim Tarihi: 11.01.2024
- Biel, F. Darney, B. Caughey, A. Horner, Johnson, W. (2020). Medical indications for primary cesarean delivery in women with and without disabilities. The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine, 33, 3391-3398. <https://doi.org/10.1080/14767058.2019.1572740>
- Birleşmiş Milletler. (2006). "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme" www.un.org/disabilities/documents/natl/turkey.doc (Erişim Tarihi: 11.01.2024).
- Buluk, G. Küçükalkan, Y. (2022). "Kim Ki Duk Sinemasında Toplumsal Cinsiyet Ve Kadının Sunumu: "Ada" Filmi Örneği" Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 4(1), 10-20.
- Bulut, S. Karaman H.B. (2018). "Engelli Bireylerin Cinsel, Fiziksel ve Duygusal İstismarı" Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 19(2), 277-301.
- Can, İ.C. (2023). "Ataerkil Döngü İçerisindeki Türk Aile Hukuku Alanında Feminist Hukuk Düzenlemeleri" Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (2), 599-617.
- Cirban, Ekrem, E. Demirel, Bozkurt, Ö. Daşkan, Z. (2023). Engelli kadın olarak anne olmak. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 6 (1), 238-246. DOI: 10.38108/ouhcd.991142
- Collins, C. Landivar, L. C. Ruppner, L. Scarborough, W.J. (2021). "Covid-19 And The Gender Gap In Work Hours" Gender Work Organ,28(S1):101–112

- Cuthbert, K. (2017). "You Have To Be Normal To Be Abnormal: An Empirically Grounded Exploration Of The Intersection Of Asexuality And Disability" *Sociology*,51:241–57.
- Demez, G. (2005). "Kabadayıdan Sanal Delikanlıya –Değişen Erkeklik İmgesi" Babil Yayınları.
- Devkota, H. R. Kett, M. Groce, N. (2019). "Societal Attitude And Behaviours Towards Women With Disabilities In Rural Nepal: Pregnancy, Childbirth And Motherhood" *Bmc Pregnancy And Childbirth*, 19(1), 1-13. <https://doi.org/10.1186/S12884-019-2171-4>.
- Doğruel, F. (2022). Beden, Birey ve Toplum Kesişiminde Engelli Bireylerin Erişebilirlik Deneyimleri: Gaziantep Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 299-317. <https://doi.org/10.18490/Sosars.1111387>
- Ellison, G. T. De Wet, T. (2018). "Biological Determinism" *The International Encyclopedia Of Biological Anthropology*, 1-4.
- Engelli Kadın Derneği. (2015). *Ayrımcılık ve Engelli Hakları*. Ankara. EnKad – Engelli Kadın Derneği erişim tarihi: 17.01.2024.
- Freud, S. (1977). "On Sexuality" Harmondsworth: Penguin
- Kahraman, Güloğlu, F. (2020). "Türkiye’de Engelli Hakları Alanında Yeni Bir Örgütlenme Engelli Kadın Hareketi" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research*, 8 (39), 476-489. www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
- Korkmaz, A. Başer, M. (2019). "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Ataerkillik ve İktidar İlişkileri" *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 28(1),71-76.
- Kushalnagar, P. Engelman, A. Simons, A. N. (2019). "Deaf Women's Health: Adherence To Breast And Cervical Cancer Screening Recommendations" *American Journal Of Preventive Medicine*, 57(3), 346-354
- Lin, Z. Yang, L. (2019). 'Me too!': individual empowerment of disabled women in the #MeToo movement in China. *Disability & Society*, 34(5), 842–847.
- Luengo-Rubalcaba, S. Abad-García, R. Tíscar-González, V. (2020). "Accessibility Of Deaf Women To The Public Health System Of The Basque Country (Spain)" *Gaceta Sanitaria*, 4(6):608-614.
- Meyer, S. R. Lasater, M. E. Lee, L. Garcia-Moreno, C. (2020). "Protocol: Measurement Of Violence Against Women And Disability: Protocol For A Scoping Review" *Bmj Open*, 10(12).1-8. 10:e040104. doi:10.1136/bmjopen-2020-040104

- Mitra, M. Mckee, M. M. Akobirshoev, I. Valentine, A. Ritter, G. Zhang, J. Mckee, K.lezzoni, L. I. (2020).“Pregnancy, Birth, And Infant Outcomes Among Women Who Are Deaf Or Hard Of Hearing” American Journal Of Preventive Medicine.58(3):418-426. doi: 10.1016/j.amepre.2019.10.012. Epub 2020 Jan 15.
- Nelson, B. Odberg, Pettersson, K. Emmelin, M. (2020). “Experiences Of Teaching Sexual And Reproductive Health To Students With İntellectual Disabilities” Sex Educ,20:398–412.No:65 -9 Nisan 2007, Birleşmiş Milletler’De Üye Ülkelerin İmzasına Açılan -Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme- Hk. / T.C. Dışişleri Bakanlığı (Mfa.Gov.Tr) Erişim Tarihi:12.01.2024
- Oakley, A. (2015). “Sex, Gender And Society” Farnham: Ashgate Publishing Ltd.
- Orhan, S. Özkan, E. (2020). “Engelli Kadın Olmak” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 1-19 <https://doi.org/10.32709/Akusosbil.524633>
- Pokhrel, B. Mahat, S. Parajuli, K. (2019). “Knowledge And Practice Regarding Menstrual Hygiene Among Physically Disabled Women İn Kathmandu, Nepal” Janaki Med Coll J Med Sci,7:8–13.
- Robles-Bykbaev, Y. Oyola-Flores, C. Robles-Bykbaev, V. E. López-Nores, M. Ingavélez-Guerra, P. Pazos-Arias, J. J. Ramoscabrer, M. (2019). “A Bespoke Social Network For Deaf Women İn Ecuador To Access İnformation On Sexual And Reproductive Health” International Journal Of Environmental Research And Public Health, 16(20), 3-17.3962
- Sultana, A. (2019). “Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz” E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi/Journal Of Oriental Scientific Research (Josr) Issn:1308-9633 11 (23), 417-427.
- Şahyar, Akdemir, D. Tüfekçioğlu, S. Karlıdağ, B. (2023). “İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Avrupa Birliği Avrupa Parlamentosunda Kadın Temsiliyeti Üzerine Bir İnceleme” Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24 (1), 497-517.
- Şen, G. (2022). “Kırsal Bölgelerde Yaşayan Engelli Kadınların Ekonomik Açından İncelenmesi; Kütahya İli Örneği” Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 9(2), 177-189.
- Türk Dil Kurumu. (2024). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Türk Dil Kurumu – Dilimiz Kimliğimizdir (tdk.gov.tr)
- Türkiye İstatistik Kurumu. “Nüfus ve Konut Araştırması Mikro Veri Seti” (2011). Nka.Pdf (Tuik.Gov.Tr) Erişim Tarihi: 11.01.2024.

Welsh, K. (2020). "Disability And Sexuality" In: Rowland DI, Jannini Ea, Editors. Cultural Differences And The Practice Of Sexual Medicine. Cham: Springer, .275–91.

World Health Organization. (2021). "Disability And Health" <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>

World Health Organization (Who). (2011). "World Report On Disability" https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf Erişim Tarihi: 17.01.2024.

EXTENDED ABSTRACT

Aim and Scope

The aim of the study is to examine the discrimination experienced by disabled women in society in the context of gender roles. The basis of gender inequality is the roles, values and judgments about how society sees us as men and women, how it perceives us and how it expects us to behave (Başaran ve Köşgeroğlu, 2021:294). The transfer of these gender roles to the individual by the society takes place in the daily life of the person, and the internalization of the person is ensured through the socialization process. This socialization process begins in childhood, and colors that are thought to reflect the child's gender are chosen for objects such as toys and clothes. Accordingly, while men work in paid jobs as breadwinners and take part in the public sphere, women fulfill their responsibilities such as housework, child and elderly care, which are based on unpaid labor, and are excluded from political, economic and social life (Collins et al., 2021:105). In addition to gender inequalities, one of the groups that most face other inequalities of opportunity in the world society is women with disabilities. Women are already people who are exposed to inequality. When being a disabled woman is added to this, it is inevitable that we will encounter disabled women who are isolated from society and exposed to discrimination. Being both a woman and a disabled individual brings with it multifaceted discrimination. Disabled individuals cannot access the opportunities available to other non-disabled people in society, and this situation is even more difficult for disabled women (Orhan and Özkan, 2020:2).

Gender Inequality

There is no difference between individuals in society as much as whether they are biologically male or female (Korkmaz and Başer, 2019:72). From the moment he is born, a human being integrates into society by encoding the information he sees and acquires in the culture he lives in and tries to accommodate himself in society (Bardakçı and Oğlak, 2022:72). When a man behaves the way society attributes to him, he is considered strong by society, but when he does not behave the way society attributes to him, he is excluded by society (Berber et al., 2021:1). While gender creates a hierarchy among individuals, it puts men at the head of this hierarchical system and puts women in the background (Can, 2023:611). In short, gender is a socio-cultural situation, as well as an area where power relations and human identity are intervened.

Power relations, which we encounter in every field in the life cycle, continue to exist in a patriarchal environment in the field of gender, and accordingly, the concepts of gender, patriarchy and power are intertwined with each other (Korkmaz and Başer, 2019:72).

Gender and Patriarchy

The word patriarchal means the role of the father or head of the family. The concept of patriarchy takes the father as the basis in lineage and attributes children within the family to the father's lineage (Sultana, 2019:417). In the patriarchal family order, it is the father who controls family members and puts pressure on them, and the woman's role is limited to the authority given by the man (Alıcı, 2018:45). In patriarchy, women, children, young men, slaves and house servants are under this male domination (Buluk and Küçükalkan, 2022:12). Achieving gender equality is quite difficult, but addressing this problem from a broad perspective and looking for solutions can be an important step (Berber et al., 2021:13). The patriarchal system forces not only women but also men into this order. Therefore, achieving gender equality will liberate both genders (Korkmaz and Başer, 2019:74).

Women's Place in Society

Women have constantly struggled to survive from past to present, and the extent of this struggle has been shaped according to the value culture places on women (Acar, 2019: 400). In a patriarchal society, if a woman wants to be respected by those around her, she must do housework well and give birth to a son. "In a patriarchal family, a woman strengthens her position only if she gives birth to a son. For this reason, different meanings are attributed to boys and girls in patriarchal families. The male child is seen as the continuation of the lineage and the security of the family in old age (Collins et al., 2021:105).

Being a Disabled Woman in Society

Throughout history, disabled individuals have constituted the "excluded and unwanted" segment of society, and being disabled has been seen by society as unfortunate, useless, different, oppressed and sick (Alpaslan Arar et al., 2021:251). Disabled individuals constitute the disadvantaged segment in society, but in the historical process, a more disadvantaged group has attracted attention, and that is disabled women (Orhan and Özkan, 2020:2). There is a lot of discrimination against disabled women in society, and disabled women first

encounter the overprotective attitude of their families, and then they also face discrimination in education and employment (Kahraman Güloğlu 2020:477). Disabled individuals cannot access the opportunities available to other non-disabled people in society, and this situation is even more difficult for disabled women (Orhan and Özkan, 2020:2).

Social, Economic and Community Challenges Facing Disabled Women

During the socialization process, disabled individuals experience social losses due to the cultural and social meanings attributed to them, and due to losses in social relations, social isolation occurs in both the disabled individual and his family, and the group most affected by this situation is young disabled individuals. Women with disabilities have a lack of knowledge about health care, sexual health, reproductive health and women's health, so their participation in cancer screening programs such as cervical cancer and breast cancer is inadequate (Luengo-Rubalcaba et al., 2020:609). One of the important problems experienced by women with disabilities is violence (Meyer et al., 2020:2). In addition to being prone to violence due to being a woman, having a disability makes it easier for an individual to be exposed to physical, mental and sexual violence from the family or society (Devkota et al.; 2019:8). Increasing the education level of disabled people facilitates the adaptation of these individuals to life. For this reason, education of disabled individuals is important so that they can learn to meet their own needs and continue doing so. Education makes it easier for disabled people to cope with the risks they face, and in another sense, it reduces the social isolation of disabled people.

Being a Disabled Woman and Mother

Although motherhood is one of the most important roles expected from women as a society, disabled women, like all women, have the desire to become mothers, but disabled women's motherhood is not welcomed because it does not comply with the rules of the society (Yıldız Yazıcıoğlu, 2023:70). Disabled women experience the same fears and uncertainties that all women experience during pregnancy, birth and postpartum, and their concerns are even greater because they see themselves as inadequate (Cirban, Ekrem et al., 2023:240). All women have the same right to be a mother, and women with disabilities need to receive more detailed health care services than other women during pregnancy, birth and the postpartum period (Mitra et al., 2020: 420).

Conclusion and Evaluation

Being a woman in our society is quite difficult, and women in Turkey struggle with the problems caused by both being a woman and being disabled (Bulut and Karaman, 2018:282). Determining gender duties in favor of men causes women to face multiple difficulties in society. The existence of disabled women in society and their inclusion in life is an important issue. For this, solutions appropriate to the country's conditions should be produced, relevant inspections should be carried out, and new solutions should be developed in cases of failure. New solutions should be developed in cooperation with disabled women so that more effective solutions can be achieved and disabled women can be made visible in society. Since disabled women constitute the disadvantaged group of society, education and consultancy services and follow-ups should be provided regularly on women's sexuality, self-care needs, family planning, reproductive health, pregnancy, birth and postpartum period. Disabled women should be given regular training for the motherhood process. Health personnel who will care for disabled women should be trained on care, communication and consultancy, and awareness programs should be created.

Increasing the education level of women with disabilities makes it easier for these women to adapt to life. For this reason, education of disabled women is important so that they can learn to meet their own needs and continue doing so. Education makes it easier for disabled people to cope with the risks they face, and in another sense, it reduces the social isolation of disabled people.

Özgün Makale (Teorik Araştırma)

Unique Article (Theoretical Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 24.05.2024

Kabul Tarihi – Accepted: 26.12.2024

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yurgiden, H. & Çelik, N. (2024). Döviz piyasalarında döviz rezervlerinin döviz ekonomisine olan etkisi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 24 (2), 97-119.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1489610>

DÖVİZ PİYASALARINDA DÖVİZ REZERVLERİNİN DÖVİZ EKONOMİSİNE OLAN ETKİSİ

Hatip YURGİDEN¹

Nurullah ÇELİK²

ÖZET

Döviz rezervlerinin günümüzde giderek artan bir öneme sahip olduğu ve özellikle gelişmekte olan piyasalar ile gelişmiş ekonomiler arasında önemli bir bağlantı unsuru olarak işlev gördüğü bilinmektedir. Döviz rezervlerinin kullanımının merkez bankalarının ekonomik istikrarı sağlamak, para ve kur politikalarını desteklemek, dış ödemeleri gerçekleştirmek ve döviz likiditesini sağlamak gibi temel amaçları bulunmaktadır. Bu çalışmada, döviz rezervlerinin döviz piyasaları ile ilişkisine bakılarak döviz ekonomisine olan etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, 2002-2023 yılları arasında literatür taraması yapılarak döviz rezervlerinin önemine değinilmiştir. Ayrıca döviz rezervlerinin kullanılmasında, ülkelerin dış ticaret paylarının gelişiminde yaratacağı sonuçlara bakılmıştır. Çalışmanın sonucunda, döviz rezervlerinin

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, hyurgiden@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8201-1050>.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, nurullahc023@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-7801-0858>.

gelişmekte olan piyasalar ile gelişmiş ekonomileri birbirine bağlamada giderek daha önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Ayrıca, döviz kurundaki dalgalanmaların ülkelerin pazar paylarına göre dış ticarete farklılıklar yaratabileceği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Döviz Ekonomisi, Döviz Piyasası, Döviz Rezervi.

THE EFFECT OF FOREIGN EXCHANGE RESERVES IN FOREIGN EXCHANGE MARKETS ON THE FOREIGN EXCHANGE ECONOMY

ABSTRACT

It is known that foreign exchange reserves are of increasing importance today and serve as an important link between developing markets and developed economies. The use of foreign exchange reserves has the basic purposes of ensuring economic stability of central banks, supporting monetary and exchange rate policies, making external payments and ensuring foreign exchange liquidity. This study aims to examine the effects of foreign exchange reserves on the foreign exchange economy by examining their relationship with foreign exchange markets. For this purpose, the importance of foreign exchange reserves was touched upon by conducting a literature review between the years 2002-2023. In addition, the results of the use of foreign exchange reserves on the development of countries' foreign trade shares were examined. As a result of the study, it was seen that foreign exchange reserves play an increasingly important role in connecting developing markets and developed economies. In addition, it was determined that fluctuations in exchange rates could create differences in foreign trade according to countries' market shares.

Keywords: Foreign Exchange Economy, Foreign Exchange Market, Foreign Exchange Reserve.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) döviz rezervlerini, dış ödeme zorluklarının bulunması durumunda parasal yetkiler aracılığıyla denetlenen ve her zaman hazır bir şekilde var olan dış varlıklar olarak tanımlamaktadır (Kofali, 2021). Bununla birlikte, döviz rezervleri, genellikle bir ülkenin altın varlıklarının, bankalarında tutulan dönüştürülebilir yabancı para birimlerinin ve Uluslararası Para Fonu (IMF) nezdindeki döviz rezerv bakiyelerinin toplamını ifade etmektedir (Nasdaq, 2024). Merkez bankaları, para ve kur politikalarına destek sağlamak, ülkenin dış borçlarının ödenmesini kolaylaştırmak, ödemeler dengesinde oluşan gereksinimler için hazır döviz likiditesi yaratmak, kriz dönemlerinde ülke ekonomisinde meydana gelen şokların olumsuz etkilerini en aza indirmek gibi daha birçok nedenden dolayı döviz rezervi tutmayı amaçlamaktadır (Investing, 2023). Çünkü, ülke ekonomisinde yaşanabilecek bazı olumsuzluklar için döviz rezervlerinin hazır bulunması ekonomiyi rahatlatacak ve devamlılığını sağlayacak en önemli politikalardan biridir.

Son yıllarda daha da sıklaşan merkez bankalarının döviz piyasalarına müdahaleleri, birçok ülkede yaygındır. Merkez bankaları, para birimlerindeki önemli değer kayıplarını önlemek amacıyla finansal stres ve sermaye çıkışı dönemlerinde sık sık müdahale yapmaktadır. Özellikle, koronavirüs (Covid-19) pandemisi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Merkez Bankası (FED)'nin 2022 yılında başlattığı agresif daraltıcı para politikası döngüsü ve önemli sermaye akışları, ABD doları için rekor seviyeler ve keskin döviz kuru yaratımına neden olmuştur (Montoro ve Ortiz, 2023). Uluslararası finans piyasalarının son yıllarda kayda değer bir biçimde birleştiği genel anlamda kabul edilmektedir. Bretton Woods sisteminin çöküşüyle beraber döviz kurlarında büyük dalgalanmalar yaşanmış ve 1990'lı yıllarda hisse senedi piyasaları ve sermaye akışları serbestleştirilmiştir. Böylece hem menkul kıymetler hem de para birimlerinin hacminde büyük bir artış yaşanmıştır (Andreou, Matsi ve Savvides, 2013).

Döviz piyasası, işlemlere göre ölçülen, ortalama günlük cirosu 6 trilyon dolar olan dünyanın en büyük finansal piyasalarından biridir. Bu, malların aksine finansal hizmetler pazarıdır ve bu da onu sanayi sonrası çağda faaliyet coğrafyası hakkında düşünmek açısından anlamlı kılmaktadır. 1980'lerin sonlarından bu yana, ucuz ve etkili, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin yanında döviz piyasası, elektronik ticaretin büyümesiyle beraber çarpıcı bir dönüşüm geçirmiştir (Eichengreen,

Lafarguette, Mehl ve Minesso, 2023). Küreselleşmenin yükselişiyle birlikte finansal piyasa entegrasyonu ve liberalleşme belirgin biçimde ilerleme kaydetmiştir. Bu süreçte birçok ülkede kamu ve özel sektörün dış bilançoları ve döviz pozisyonları genişlemiştir. Özellikle gelişmekte olan piyasa ekonomileri (GOÜ'ler) için, bu tür riskler oldukça büyüktür. Sonuç olarak GOÜ'ler egemen ve kurumsal servetleri döviz kurundaki dalgalanmalara bağlı olarak değerlendirme etkilerine maruz kalmaktadır. Bu nedenle, yalnızca yerel faktörler değil, aynı zamanda giderek artan uluslararası faktörler ve özellikle de para birimlerinin değeri de önem kazanmaktadır (Bernoth ve Herwartz, 2021).

Küreselleşme tartışmaları çoğu zaman birçok ülkenin kaderinin diğer büyük ekonomiler tarafından belirlendiğini öne sürmektedir. Geleneksel görüş, büyük ülkelerdeki koşulların sıklıkla diğer ekonomilere yayıldığını ve bu ekonomilerin de iç politikalardan bağımsız nedenlerle dalgalanmalar yaşadığını öne sürmektedir (Giovanni ve Shambaugh, 2008). Bunun yanında, teknolojinin getirdiği yenilikler ve internetin gelişmesi, ülkelerin dijitalleşmesini hızlandırmış ve birçok alanı etkileyerek döviz piyasalarının da hızlı bir şekilde gelişmesine katkı sağlamıştır. Döviz piyasasına, işlem gören para birimlerinin değeri odağından bakıldığında bu piyasalar dünyadaki en büyük finansal piyasayı oluşturmaktadır (Investopedia, 2023). Bu piyasalar tek bir işlemden değil binlerce işlemden oluşmaktadır. Dolayısıyla spekülasyon faaliyetleri oldukça yüksektir. Bu çalışmada, döviz rezervlerinin döviz piyasalarıyla olan ilişkisine bakılarak döviz ekonomisine olan etkileri incelenmiştir. Çalışmada, başlangıçta döviz rezervlerinin önemine değinilmiştir. Sonrasında, döviz rezervlerinin kullanılmasının amaçları ve merkez bankalarının müdahaleleri anlatılmıştır. Son bölümde ise Türkiye'de döviz kuru dalgalanmalarının ihracat, ithalat ve dış ticaret üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda, 2002-2023 yılları arasında döviz ekonomisiyle ilgili olan çalışmalar için literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, döviz rezervlerinin gelişmekte olan piyasalar ile gelişmiş ekonomileri birbirine bağlamada gün geçtikçe daha da önemli hale geldiği görülmüştür. Ayrıca, döviz kurundaki dalgalanmaların ülkelerin pazar paylarına göre dış ticarete farklılıklar yaratabileceği anlaşılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de 2001 krizi sonrası döviz kurlarındaki değişimlerin dış ticaret üzerindeki etkilerini inceleyerek ekonomik ve yapısal dönüşümleri anlamak açısından bu çalışma oldukça önemlidir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, Türkiye’nin döviz kuru politikalarında köklü değişiklikler yapmasına neden olmuştur. Özellikle serbest kur rejimine geçişle birlikte döviz kurlarında önemli dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu dalgalanmalar hem ihracat hem de ithalat üzerinde kayda değer etkiler yaratmıştır. Döviz kurlarındaki artışlar, Türkiye’nin ihracatını destekleyen bir faktör haline gelirken ithalat maliyetlerini artırarak dış ticaret dengesi üzerinde baskı oluşturmuştur. Yüksek kur seviyeleri, ihracatçılar için uluslararası piyasalarda rekabet avantajı sağlarken ithalatın maliyetlerini yükselterek enflasyonist baskıları tetiklemiştir. Aynı dönemde, Türkiye’nin dış ticaret açığı da döviz kurlarındaki hareketlilikle daha belirgin bir hale gelmiştir.

Literatürde döviz kuru dalgalanmalarının özellikle gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret hacmi üzerinde asimetric etkiler yarattığına dair bulgular bulunmaktadır. Örneğin, yüksek döviz kuru, ihracatı artırırken ithalatı kısıtlar ve bu durum, ticaret dengesinin iyileşmesine katkıda bulunmaktadır (Aydın, 2020). Döviz kurlarındaki dalgalanmalar, dış ticaretin temel belirleyicileri arasında yer almakta ve bir ülkenin ithalat-ihracat performansını doğrudan etkilemektedir. Döviz kuru artışı, ihracatı teşvik eden ve ithalatı maliyetli hale getiren bir etki yaratırken, kur düşüşleri ise tam tersi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda, döviz kuru istikrarının sağlanması, dış ticaret dengesi açısından kritik öneme sahiptir. Döviz rezervleri ise döviz kuru politikalarının etkin bir şekilde yönetilmesi ve kur istikrarının korunmasında önemli bir tampon mekanizması sunmaktadır. Yeterli döviz rezervine sahip ülkeler, döviz kurlarındaki ani dalgalanmaları dengeleyerek dış ticaretin sürdürülebilirliğini sağlamada avantajlı bir konuma gelmektedir (Kara ve Yılmaz, 2018). Rezervlerin yetersiz olduğu durumlarda döviz kurlarındaki ani yükselişler ithalat maliyetlerini artırmakta ve bu durum, ülke içinde enflasyonist baskılar yaratarak makroekonomik dengeleri olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çalışmada, döviz kuru değişimlerinin döviz rezervlerinin seviyesiyle yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Döviz rezervleri, kur oynaklıklarını sınırlayarak dış ticaret hacmini stabilize etmekte ve uzun vadede ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sunmaktadır. Döviz rezervlerinin yeterli

olmadığı durumlarda ise döviz kurlarındaki dalgalanmalar dış ticaret dengesi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında;

Dülger ve Cin (2002) çalışmalarında, Türkiye’de 1986:01-1999:12 dönemi arasında nominal döviz kurunun belirlenmesinde “Parasalıcı Döviz Kuru Modeli” Johansen eşbütünleşme yöntemini kullanarak tahmin etmişlerdir. Çalışmada, nominal döviz kuru, görelî fiyat düzeyi, görelî para arzı, görelî faiz ve görelî gelir düzeyi değişkenleri ile ilgili uzun dönemde bir ilişki olduğunu saptamıştır. Ayrıca, “Parasalıcı” modelin beklentisine karşı, görelî para arzı değişkeninin içsel olduğu sonucuna varılmıştır.

Ata ve Arslan (2003) çalışmalarında, Türkiye’de 1980-2000 dönemine ait TCMB ile DİE’nin istatistik göstergeler yayınlarından alınan yıllık verileri kullanarak döviz kuru ve dış ticaret hacmi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, regresyon analizi yapılarak regresyonun hatalı olup olmadığı eşbütünleşim kavramı içerisinde araştırılmış ve birim kök testleri uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, belirtilen yıllar arasında döviz kurundaki artışın dış ticaret hacmi üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Saatcioğlu ve Karaca (2004)’ya göre, Türkiye’de döviz kuru belirsizliğinin ihracat üzerindeki etkisi üzerinde durulmuş, 1981-2001 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Türkiye’de döviz kurundaki dalgalanmanın uzun ve kısa dönemde ihracatı olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir.

Kızıltan ve Ciğerlioğlu (2008)’na göre, Türkiye’deki reel döviz kurunun ihracat ve ithalat üzerindeki etkisi zaman serisi yöntemi ve eşbütünleşim analiziyle incelenmiş, 1982-2005 döneminde alınan üçer aylık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda, reel döviz kurunun dış ticaret dengesini sağlamada etkin olmadığı ve ithalatın kısıtlanmasına yönelik önlemlerin ihracat üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracağı anlaşılmıştır.

Çiftci (2014) çalışmasında, Türkiye için bir kriz göstergesi olarak kabul edilen cari işlemler açığı ile reel döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, eş-bütünleşme yöntemi kullanılarak Vektör otoregresyon (VAR) modeli ile ilgili Johansen eş-bütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, değişkenler arasında iki eş-bütünleşme ilişkisi olduğu anlaşılmıştır.

Ayrıca, cari açığın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve reel döviz kurundaki değişmelerin Granger nedeni olduğuna ilişkin bulguların olduğu saptanmıştır.

Altın ve Süslü (2017) çalışmalarında, 1989-2016 yılları arasındaki üçer aylık Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden yararlandığı verileri kullanarak Türkiye'nin döviz kuru, ithalat ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışmada, Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, istatistiksel anlamda değişkenler arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı anlaşılmıştır.

Yücesan, Torun ve Kurt (2017) çalışmalarında, Türkiye'nin belirlediği ihracat hedeflerine ulaşabilmesi için Ekonomi Bakanlığı tarafından Türkiye ihracatçılarına yol gösterici nitelikte olan hedef ve öncelikli ülke gruplarının döviz kurlarında yaşanan dalgalanmalardan nasıl etkilendiğini araştırmıştır. Çalışmada dış ticaret ve milli gelir büyüklüklerine ilişkin kriterler baz alarak 127 ülke belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, döviz kuru oynaklığının, araştırmaya dahil edilen ülkelerin yaptığı ihracat üzerinde bir etkisine rastlanmamıştır.

Şit ve Karadağ (2019) çalışmalarında, Türkiye ekonomisinde döviz kurunu belirleyen etmenleri incelemiştir. Çalışmada, 2003M01-2018M06 içerisinde aylık veriler baz alınarak ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, döviz kuru ile seçilen makroekonomik değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Kısa ve uzun dönemde, cari açık, Merkez Bankası döviz rezervi, dış ticaret açığı ve TÜFE değişkenlerinin döviz kuruna pozitif etki yaptığı görülmüştür. Ayrıca faiz değişkeninin döviz kuru üzerindeki etkisinin negatif olduğu saptanmıştır.

Alev (2020) çalışmasında, döviz kurundaki dalgalanmaların ihracat ve ithalat üzerindeki etkisini incelemiş, döviz kurunun ihracatı ve ithalatı, döviz kurundaki dalgalanmanın ise sadece ithalatı istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Uzun dönemde ise sonuçları, 2011 krizinin ihracat ve ithalat üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı yönündedir.

Acaravcı ve Dağlı (2021), Türkiye'de 2002:Q1-2020:Q1 döneminde döviz kuru değişkenliğinin dış ticarete olan etkisine bakmıştır. Çalışmada, zaman serisi analizi yapılarak gecikmesi dağıtılmış otoregresif (ARDL) eşbütünleşme sınır testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, reel ithalat, reel yurtiçi gelir, reel döviz kuru ve reel

döviz kuru değışkenliği arasında uzun dönemli bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca, reel yurtiçi gelirdeki artışlar ile reel döviz kurundaki artışlar, kısa ve uzun dönemde reel ithalatı pozitif olarak etkilerken; reel döviz kuru değışkenliğinin reel ithalatı negatif etkilediği görülmüştür.

Can ve Kılıç (2021) çalışmasında, Rusya, Çin, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye'den oluşan BRICS-T grubu ülkelerin üzerinde döviz kurunun dış ticarete olan etkisi, Panel Veri Analizi yöntemiyle 1996-2018 dönemi verilerini kullanarak test etmiştir. Çalışmanın analiz kısmında, Breusch ve Pagan ile Hadri ve Kurozumi testleri kullanılmıştır. Sonrasında, Panel Veri Analizi yapılarak çeşitli bulgular elde edilmiştir. Çalışmanın elde edilen verilere göre; kişi başı gelirdeki gelişme, enflasyon ve döviz kuru ticaret dengesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir.

Bahtiyar ve Güdenoğlu (2023) çalışmasında, Türkiye'de reel döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada, 1994-2021 dönemleri arasında aylık gözlemler kullanarak değışkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Ayrıca, gecikme ile genişletilmiş vektör otoregresif (LA-VAR) modeli, ADF ve CMR testleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, rekabetçi kur politikaları ile dış ticarete ele alınan dönemde Türkiye için olumlu bir sonuca varılamamıştır.

Literatür taraması sonucunda, Türkiye'de döviz kuru belirsizliğinin ihracat üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve reel döviz kurunun dış ticaret dengesi üzerinde etkin bir şekilde kullanılmadığı görülmüştür. Ayrıca, döviz kuru oynaklığının ihracat üzerinde negatif yönde etkili olduğu, uzun ve kısa vadede reel döviz kuru belirsizliğinin ihracatı olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Öte yandan, Türkiye'deki ekonomik göstergelerin incelendiği Ata ve Arslan (2003); Şit ve Karadağ (2019); Can ve Kılıç (2021) gibi bazı çalışmalarda, döviz kurunun dış ticarete olan etkisi ve döviz rezervlerinin önemi üzerine çeşitli bulgular elde edilmiştir. Döviz rezervlerinin, ekonomik istikrarın sağlanması, dış ödemelere destek sağlanması ve yatırımcı güveninin kazanılması gibi önemli rolleri olduğu belirlenmiştir. Saatcioğlu ve Karaca (2004); Kızıltan ve Ciğerlioğlu (2008) gibi bazı çalışmalarda ise döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı da ortaya konmuştur. Literatürde döviz piyasaları ile döviz kurlarının dış ticaret ile ilgili çok fazla ampirik analize rastlanmamıştır. Ancak; sektörün yapısı ile ilgili analizlerin yapıldığı çalışmalar bulunmaktadır. Bu başlık altında, 2001 ekonomik krizden sonra döviz ekonomisi

konulu literatür taraması sonucu ulaşılan çalışmalara yer verilmiştir. Döviz kurlarının dalgalanması birçok çalışma sonucunda benzer etkiler göstermektedir. Bu bağlamda yapılan literatür taramasında, döviz rezervlerinin varlığının dış ticarete önemli bir güç oluşturabileceğine ve döviz ekonomisinde büyük etki yaratabileceğine ulaşılmıştır.

DÖVİZ REZERVLERİNİN ÖNEMİ

Para birimi bir ülkenin ekonomik durumunu yansıtarak uluslararası ticarete ülkenin dikkate değer bir rol oynamasını sağlamaktadır (Zhang, 2022). Ülkelerin para biriminin güçlü olması ya da diğer ülkeler tarafından rezerv para olarak kullanılması, ülke ekonomisini rahatlatıcı birtakım faaliyetler sağlayacaktır. Rezerv paralar ihtiyaç duyulduğu takdirde eğitim, sağlık, dış borçların ödenmesi gibi birçok alanda kullanılabilir. Döviz rezervleri, gelişmekte olan piyasalar ile gelişmiş ekonomileri birbirine bağlamada giderek daha önemli bir rol oynamaktadır (Sa, 2013). Döviz rezervleri, merkez bankaları ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi diğer finansal kuruluşlar tarafından tutulan nakit ve altın gibi diğer varlıklardan oluşmaktadır. Döviz rezervleri ile;

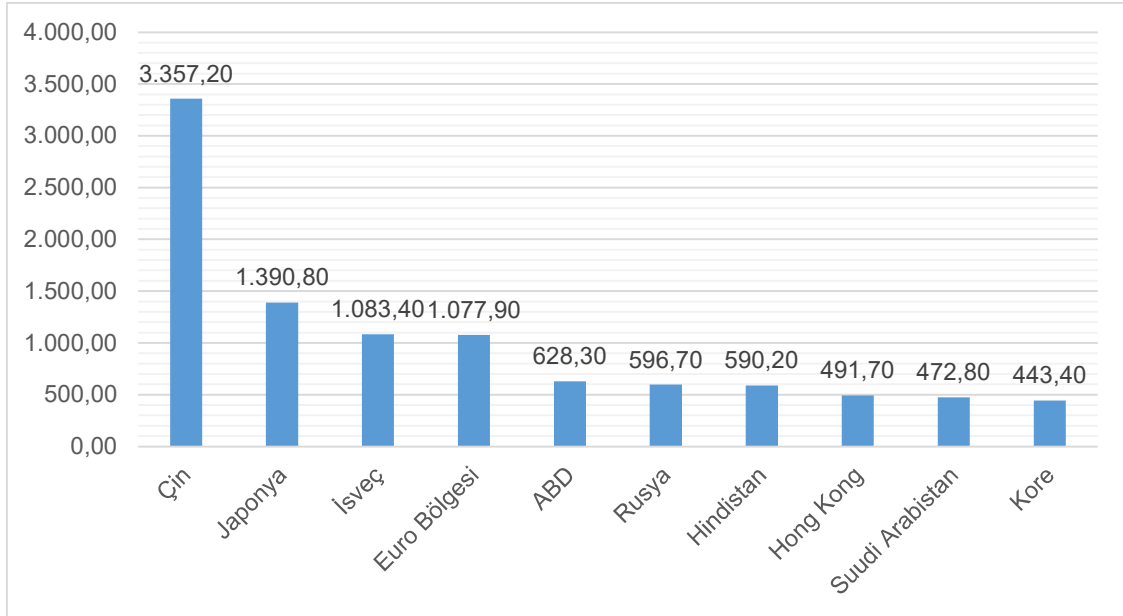
- Yerelde kullanılan para biriminin değerinin sabit bir oranda kalmasının önü açılmaktadır. Ülkeler kendi para birimlerinin doların altında olmasını dilemektedir. Ülkeler ekonomik krizlere karşı likidite buldurmak istemektedir. Kriz dönemlerinde ithalat ve ihracatı gerçekleştirmek için merkez bankalarının ellerinde yabancı para buldurmaları gerekmektedir. Ülkelerin ithalatın finanse edilmesi, borçların ödenmesi, ani gelişen sermaye hareketlerinin göğüslemek gibi uluslararası finans yükümlülüklerini karşılanması beklenmektedir.

- Ülkeler altyapı ya da endüstri projelerini gerçekleştirilmek amacıyla ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlamak zorundadır. Ülkelerin yabancı yatırımcılara güven vermesi gerekmektedir. Merkez bankalarının portföylerinin çeşitlenmesini sağlamaktadır (WEF, 2022). Tüm bunlardan dolayı mali açıdan daha açık, derin ve döviz kuru istikrarı daha fazla olan ülkeler daha fazla rezerv tutma eğilimi göstermektedir (Aizenman, 2013).

Gelişmekte olan ülkelerin döviz rezervi tutma davranışları bazı yönlerden gelişmiş ülkelere farklılık göstermektedir. Öncelikle daha fazlasını tutmaktadır. Bunun nedeni ihtiyati tedbirdir. Ayrıca, gelecekteki krizlerin etkilerine veya IMF'ye dönme ihtiyacına karşı kendi kendini güvence altına almaktır (Frankel, 2010). Bunun

yanında, gün geçtikçe küreselleşmenin etkisiyle birçok firma döviz kuru riskine maruz kalmaktadır. Firmalar, uluslararası piyasalarda rekabetçiliği ve kârlılığını sürdürmek amacıyla, özellikle döviz türevleri ya da dış borçlar yoluyla kur riski yönetimi yapmaktadır (Kim, Chung, Hwang ve Pyun, 2020).

Grafik 1. 2020 Yılında Döviz Rezervlerinin Değerine Göre Dünya Çapında Önde Gelen Ülkeler (milyar ABD doları cinsinden)

Kaynak: Statista, 2023.

Grafik 1’de 2020 yılında döviz rezervlerinin (milyar ABD doları cinsinden) değerine göre dünya çapında önde gelen ülkeler gösterilmektedir. 2020 yılında, altın da dahil olmak üzere en fazla döviz rezervine sahip ülke, yaklaşık 3,4 trilyon ABD doları ile Çin olmuştur. İkinci sırada ise yaklaşık 1,4 trilyon ABD doları değerindeki rezerviyle Çin’in yarısından az olan Japonya’nın yer aldığı görülmektedir. Bu iki ülkeyi takip eden ve üçüncü sırada yer alan, 1 trilyon ABD doları üzerinde döviz rezervine sahip olan ülke İsveç olmuştur. Euro Bölgesindeki ülkelerin toplam rezervleri dışında diğer hiçbir ülkenin döviz rezervlerinin 1 trilyon ABD doları üzerinde olmadığı gözlemlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dolar, kilit para birimi olma rolünü pekiştirmiştir. 1948 yılında dünya çapındaki altının %72’sinin ABD’de yoğunlaştığı göz önüne alındığında, altına çevrilebilirliğini güvenilir bir şekilde duyurabilen tek para biriminin dolar olduğu görülmektedir. Doların yükselişi, ABD’nin resmi politikalarıyla desteklenmiştir. 1961 yılında ABD vergi yasalarında değişiklik yapmış ve yabancı merkez bankalarının

ABD'nin yükümlülüklerinden elde ettiği gelirlerin vergiden muaf tutulmasını sağlamıştır. Bu durum ABD'nin net servetini etkilemezken altının çıkışı dolara olan güveni sarsabilmektedir (Steiner, 2016).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde döviz rezervleri genellikle borçlanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise rezerv birikimi, ödemeler dengesi fazlaları ve net dış varlıkların artmasıyla gerçekleşmiştir. Aslında, Sterlin'den dolara geçiş kademeli bir şekilde birkaç on yıla yayılmıştır. Sterlin'deki bu kademeli düşüş, atalet ve sterlin bölgesi üyelerinin rezervlerinin belirli bir kısmını Sterlin cinsinden tutmalarını taahhüt eden resmi düzenlemelerle açıklanabilmektedir. 1950'lerde Sterlin hâlâ toplam döviz rezervlerinin %50'sinden fazlasını oluşturmuştur. ABD'nin büyük ödemeler dengesi açığı nedeniyle küresel dolar rezervlerinin artması ve İngiltere'nin yabancılara 2 milyar dolarlık merkez bankası yardımını geri ödemesi nedeniyle Sterlin rezervlerinin azalması bu düşüşünün nedeni olarak görülmektedir (Steiner, 2016). Mark 1970'lerde yükselişe geçerek ikinci en önemli rezerv para birimi olmuştur. 1980'lerde Mark'ı Japon Yen'i takip etmiştir. Doların baskın rolüne potansiyel bir rakip olarak bakılsa da Euro payı temel olarak yerini aldığı para birimlerinin (Alman Markı, Fransız Frangı ve Hollanda Guldeni) paylarının toplamına karşılık gelmektedir. Çin'in ekonomik büyüklük ağırlığının ve ticaretteki öneminin artmasıyla Renminbi, yeni bir potansiyel rezerv para birimi olarak ortaya çıkmıştır (Steiner, 2016).

2007 yılında küresel uluslararası rezervlerin yaklaşık üçte ikisi gelişmekte olan ülkeler tarafından tutulmuştur. Asya'da 1980 yılında rezervler, GSYH'nin yaklaşık %5'i iken 2006 yılında yaklaşık %37'sine yükselmiştir (Aizenman, 2013). Türkiye'de ise 2020 Şubat ayında 107,8 milyar dolar olan toplam döviz rezervleri, 2020 Mayıs ayında 84,4 milyar dolara ve 2020 Kasım ayında da 82,3 milyar dolara gerileme göstermiştir. Bu aydan sonra 26 Şubat'ta döviz rezervleri, 95,2 milyar dolara kadar artmıştır. Rezervler arasında, brüt rezervler 54,5 milyar dolar olurken altın rezervleri 40,7 milyar dolar ve net uluslararası rezervler 13,9 milyar dolar olmuştur (Investing, 2023). Merkez bankaları rezervlerini genellikle yüksek kaliteli ve yüksek likit varlıklarda tutarken, bazı ülkeler portföy seçimlerinde daha fazla özgürlüğe sahip olan özel fonlar yaratmıştır. Egemen bir hükümete ait olan ve egemen hükümetin merkez bankası veya maliye bakanlığı tarafından yönetilen fonlardan ayrı olarak yönetilen farklı risk profillerine sahip geniş bir varlık sınıfı yelpazesine yatırım yapmaktadır (Cornelius, 2016).

DÖVİZ REZERVLERİNİN KULLANILMASI VE DÖVİZE MÜDAHALE İŞLEMLERİ

1980'lerin başındaki Latin Amerika krizlerinden, 1994 Meksika krizine ve 2013 Varlık Alımı krizine (*TaperTantrum*) kadar birçok krizde ABD ve diğer gelişmiş ekonomilerde faiz oranlarının artması sebebiyle ani duraklamalar yaşanmıştır (Davis, Devereux ve Yu, 2023). Özellikle, 2007-2008 küresel mali krizinin ardından ABD Federal Rezervi, Avrupa Merkez Bankası ve İngiltere Merkez Bankası gibi büyük merkez bankaları, kısa vadeli nominal faiz oranlarının alt sınırlarda olduğu durumlarda alışılmadık politika önlemlerine yönelmiştir (Kim, 2023). Bunların başında kriz dönemlerinde rezervlerin kullanılması gelmektedir. Uluslararası borçların kapatılması için uluslararası rezervler, araç olarak kullanılmaktadır. Uluslararası rezervlerin ana bileşenini altın oluşturmaktadır. Rezerv para birimi ülkeleri, yabancıların elindeki ödenmemiş para bakiyelerine destek olarak altın tutmaktadır. Ülkeler İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda (özellikle 1950'li yıllar boyunca), uluslararası rezerv olarak kullanılmak üzere dolar talep etmiştir. Bu süre zarfında, ABD'nin ödemeler dengesi açıkları, dünyaya uluslararası rezervler için çok ihtiyaç duyulan bir büyüme kaynağı sağlamıştır (Melvin ve Norrbin, 2023).

Tablo 1. Ulusal Para Birimlerinin Toplam Tanımlanmış Resmi Döviz Varlıkları İçindeki Payı (Yüzde Olarak)

Ülke Para Birimi	1977	1985	1993	2001	2006	2011	2015	2020
Amerikan Doları	80.3	65.1	55.6	68.3	65.5	62.2	64.1	59.0
İngiliz Sterlini	1,8	3,2	2,9	4	4,4	3,8	3,9	4,7
Alman Markı	9,3	15,5	14	-	-	-	-	-
Fransız Frangı	1,3	1,2	2,2	-	-	-	-	-
İsviçre Frangı	2,3	2,4	1,1	0,7	0,1	0,1	0,3	0,2
Japon Yeni	2,5	7,6	7,7	4,9	3,1	3,5	4,2	6
Diğer para birimleri	1,6	3,9	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	5
Euro	-	-	-	13	25,1	25	20,7	21,2

Kaynak: Melvin ve Norrbin, 2023.

Tablo 1'de 1977 yılından 2020 yılına kadar (bazı yıllar arındırılmış) olan ulusal para birimlerinin toplam tanımlanmış resmi döviz varlıkları içindeki payı yüzde olarak gösterilmiştir. Tabloya göre, tüm döviz rezervleri içerisinde 1977 yılında Amerikan Dolarının payı %80,3 iken bu oran zamanla düşerek 2020 yılında %59 olmuştur. Bu

oran halen Amerikan Dolarının rezerv paralar arasında 1. sırada yer almasını sağlamıştır. Resmi döviz varlıkları arasında 2. sırada ise 1995 yılında para birimi olarak tanıtılan Avrupa Birliği'ndeki kurumların euro bölgesi ülkelerinde kullanılan para birimi olan Euro yer almıştır. 2001 yılında tüm döviz rezervleri içerisinde, Euro'nun payı %13 iken bu oran 2020 yılına gelindiğinde %21,2 olmuştur. Japon Yeni % 6 ile üçüncü olurken; % 4,7 ile İngiliz Sterlini dördüncü olmuştur.

Birçok gelişmekte olan ekonomideki merkez bankaları, enflasyon hedeflemesi rejimi kapsamında döviz müdahalesine aktif olarak dahil olmaya başlamıştır. Bu bağlamda döviz rezervlerinin aktif kullanımının ne ölçüde arzu edilebilir ve hatta fiyat istikrarı hedefiyle ne ölçüde uyumlu olduğu politika yapıcılarının karşılaştığı temel soru haline gelmiştir (Adler, Lama ve Medina, 2019). Döviz müdahale etmenin amaçları, rezervleri artırmak, kurdaki dalgalanmaları minimize etmek ve sermaye hareketleri sonucunda meydana gelen fazlayı sterilize etmek olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır. Döviz kuruna müdahale sonucu olarak rezervleri artırmak maksadıyla sterilizasyon etme maliyetleri yükselmiştir (Suslu, 2012). Dahası ülkelerin merkez bankaları, reel döviz kurlarındaki kalıcılık seviyesinin düşebileceğini ve aşırı değerli bir para birimi için savunma yapılmasının ülke ekonomisinde, daraltıcı bir etki yaratabileceğini düşünmektedir (Yavuz ve Ergür, 2022). TCMB, döviz kurunun seviyesi üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etki oluşturmuş, oynaklığı ise azaltmasına rağmen müdahalelerin tekrarlaması ile negatif yönde bir baskı yaratmıştır (Gök, Özkul ve Öztürk, 2016). Türk Lirası (TL)'nin değer kaybının önündeki engeller kalkmadıkça, döviz kurundaki oynaklığın azalması uzun vadede anlam ifade etmeyeceği gibi risk unsurunu baskılayacak eldeki rezervlerin daha da azalmasına neden olacaktır. Böyle durumlarda merkez bankaları geleneksel para politikalarıyla hareket ederek kredibilitelerini koruyabilecektir.

DÖVİZ KURUNDAKİ DALGALANMALARIN TÜRKİYE'NİN İHRACAT, İTHALAT VE DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ

Döviz piyasası, tüm döviz işlemlerinin gerçekleştiği merkezi olmayan ve tezgâh üstü bir piyasadır. İşlem hacmi bakımından dünyanın en büyük piyasası olan döviz piyasası en likit piyasa konumundadır (CFI, 2023). Döviz kuru, bir para biriminin başka bir para birimi cinsinden göreceli fiyatını açıklamaktadır. Döviz kurunu ölçmenin birçok yolu vardır. En yaygın yol ikili döviz kurunu ölçmektir. İkili döviz kuru, bir para biriminin diğerine göre değerini ifade etmektedir. İkili döviz kurları, küresel olarak en çok işlem

gören para birimi olduğundan genellikle ABD dolarına (USD) karşı kota edilmektedir (RBA, 2023). 2001 ekonomik döviz krizinden sonra Türkiye arz ve talep koşullarına göre belirlenen dalgalı döviz kuru uygulamasına geçmiştir. Uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik altyapı, uluslararası gelişmeler ve bekleyişler, döviz arz ve talebini belirleyen temel unsurlardır (TCMB, 2023).

1970'lerden sonra döviz kurundaki dalgalanmaların artmasıyla beraber ticaret dengesinde değişimler ve etkileşimler yaşanmıştır. Bununla birlikte 1973 yılında Bretton Woods sisteminin çökmesiyle birlikte ekonomisi gelişmiş ülkelerin çoğu paralarını dalgalanmaya bırakmışlardır. Başka bir ifadeyle sabit kur sisteminin yerine dalgalı kur sistemine yönelmişlerdir. Dalgalı kura geçmeyle birlikte dalgalanma ve belirsizlikler de ortaya çıkmıştır. Bu durum araştırmacıları ve finansal politikacıları döviz kurlarında beliren dalgalanma ve belirsizliklerin ticaret hacmi üzerindeki etkisini incelemeye yöneltmiştir. Bunun yanında, döviz kurlarındaki dalgalanmalarının ticaret üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar artmıştır (Köse, Ay ve Topallı, 2008). 1973 yılında Bretton Woods sistemindeki aksaklıklar güveni azaltmış ve sistemin yıkılmasına sebep olmuştur. Dünya döviz piyasalarında meydana gelen belirsizlik, ülkeleri farklı bir kur sistemine yönlendirmiştir. Gelişmiş ülkeler paralarının değerini ABD doları karşısında sabit tutmak yerine dalgalanmaya bırakması kurların değişkenliği arttırmıştır. Bu da geleceğe yönelik belirsizlikler hakkında fikir sahibi olmayı zorlaştırmıştır (Saatcioğlu ve Karaca, 2004).

İhracat ve ithalat arasındaki fark dış ticaret dengesini vermekte ve ödemeler bilançosunda etkisi önemli olan alt kalemleri oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin amacı yürüttüğü dış ticaret politikasıyla ödemeler dengesinin açık vermemesini sağlamaktır. Bunun için de gelişmekte olan ülkeler ithalattan çok ihracata yönelerek dış ticaret dengesinin lehine artış sağlamasını hedeflemektedir (Alev, 2020). Küreselleşmenin getirdiği değişimlerle sermaye ve fiyat değişimleri önem kazanarak dünyanın tek pazar olarak görülmesini sağlamıştır. Ülkelerin bu pazarda yer alma ve pay sahibi olma fikirleri, döviz kurlarıyla karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur. Döviz kurları, milli ekonomiyi yönlendirmede önemli fiyat değerlerinden (faiz, ücretler ve döviz kuru) oluşmaktadır. Döviz kurları, mal piyasasıyla ilgili olduğu için normal bir fiyattan hayli farklıdır. Bu farklılık ülkeler arasındaki döviz kurunun fiyat yapıları arasında bağ kurmasından kaynaklı olmaktadır. Böylece, dünya ülkeleri ile ticari

ilişkilerde sorunların ortadan kalkmasına neden olmaktadır (Kızıltan ve Ciğerlioğlu, 2008).

Tablo 2. ABD Doları, Euro ve TL Cinsinden Dış Ticaret

Yıl	İhracat			İthalat		
	ABD Doları	Euro	TL	ABD Doları	Euro	TL
2013	480 915 161	863 851 121	103 247 308	822 803 260	680 581 196	377 064 496
2014	504 862 166	352 689 125	756 121 364	142 429 251	975 363 188	057 846 549
2015	982 114 150	980 783 135	764 688 410	619 211 213	213 730 192	198 244 579
2016	246 999 149	862 454 134	885 143 451	189 242 202	659 779 182	949 526 610
2017	494 619 164	881 211 145	271 454 601	715 128 238	397 408 211	796 829 870
2018	168 756 177	130 298 150	292 263 859	152 483 231	128 590 195	089 848 203 1
2019	832 722 180	569 184 161	025 284 1 028	345 203 210	857 716 187	194 475 898 1
2020	637 755 169	138 523 148	816 044 1 198	516 807 219	952 255 191	545 366 268 1
2021	214 458 225	782 464 190	942 280 2 022	425 553 271	823 189 229	437 731 206 2
2022	169 748 254	766 983 241	799 439 4 228	710 575 363	788 079 345	027 661 464 6
2023	777 398 255	601 785 236	757 849 6 113	774 043 361	672 612 334	498 289 818 8

Kaynak: TÜİK, 2024.

Tablo 2’de, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin dış ticaret endeksleri ve dış ticaret istatistikleri baz alınarak genel ticaret sistemi içerisinde, 2013-2023 yılları arasındaki ABD Doları, Euro ve TL cinsinden dış ticaret (ihracat/ithalat) verileri gösterilmiştir. Tabloya göre, ABD Doları ve Euro cinsinden ihracat ve ithalatta belirtilen yıllar arasında dalgalanmalar yaşansa da TL cinsinden sürekli artış olduğu görülmektedir. TL’nin bu iki para birimine karşı değer kaybetmesi bu artışın sebebi olarak düşünülmektedir. Ayrıca, 2019 yılının sonlarında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs (Covid-19) pandemisi nedeniyle 2020 yılında ihracatın düşmesi ve ithalatın artması da dış ticaret dengesini etkileyen başka bir unsurdur.

Tablo 3. ABD Doları, Euro ve TL Cinsinden Dış Ticaret Dengesi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Yıl	Dış Ticaret Dengesi			İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	ABD Doları	Euro	TL	ABD Doları/Euro/TL
2013	- 99 341 888	- 74 816 730	- 188 273 818	62
2014	- 84 637 567	- 63 622 675	- 184 301 725	66
2015	- 62 637 098	- 56 232 947	- 168 433 556	71
2016	- 52 942 243	- 47 797 325	- 159 064 383	74
2017	- 74 220 509	- 65 516 197	- 269 525 376	69
2018	- 53 983 726	- 44 998 292	- 230 555 940	79
2019	- 29 512 481	- 26 288 532	- 166 450 614	86
2020	- 49 879 052	- 43 813 732	- 346 550 223	78
2021	- 46 211 095	- 39 040 725	- 414 788 926	83
2022	- 109 540 827	- 104 021 096	- 1 798 862 025	70
2023	- 105 996 645	- 98 070 827	- 2 384 531 968	72

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3'te, 2013-2023 yılları arasındaki dış ticaret dengesi verileri ve ihracatın ithalatı karşılama oranları (yüzdesel olarak) ABD Doları, Euro ve TL cinsinden gösterilmiştir. Belirtilen yıllar arasında tüm para birimlerinde, Türkiye'de ithalatın ihracattan fazla olduğundan dolayı dış ticaret dengesi sürekli negatif olmuştur. Yani, Türkiye sürekli açık veren bir ekonomi görünümüne sahip bir ülke konumundadır. Özellikle 2020 yılından sonra dış ticaret dengesi sürekli artış göstermiş ve 2023 yılında -2.384.531.968 TL ile en yüksek seviyeye geldiği görülmüştür. Hiçbir yılda ihracatın ithalatı geçtiği yani ihracatın ithalatı karşılama oranınının 100'ün üzerine çıktığı görülmemiştir. Türkiye'de imalat sanayi ürünlerinin payı yüksek olduğundan ve Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığının bulunmasından dolayı ithalat artmıştır.

Tablo 4. ABD Doları, Euro ve TL Cinsinden Dış Ticaret Hacmi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Yıl	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
-----	-------------------	------------------------------------

	ABD Doları	Euro	TL	ABD Doları/Euro/TL
2013	422 303 718	318 544 431	804 480 311	62
2014	417 647 291	314 328 052	913 813 966	66
2015	364 601 325	328 194 513	989 962 932	71
2016	351 436 241	317 522 233	1 062 834 669	74
2017	403 209 747	357 278 619	1 472 068 283	69
2018	408 321 239	345 258 888	1 949 140 466	79
2019	391 177 924	349 426 900	2 222 501 181	86
2020	389 154 562	340 090 778	2 744 182 312	78
2021	496 640 011	420 605 653	4 460 673 487	83
2022	617 880 322	587 555 061	10 256 460 903	70
2023	617 551 441	571 274 397	14 612 047 667	72

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4'te ABD Doları, Euro ve TL cinsinden yüzdesel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranları ve dış ticaret hacmini gösteren veriler yer almıştır. Türkiye'de 2013-2023 yılları arasında dış ticaret hacminin sürekli arttığı gözlemlenmiştir. İhracat ve ithalat değerlerinin sürekli artması dış ticaret hacmini arttırmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arttıkça genel anlamda ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmektedir. Gelişmiş ülkelerin hepsinin ihracatının ithalatı karşılama oranlarının 100'ün üzerinde olduğu söylenemez. Bu bakımdan Türkiye'de 2019 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %86 ile en yüksek olurken 2013 yılında %62 ile en düşük olmuştur.

SONUÇ

Döviz rezervlerinin, ekonomik krizlere karşı dayanıklılığı artırma, dış ödemelere destek sağlama, borçlanma maliyetlerini düşürme, ekonomik şoklara karşı güçlü duruş sergileme, yatırımcı güvenini kazanma ve uluslararası ticarete rol alma gibi önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Ayrıca, döviz rezervleri merkez bankaları ve diğer finansal kuruluşlar tarafından tutulan nakit ve altın gibi varlıkları içermektedir. Bu rezervler, ekonomik dengenin korunması, para biriminin değerinin sabit tutulması, ekonomik krizlerle mücadele ve yatırımcı güvenini sağlama gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Özellikle ekonomik krizler ve döviz piyasalarındaki fiyatların zaman içerisindeki dalgalanmaların (volatilite) artışı gibi durumlarda merkez bankalarının döviz

rezervlerini kullanarak ekonomik dengenin korunması ve piyasalara müdahale etme ihtiyacı doğduğu vurgulanmıştır. Ancak, döviz rezervlerinin kullanımının sonuçları da dikkate alınmalıdır. Özellikle, döviz rezervlerinin aşırı kullanımının para biriminin değerini olumsuz yönde etkileyebileceği ve uzun vadede ekonomik istikrarı tehlikeye atabileceği unutulmamalıdır. Bu çerçevede, döviz rezervlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi ve dengeli bir şekilde kullanılması önemlidir. Kriz durumlarında merkez bankaları, döviz rezervlerini kullanmaktadır. Ayrıca merkez bankaları, ekonomik istikrarı korumak için uzun vadeli hareket etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, döviz rezervlerinin yanı sıra diğer ekonomik politika araçlarının da etkin bir şekilde kullanılması ve koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde, döviz rezervlerinin verimli bir şekilde kullanılması ve ekonomik istikrarın sürdürülmesi sağlanabilir.

Çalışmayla birlikte, Amerikan Doları'nın uluslararası rezervlerdeki payının zaman içinde azaldığı ancak hala en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Euro'nun 2001 yılından 2020 yılına kadar olan süreçte payını artırdığı ve Japon Yeni'nin de aynı şekilde uluslararası rezervlerde payının arttığı gözlemlenmektedir. İngiliz Sterlin'inin payında ise zaman içinde dalgalanmalar görülmüş olsa da 2020 yılında artış kaydedildiği fark edilmektedir. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve uluslararası dış ticaret arasındaki ilişki, ekonomik politikaların ve ticaret stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Bu veriler, uluslararası döviz rezervlerinin bileşimindeki değişimlerin ekonomik politikalar ve ticaret stratejileri üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ile uluslararası dış ticaret arasındaki ilişki, ekonomik politikaların belirlenmesinde kritik bir etkidir. Bu ilişkiyi anlamak ve etkin bir şekilde yönetmek, ülkelerin ekonomik performansını etkileyen karmaşık bir süreçtir.

Ülkeler, rezervlerini sadece Amerikan Doları'na bağlı kalmadan çeşitlendirmelidir. Euro, Japon Yeni ve İngiliz Sterlini gibi diğer ana dövizleri de içerecek şekilde portföylerini oluşturmalıdır. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar, uluslararası ticarete ve ekonomik performansta belirleyici olabilir. Bu nedenle, şirketler ve hükümetler döviz kuru riskini etkin bir şekilde yönetmeli ve gerektiğinde riski azaltmak veya nötralize etmek amacıyla yapılan finansal işlemleri (hedge araçlarını) kullanmalıdır. Ülkeler, tek bir döviz cinsine bağımlı olmaktan kaçınarak ticaret politikalarını çeşitlendirmelidir. Farklı pazarlara erişim ve ticaret anlaşmaları

aracılığıyla ticaret çeşitliliği sağlamalıdır. Ülkelerin güçlü bir ekonomik temelini olması ve istikrarlı bir politika çerçevesinin bulunması, uluslararası yatırımcıların güvenini artmasını sağlayacaktır. Uluslararası toplum, döviz rezervlerinin etkin ve istikrarlı bir şekilde yönetilmesini teşvik etmek için iş birliği yapmalıdır. İş birliği, küresel ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilir. Bu öneriler, ülkelerin döviz rezervlerini etkin bir şekilde yönetmelerine ve ekonomik risklere karşı daha sağlam bir konumda olmalarına yardımcı olabilir.

Döviz kuru dalgalanmaları; ihracat, ithalat ve dış ticaret üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Bu dalgalanmalarının işletmeler üzerindeki etkilerinin minimize edilmesi ve geleceğe yönelik sağlam bir ticaret stratejisinin oluşturulması gerekmektedir. Dahası hem olumlu hem de olumsuz senaryoları göz önünde bulundurmak ve bu senaryoları analiz ederek ortaya çıkabilecek riskleri belirlemek gerekmektedir. İşletmeler, döviz kuru dalgalanmalarından korunmak için hedge işlemleri yapabilir. İşletmeler, forward sözleşmeler, vadeli işlemler ve opsiyonlar gibi finansal araçları kullanarak kur riskini yönetebilir. İşletmeler, ihracat ve ithalat yapması halinde döviz kuru riskini azaltabilir. Bunların yanında işletmeler, farklı pazarlara açılma ve tedarik zincirini çeşitlendirme stratejilerini geliştirebilmektedir. Ülkeler arası ticaret politikalarını ve döviz kuru politikaları yakından takip edilmelidir. Ticaret anlaşmaları, gümrük vergileri ve kambiyo düzenlemeleri gibi faktörlerin işletmeler üzerindeki etkileri değerlendirilmelidir. İşletmelerin ihracat ve ithalat sözleşmelerinde döviz kuru riski fiyatlandırılmalıdır. Sözleşmelere uygun kur riski primlerini dahil ederek gelecekteki dalgalanmalara karşı korumak gerekmektedir. Döviz kuru dalgalanmaları maliyetleri etkileyebilmektedir. Buna göre tedarik zincirinde yer alan maliyetleri sürekli izlemek ve gerektiğinde fiyat ayarlamaları yaparak maliyetleri kontrol altında tutmak önemlidir. Döviz kuru hareketlerini izlemek ve tahmin etmek için teknoloji ve veri analitiğinden faydalanılmalıdır.

Veri tabanlı kararlar alınarak daha sağlam stratejiler oluşturulmalıdır. Değişen piyasa koşullarına hızlı bir şekilde uyum sağlayabilecek esneklikte bir iş modeli geliştirilmelidir. Rekabetçi fiyatlandırma ve operasyonel verimlilik üzerine odaklanarak döviz kuru dalgalanmalarının etkilerini azaltmak gerekmektedir. Bu önerileri uygulayarak döviz kuru dalgalanmalarının etkilerini minimize edilebileceği ve geleceğe daha güvenli bir şekilde ilerleme kaydedilebileceği düşünülmektedir. Ancak, döviz kuru riskinin belirsizliğini daima göz önünde bulundurarak stratejileri sürekli olarak gözden

geçirmek gerekmektedir. Bu sonuçlar ışığında, Türkiye'nin ekonomik performansını iyileştirmek ve dış ticaret dengesini sağlamak için döviz kuru politikalarının ve döviz rezervlerinin yönetimi üzerine daha detaylı analizler yapılması gerektiği söylenebilir. Ayrıca, küresel ekonomik dalgalanmaların etkilerini en aza indirebilmek ve ekonomik istikrarı koruyabilmek için döviz kuru oynaklığının kontrol altında tutulması ve döviz rezervlerinin etkin bir şekilde kullanılması önemli olabilmektedir. Önerilen bir sonraki adım, ekonomik istikrarı sağlamak ve dış ticaret dengesini iyileştirmek için uygun politika önerileri geliştirmektir. Bunun yanı sıra, döviz kuru oynaklığının etkilerini azaltmak için risk yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması da anlamlı olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Acaravcı A. & Dağlı, Ö. (2021). Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye Dış Ticaretine Etkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7 (2), 213-232.
- Adler, G., Lama, R. & Medina, J. P. (2019). Foreign Exchange Intervention and Inflation Targeting: The Role of Credibility, *Journal of Economic Dynamics & Control*, 106, 1-20. <https://doi.org/10.1016/j.jedc.2019.07.002>
- Aizenman, J. (2013). The Impossible Trinity (aka The Policy Trilemma), *The Evidence and Impact of Financial Globalization*, 381-390. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397874-5.00041-5>
- Alev, N. (2020). Döviz Kuru ve Döviz Kuru Volatilitésinin İhracat Ve İthalata Etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 606-623.
- Altın, H. & Süslü, C. (2017). Türkiye İçin Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisinin İncelenmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 105-112.
- Andreou, E., Matsi, M. & Savvides, A. (2013). Stock and foreign exchange market linkages in emerging economies. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 27, 248-268.
- Ata, H. A. & Arslan, İ. (2003). Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hacmi İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2000). *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 105-123.
- Aydın, M. (2020). Döviz Kuru Dalgalanmalarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(3), 45-62.
- Bahtiyar, B. & Güdenoğlu, E. (2023). Türkiye'de Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi: Zamana Göre Değişen Nedensellik Testlerinden Bulgular. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 454-481.
- Bernoeth, K. & Herwartz, H. (2021). Exchange Rates, Foreign Currency Exposure and Sovereign Risk. *Journal of International Money and Finance*, 117, 1-18.
- Can, G. & Kılıç, C. (2021). Döviz Kurunun Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: BRICS-T Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 16(2), 48-59.

- Cornelius, P. (2016). Cross-border Fund Commitments, Due Diligence, and The Allocation Matrix, *International Investments in Private Equity*, 159-181. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-375082-2.10008-4>
- Corporate Finance Institute-CFI, (2023, 01 Aralık). Foreign Exchange <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/foreign-exchange/foreign-exchange/>
- Çiftci, N. (2014). Türkiye’de Cari Açık, Reel Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler: Eş Bütünleşme Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 129-142.
- Davis, J. S., Devereux, M. B. & Yu, C. (2023). Sudden Stops and Optimal Foreign Exchange Intervention, *Journal of International Economics*, 141, 1-19. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2023.103728>
- Dülger, F. & Cin, M. F. (2002). Türkiye’de Döviz Kuru Dinamiklerinin Belirlenmesinde Parasalcı Yaklaşım ve Eşbütünleşme Yöntemiyle Sınama. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 29 (1-2), 47-68.
- Eichengreen, B., Lafarguette, R., Mehl, A. & Minesso, M. F. (2023). Technology and The Geography of Theforeign Exchange Market. *Journal of International Money and Finance*, 131, 1-22.
- Frankel, J. (2010). Monetary Policy in Emerging Markets, *Handbook of Monetary Economics*, 3, 1439-1520. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53454-5.00013-X>
- Giovanni, D. J. & Shambaugh, J. C. (2008). The Impact of Foreign Interest Rates on The Economy: The Role of The Exchange Rate Regime. *Journal of International Economics*, 74, 341-361.
- Gök, İ. Y., Özkul, G., & Öztürk, E. (2016). Merkez Bankası Müdahalelerinin Döviz Kurları Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 359-384.
- Investing.com, (2023, 16 Aralık). Döviz Rezervi Nedir? Merkez Bankası Rezervi Neden Önemlidir?, <https://tr.investing.com/analysis/doviz-rezervi-nedir-merkez-bankas-rezervi-neden-nemlidir1630166986>
- Investopedia, (2023, 28 Kasım). Foreign Exchange Market: How It Works, History, and Pros and Cons, <https://www.investopedia.com/terms/forex/f/foreign-exchange-markets.asp>
- Kara, H., & Yılmaz, H. (2018). Döviz Rezervlerinin Kur İstikrarına Etkisi ve Türkiye Örneği. *Uluslararası Ekonomi ve Finans Dergisi*, 5(2), 78-95.
- Kızıltan, A. & Çiğirlioğlu, O. (2008). Türkiye’de Reel Döviz Kuru Değişmelerinin İhracat ve İthalata Etkisi. *EKEV Akademi Dergisi*, 36, 49-50.
- Kim, D. (2023). International Effects of Quantitati ve Easing and Foreign Exchange Intervention, *Journal of International Economics*, 145, 1-35. <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2023.103815>
- Kim, S.S., Chung, J., Hwang, J. H. & Pyun, J. H. (2020). The Effectiveness of Foreign Debt in Hedging Exchange Rate Exposure: Multinational Enterprises vs.

- Exporting Firms, *Pacific-Basin Finance Journal*,64, 1-16.
<https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2020.101455>
- Kofali, A. (2021). Ekonomi 101. Döviz Rezervi Nedir? Neden Önemlidir?
<https://ekonomi101.net/doviz-rezervi-nedir-neden-onemlidir/>
- Köse, N., Ay, A. & Topallı, N. (2008). Döviz Kuru Oynaklığının İhracata Etkisi: Türkiye Örneği (1995–2008). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 25-45.
- Melvin, M. & Norrbin, S. (2023). International Monetary Arrangements, *International Money and Finance*,21-48. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-90621-0.00002-8>
- Montoro, C. & Ortiz, M. (2023). The Portfolio Balance Channel of Capital Flows and Foreign Exchange Intervention in a Small Open Economy. *Journal of International Money and Finance*, 133, 1-21.
- Nasdaq, 2024. Foreign Exchange Reserves,
<https://www.nasdaq.com/glossary/f/foreign-exchange-reserves>
- Özek, Y. & Ergür, H. O. (2022). Uluslararası Rezervler Döviz Piyasalarındaki Dalgalanmaları Önlemede Yeterli midir?. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 22-27.
- Reserve Bank of Auustralia-RBA, (2023, 28 Kasım).
<https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/exchange-rates-and-their-measurement.html>
- Sa, F. (2013). Bilateral Financial Links, *The Evidence and Impact of Financial Globalization*, 51-65. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397874-5.00045-2>
- Saatçioğlu, C. & Karaca, O. (2004). Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(2), 183-195.
- Statista, (2023, 23 Aralık). Leading Countries World Wide, by value of Foreign Currency Reserves 2020 <https://www.statista.com/statistics/368101/countries-with-largest-foreign-currency-reserves/>
- Steiner, A. (2016). Determinants of the Public Budget Balance: The Role of Official Capital Flows, *Global Imbalances, Financial Crises, and Central Bank Policies*, 71-117. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-810402-6.00004-9>
- Suslu, B. (2012). TCMB'nin Döviz Kuruna Müdahalesinin Nedenleri ve Sonuçları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 11(1).
- Şit, M. & Karadağ, H. (2019), Döviz Kurunu Belirleyen Ekonomik Faktörler: Türkiye Ekonomisi için ARDL Sınır Testi Uygulaması. *International Journal of Economic and Administrative Studies* 23, 151-168.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası-TCMB, (2023, 12 Aralık).
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Doviz+Efektif>
- Türkiye İstatistik Kurumu-TUIK, (2024, 10 Şubat).
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>
- World Economic Forum-WEF (2022) What are Foreign Currency Reserves and Can They Help Combat The Global Economic Crisis?

<https://www.weforum.org/agenda/2022/08/foreign-currency-reserves-global-economic-crisis/>

Yücesan, M., Torun, M., & Kurt, S. (2017). Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Türkiye'nin Yeni Dış Ticaret Pazarları Arayışında Seçilmiş Ülke Grupları Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1288-1297.

Zhang, D., Zhuang, Y., Tang, P. & Han, Q. (2022). The Evolution of Foreign Exchange Market: A Network View, *Physica A*, 608, 1-25. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2022.128311>

Özgün Makale (Derleme)

Unique Article (Review)

Geliş Tarihi – Submitted: 25.05.2024

Kabul Tarihi – Accepted: 31.07.2024

Atıf Bilgisi / Reference Information

Akdemir, Z. (2024). Çok kültürlü ortamlarda afet yönetimi ve sosyal hizmet. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 24 (2), 120-148.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1508620>

ÇOK KÜLTÜRLÜ ORTAMLARDA AFET YÖNETİMİ VE SOSYAL HİZMET

Zeynep AKDEMİR¹

ÖZET

Son yıllarda üst üste yaşanan afetlerin etkisi, afet literatürünün gelişmesinin yanı sıra afet yönetim anlayışının da geleneksel bakış açısından sıyrılarak risk odaklı bakış açısına evrilmesine neden olmuştur. Bu bakış temelde afet yönetimi planlamalarında risk odaklı stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunmuşken hala yeterli düzeyde çok yönlü planlamasının yapılamadığı görülmektedir. Afet yönetimini etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Çalışma kapsamında bu unsurlar ele alınırken Türkiye'nin çok kültürlü bir toplum olduğu göz önünde bulundurularak afet yönetim planlamasının kültürel dokuyu gözetererek hazırlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda sosyal hizmetin din, dil, ırk ayrımı gözetmeyen bütüncül bakış açısının çok kültürcü uygulamalardaki rolüne vurgu yapılarak; kültürel çeşitliliğin afet yönetimi ve afet müdahalesine etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmada ayrıca afetlerin çok kültürlü toplumlar üzerindeki etkilerini azaltmak için yapılabilecek politika ve müdahale stratejilerine değinilmiş, bu stratejilerin çok kültürlü toplumları dikkate alarak kültürel duyarlılık çerçevesinde

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi Doktora Öğrencisi, Sosyal Hizmet Uzmanı, E-posta: zepakdmr@gmail.com, ORCID: 0009-0009-5157-7137

geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, çok kültürlü ortamlarda başarılı bir afet yönetimi yerel, kültürel dinamiklerin ve sosyal hizmetlerin entegre bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Çalışma aynı zamanda sosyal hizmet perspektifinden afet ve risk yönetiminin çok kültürlülük bağlamında değerlendirmesiyle, mevcut literatür boşluğunu doldurmayı hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çok Kültürlülük, Afet Yönetimi, Sosyal Hizmet.

DISASTER MANAGEMENT AND SOCIAL WORK IN MULTI-CULTURAL ENVIRONMENTS

ABSTRACT

The impact of the disasters that have occurred one after another in recent years has caused the disaster management approach to evolve from a traditional perspective to a risk-focused perspective, in addition to the development of disaster literature. While this perspective has contributed to the development of risk-focused strategies in disaster management planning, it is still seen that sufficient multi-faceted planning cannot be done. Many elements affect disaster management. While these elements are addressed within the scope of the study, it is emphasized that disaster management planning should be prepared by considering the cultural texture, considering that Turkey is a multicultural society. In this context, the role of the holistic perspective of social services, which does not discriminate between religion, language, and race, in multicultural practices is emphasized, and cultural diversity is noted in disaster management and intervention. The study also addresses the policy and intervention strategies that can be implemented to reduce the effects of disasters on multicultural societies and emphasizes that these strategies should be developed within the framework of cultural sensitivity, taking into account multicultural societies. As a result, successful disaster management in multicultural environments requires the integrated handling of local, and cultural dynamics and social services. The study also aims to fill the gap in the existing literature by evaluating disaster and risk management in the context of multiculturalism from a social work perspective.

Keywords: Multiculturalism, Disaster Management, Social Work..

GİRİŞ

Afet ortamları başlı başına kırılabilirliğin vuku bulunduğu ve akut duygu yönetimin profesyonellerce dahi sağlanamadığı kriz ortamlarıdır. Afet psikolojisi anlamak en az afet yönetimi kadar önemlidir. Afet ve acil durum yönetimi, afetin etkilerini azaltmak için yürütülen çalışmaların tümünü kapsar. Afet ve acil durum yönetiminin hedefi meydana gelen olayların önlemek ya da ortadan kaldırmak değil mevcut durumda yaşanmış afetin etkilerini en aza indirmektir. Diğer bir deyişle; afet sonucunda meydana gelmiş fiziksel, psikolojik ve ruhsal yıkımın zararlarının en aza indirgenmesi, yürütülen ve yürütülecek çalışmaların hızlı ve etkin olarak müdahale edilmesi ve maruziyet yaşayan toplum için bir taraftan güvenli bir yaşam çevresi inşa ederken diğer taraftan rehabilitasyon çalışmalarının yürütülmesi; bunun topyekûn bir mücadele ile (halk, kamu ve özel sektör çalışanları, gönüllüler) yapılması afet yönetimi olarak adlandırılmaktadır (AHDER, 2024). Afet yönetimi kavramı toplumla da ilgili bir olgudur. Toplum, "belirli bir coğrafya parçası üzerinde yer alan ve sınırları içerisinde yaşayan kimselerle etkileşimi olan insan topluluğunu" ifade eder (Doğan, 2017). Toplumların çeşitli etnik, dinî ve sosyal farklılıkları nezdinde afet yönetimini ele almanın oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Son yıllarda ülkemizde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 depremi, Türkiye'nin yoğun göç alan beldelerinden, Güneydoğu-Doğu Anadolu bölgelerindeki 11 ili yıkıcı etkileri altına almıştır. Bu beldelerin yoğun göç almasının sebebi, sınırına komşu olan Suriye'den iç savaş nedeniyle 2011 yılında gelmeye başlayan göç dalgasıdır. Ülkelerinden uzaklaşmak istemeyip aynı zamanda güvenli bir liman olarak Türkiye'ye sığınan göçmenlerin sınır iller olarak en fazla Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay illerinde gettolaştıkları bilinmektedir (Yıldırım, 2011). Bu gettolaşma toplumsal birlikteliği, uyumu ve milletlerin kendi içlerinde kültürel özelliklerine göre sınıflanmasını mümkün kılmaktadır. Aynı millete mensup bireylerin kültürleri, yaşam tarzları ve toplumsal beklentileri de benzeşmektedir. Zihniyet çerçevesince değerlendirilen göçmen gettolaşması bir taraftan göç alan ülke için kontrollü bir sulh ortamı sağlarken diğer taraftan topluluğun huzur ve esenliği konusunda da idame sağlamaktadır. İşte bu yukarıda sayılan illerde cereyan eden başta 6 Şubat depremi ve gelecekte yaşanacak olan olası felaketlerin toplumların etnik farklılıkları göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi, sürece dair afet yönetim planının aynı doğrultuda yapılması, afet yönetiminin verimliliği ve etkili mentörlüğü açısından önem arz etmektedir. 6 Şubat

depreminde afet bölgesindeki en çok etkilenen illerin başında gelen il olan Hatay'da Türk, Suriyeli, Arap, Alevi, Hristiyan ve Ermeni gruplar gibi pek çok millet ve etnisiteden insan yaşadığı bilinmektedir (Hürriyet Kelebek, 2024). Bu tarz çok kültürlü ortamlarda afet yönetiminin, milletlerin kültürel farklılıklarına göre sağlanması barış ve idare ortamı için oldukça önemlidir. Afet anında, afet bölgesinde yaşayan vatandaşların kültürel farklılıklarını göznetmeden müdahale sürecine başlamak pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Etkin müdahale ve uzun vadeli çözümler için çalışmaların planlanması yapılırken kültürel farklılıklar göznetilerek olası problemlerin önüne geçilmelidir.

Bu çalışmanın amacı çok kültürlü ortamların kültürel, sosyal ve yaşantısal gereksinimlerinin göznetilerek afet yönetimin üzerindeki elzemliğine değinmektir. Geleneksel derleme olarak tasarlanan bu çalışmada 'Google Akademik', 'Scopus', 'Science Direct', 'YÖKTEZ' veri tabanlarından faydalanılmıştır. Araştırmanın yazıldığı 01.03.2024-24.08.2024 tarihleri arasında 'çok kültürlü ortamlarda sosyal hizmet ve afet yönetimi', 'çok kültürlü ortamlarda afet yönetimi' gibi araştırmaya kaynak olabilecek temel argümanlar Türkçe ve İngilizce olarak aratılarak ilgili makale ve tezlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonucu çok kültürlülük, sosyal hizmet ve afet yönetimi kavramlarına aynı değinen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırmanın sosyal hizmet alanında yürütülecek çok kültürlülük ve afet yönetimi ile ilgili çalışmalara kaynak olacağı düşünülmektedir.

Afet

Toplumun normal yaşam akışını sekteye uğratarak can ve mal kayıplarına neden olan, toplumun müdahaleye karşı yetersiz kalarak dış gereksinim doğuran, ekolojik olayların bütününe afet denir (Akdu,2000). Center for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), afetleri iki temel gruba ayırır. Bunlar: Doğa kaynaklı afetler ve teknoloji kaynaklı afetlerdir. Doğa kaynaklı afetlerin ise 6 alt grubu vardır:

1. Jeofizik Afetler: Deprem, tsunami, toprak kaymaları, lav akışını kapsayan kütle hareketi kaynaklı afetlerdir.
2. Meteorolojik Afetler: Mikro ve orta oranda marjinal hava ve atmosferik koşullardan kaynaklanır.
3. Hidrolojik Afetler: Kar çığları, taşkın türleri gibi afetleri kapsar.

4. İklimsel Afetler: Mevsimsel iklimden daha çok yıllık iklim değişkenliğinden kaynaklanan afetleri kapsar. Orman yangını- kara yangını gibi yangınlar bu kategoridedir.
5. Biyolojik Afetler: Canlı organizmalar ve vektör kaynaklı afetleri kapsar.
6. Dünya dışı Afetler: Asteroitler ve meteroidlerin dünyaya yaklaşması gibi Dünyanın manyetosferini, iyonosferini ve termosferini etkileyen değişikliklerden kaynaklanır.

Teknolojik afetler ise insan yapımı olarak kaza eseri olduğu kabul edilir. Teknolojik afetlerin de 3 alt grubu vardır:

1. Endüstriyel Kazalar Sırasında Kimyasal Saçılmalar: Petrol ve radyasyon sızıntıları gibi afetleri kapsar.
2. Nakliye Kazaları: Havada, karada, raylı sistemde suda meydana gelen afetleri içerir.
3. Çökme Kaynaklı Yangın ve Patlamalar.

Literatürde kimi ulusal ve uluslararası kaynaklarda afetler genellikle doğa ve insan kaynaklı olarak sınıflandırılmaktadır (WHO, 2017). Bu çalışmada Eryılmaz ve arkadaşlarının (2021) çalışmasından hareketle en genel kapsamlı sınıflamayı ele alan CRED'nin afet sınıflamasına yer verilmiştir.

Dünyada farklı coğrafyalarda meydana gelen afetler, cereyan ettiği dönemde ve sonrasında toplumlar üzerinde olumsuz kalıcı izler bırakmaktadır. Bu olumsuzlukların başında ilk olarak ekonomik ve fiziki kayıplar göze çarpsa da sosyal ve psikolojik kayıplar da afetin olumsuz çıktıları olarak kabul edilmektedir. Bir afetin yıkıcı boyutu her zaman fiziksel etki alanı olarak hesaplanmaktadır ancak en önemli yıkıcılığı şüphesiz can kayıpladır. Afet sonucunda meydana gelen can kayıpları hem kaybı yaşayan aile özelinde hem de toplumsal anlamda pek çok açıdan yıkıcı etkilere sebep olmaktadır. Bireyin biyopsikososyal açıdan yıpranmasına sebep olan yas süreçleri olgusal bir değişim ve dönüşüm sürecidir. Bu süreci bireylerin olabildiğince zararsız ve psikolojik yıpranma yaşanmadan atlatması yaşanan travmanın etkilerini hafifletmektedir. Bu kapsamda mikro, mezo ve makro düzeyde yürütülecek olan müdahale planları bireylerin ve toplumun rehabilitasyonu için önem arz etmektedir.

Afetin ekonomik etkileri birincil (doğrudan ve dolaylı) ve ikincil ekonomik etkiler olarak kategorize edilebilmektedir (Altun, 2018). Afetlerin taşıma, altyapı ve sanayi gibi

sistemlere olan etkileri birincil etkilerdir. Makroekonomik etkiler ise ikincil etki sınıfına dahil edilmektedir. İkincil etkiler afet sürecinden sonra meydana gelen; kamu harcamaları, bütçe açığı ve enflasyon oranlarındaki değişme gibi ekonomik reaksiyonları ifade eder (Güvel,2008).

Afet durumlarında her ne kadar öncelikle dikkat çeken can kayıpları, fiziksel etkiler, ekonomik etkiler olsa da sosyal ve psikolojik yıkımlar da afetin başlıca çıktılarıdır. İleri safhalarda yaşanan ruhsal hasarlar hem maruz kalanları hem de ikincil, üçüncül ve hatta afeti medyadan takip eden dördüncül travma mağdurlarını da oldukça etkilemektedir. İkincil travma mağdurları, afete birebir maruz kalmış kimselerin yakınlarının yaşadığı örseleyici duygulardır. Üçüncül travma mağdurları ise, afet bölgelerinde gönüllü ve zaruri olarak bulunarak çalışmalar yürüten tüm vatandaşların maruz kaldığı travma türüdür. Kaçınıcı derece olursa olsun mağduriyetin en aza indirgenmesinin hedeflenerek afet öncesi, sırası ve sonrasında yürütülecek olan tüm çalışmaların koordinasyonu, afet yönetiminin kapsamına girmektedir. Afet yaşanmadan önce geliştirilen strateji ve planlamalar afet sırası çalışmaları koordine etmekte, afet sonrası toplumun normale dönmesi içinde önemli katkılar sağlamaktadır.

Afet Yönetimi

Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) tarafından yayınlanan afet sözlüğüne göre afet yönetimi afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla; afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla; imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim süreci olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2024). Literatürde afet yönetiminin bir süreç olarak işlendiği görülmüştür. Bu süreç afet öncesi risk yönetimini temel alan hazırlık ve zarar azaltma evreleri, afet sonrasında ise kriz yönetimini temel alan müdahale ve iyileştirme evreleri olmak üzere dört evreden oluşmaktadır (Yılmaz, 2023). Hazırlık evresi, afet planlarının oluşturulduğu, etkili bir müdahale için gerekli kaynakların temini ve koordinasyonu konusunda hazırlıklı olmayı ifade etmektedir (Çilingir, 2019). Zarar azaltma evresinde olası afetlerin risklerini önlemeye yönelik gerekli tüm çalışmaları kapsamaktadır. Bu evre tüm kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere, STK, gönüllüler ve alanında

uzman özel sektör paydaşlarının koordine olmasını gerektiren bir evredir. Müdahale evresi, afet gerçekleşikten sonra başlayan süreci kapsamaktadır. Bu evrede afet çalışanlarının koordineli bir şekilde afet sahasına dağılımının sağlanmış olması, iletişim ve ulaştırma, ihtiyaç tespitinin yapılarak gerekli kaynaklara erişimin sağlanması, lojistik ihtiyaçların karşılanması gibi unsurlar sayılabilir (Akyüz, 2020). İyileştirme evresi afet yönetiminde müdahale faaliyetlerinden sonra yerine getirilen fonksiyondur. AFAD' ın Afet Terimleri Sözlüğüne göre iyileştirme; afetlerden etkilenmiş olan toplulukların ihtiyaçlarının en akılcı yol ve yöntemlerle karşılanması, hayatın bir an önce normale döndürülmesi, muhtemel afetlerle baş edebilme imkânlarının geliştirilmesi ve en az zarar görmelerini sağlayacak daha güvenli bir yaşam çevresi oluşturulması için yapılması gereken yasal, kurumsal, fiziksel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin tümünü kapsayan uzun süreç olarak ifade edilmektedir (AFAD, 2024). Tanımdan anlaşılacağı üzere iyileştirme süreci yalnızca afet sonrası durumları değil, muhtemel afetlere karşı yürütülecek olan çalışmaları da kapsamaktadır. Tüm bu evrelerde göz ardı edilmeden desteklenen afet yönetimi için temel oluşturan birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar acil durum, acil durum yönetimi, tehlike, risk, risk yönetimi, kriz, kriz yönetimi, zarar görülebilirlik ve dirençlilik kavramlarıdır. Bir sonraki bölümde afet yönetiminin daha anlaşılır kılınması için bu unsurlar açıklanacaktır.

Afet Yönetimini Etkileyen Unsurlar

Afet yönetimi literatüründe afet ve acil durum kelimelerinin birbiri yerine de kullandığı görülmektedir. Acil durum yerel düzeyde imkân ve şartların yeterli olduğu olaylar olurken afet yerel düzeyde imkanları aşan olaylardır. Bu kapsamda afete sebep olabilecek tüm riskler acil durum olarak kabul edilmektedir (Varol, 2019). Acil durum yönetimi, acil durum olayları meydana geldikten sonra olaydan etkilenen toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan yönetsel süreci ifade etmektedir. Acil durum sınırlı bir zamanı kapsamaktadır. Bu durumun uzun sürmesi olayın afete dönüşüp dönüşmemesi hususunda belirleyici olmaktadır.

Afet yönetimi literatüründe karşılaşılan bir diğer kavram da tehlike kavramıdır. Tehlike maddi ve sosyal boyutta deformasyon yapma ihtimali yanında can kaybına sebep olan durumlar olarak tanımlanmaktadır (Kurt ve Özdemir, 2003). Tehlikelerin meydana gelme potansiyeli ciddiye alınmadığında olası afetlerin yaşanması kaçınılmazdır.

Risk, bir olayın belli koşullar çerçevesinde yaratacağı sosyal, ekonomik, can ve çevresel kayıpların yaşanma ihtimalidir (Ergör, 2003). Risk yönetimi ise afet yönetim süreçlerinin en başat unsurudur. Afet risk yönetimi; ülke, bölge, kent veya yerleşme birimi ölçeğinde tehlike ve riskin belirlenmesi, analizi, riskin azaltılabilmesi için imkân, kaynak ve önceliklerin belirlenmesi, politika ve stratejik plan ve eylem planlarının hazırlanması ve yaşama geçirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2024). Risk yönetimi bir süreci ifade etmektedir. Türkiye’de 2009 yılında AFAD’ ın kurulmasından sonra kriz yönetim sürecinden risk yönetimi sürecine geçildiği ifade edilmektedir (Sari, 2022). Bu noktada literatürde çocuk merkezli afet yönetim planlamaları dikkat çekmektedir. Çocukların stresli bir ortamda bulunmaları ve yeni çevreye adaptasyonlarının sağlanması için gerekli önemlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Limoncu, S. ve Atmaca, 2018). Kriz, afet meydana geldikten sonra ortaya çıkan durumdur. Yaşanan olayın krize dönüşüp dönüşmeyeceği, olayın niteliği, yönetsel süreçlerin koordinasyonu, mevcut kaynakların organizasyonu gibi süreçlerin verimliliğine bağlıdır. Literatüre göre afetlerde mühendislik fonksiyonları çalışmaz, yönetim bilimi ise sahada aktif rol oynar. Dolayısıyla kriz yönetimi süreci yönetsel bir yaklaşım gerektirmektedir (Sari, 2022).

Zarar görebilirlik veya kırılganlık kavramlarının afet literatüründe 1990’lı yıllarda dahil edildiği bilinmektedir. Zarar görebilirlik, bir topluluğun veya kişinin, doğal tehlike karşısında etkisini tahmin etme, başa çıkma, direnme ve kurtulma kapasitesini ifade etmektedir (Taştan, 2015). Son yıllarda afetlerin meydana gelme sıklığı, küresel çapta afetlerle mücadele konusunda pek çok yeni yaklaşımın doğmasına sebep olmuştur. Geçmişteki afet yönetimi yaklaşımları kriz odaklı bir bakış sergileyip anlık müdahaleye yönelik girişimlerden oluşmaktayken mevcut durumda risk odaklı bakış açısının ön planda tutulmakta olduğu bilinmektedir. Risk odaklı anlayışın ana kavramlardan olan risk azaltma stratejileri çerçevesinde toplumların afetlere karşı dirençli hale getirilmesi hedeflenmektedir (Cutter, Ash, ve Emrich, 2014). Afet bağlamında karşılaşılan dirençlilik kavramı, afetlerin felaketle sonuçlanmaması için toplumun buna her alanda hazırlıklı hale getirilmesi ve etkilerinin hafifletilmesi olarak adlandırılmaktadır (Varol ve Kırıkkaya, 2017). Dirençlilik kapsamında toplumların çeşitli disiplinlerce politika üretip yürürlüğe koyması gerektiği düşünülmektedir. Afetler karşısında dirençli bir toplum daha az kayıp verecektir. Bu kapsamda öncelikle toplumları karşılaştırmak ve afetlere karşı geçirdiği değişimleri yorumlanması gereklidir (Aksha ve Emrich, 2020).

Dezavantajlı grupların fazla bulunduğu toplumlarda afet durumuna karşılık kırılganlık seviyesi artmakta ve toplumun rehabilite edilme süreci uzamaktadır (Yılmaz ve Şikar, 2023). Afet sonrası toplumlar uzun yıllar ekonomik ve sosyal yıpranma süreçlerini yaşayabilmektedir. Bir toplum içerisinde yoksulluk, işsizlik oranı yüksekse olası kriz durumlarının gelişmiş ülkelere oranla zor atlatılacağı açıktır. Aynı şekilde toplum içerisinde kültürel, dini ve etnik ayrımcılık varsa bu ayrımcılık toplumların baş etme kapasitesini de etkileyebilmektedir (Yılmaz ve Şikar, 2023).

Afet yönetiminde barınma sorunu, diğer ihtiyaçlarla ilişkili kabul edilmektedir. Afet sonrası barınma ihtiyacının sağlanması kıyafet, yiyecek ve sağlık gibi diğer ihtiyaçların da sağlanmasını kolaylaştırıcı rol üstlenmektedir. Bu durum toplumsal düzenin tekrar sağlanması yolunda önemli görülmektedir (Efe ve Erol, 2024). Afet ortamlarına yönelik müdahale ve planlama stratejileri geliştirilirken yoğun göç almış bölgelerin barınma ve lojistiği konusunda milletlerin farklılığına göre bir alanda bulunmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu durum sosyal kırılganlığı azaltarak uyum süreçlerine müdahalede ve ekip planlamasında kolaylaştırıcı bir rol üstlenecektir. Sosyal kırılganlık, "sosyal bilimler literatüründe, afetlere karşı hazırlıklı olabilme ve afetlerin sosyal etkileriyle mücadele edebilme yeteneği" olarak tanımlanmaktadır (Wright vd., 2022). Sosyal kırılganlık, göçmenlik, engellilik, sosyal eşitsizlik, yoksulluk, yaşlılık ve ayrımcılık gibi faktörlerden kaynaklanabilir (Yılmaz ve Şikar, 2023). Dolayısıyla sosyal kırılganlığın dezavantajlarını en aza indirmeye yönelik politika ve planlama stratejilerinin geliştirilmesi önemlidir. Bu çerçevede geleneksel yaklaşımların, afet durumunun fiziksel ve ekonomik onarımına odaklanırken, çağdaş yaklaşımların dezavantajlı olarak tarif edilen kırılgan grupları güçlendirme eğilimine odaklandığı görülmektedir. Paton (2003), beklenmeyen durumlara karşı bireysel ve toplumsal bazda hazırlıklı olmanın, yaşanacak olan riskleri en aza indirdiği gibi uzun vadeli olarak da etkin bir başa çıkma mekanizması oluşturduğunu ifade etmektedir (Paton, 2003)

Bu kapsamda geliştirilecek olan politikaların ve yürütülecek olan stratejilerin çok yönlü olarak dezavantajlı kesimler odağında geliştirilmesi, sosyal refah sistemlerinin kurumsallaştırılması ve bunun bir afet kültürü olarak yaygınlaştırılması afet direncinin gelişmesine olanak sağlayacaktır (Akbaş, 2020).

Afet literatüründe risk iletişimi bir diğer önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Risk iletişimi, afet bölgesinde yaşayan bireylerin maruz kalabilecekleri riskler hakkında bilinç düzeylerinin artırılmasıdır (İrdem ve Efeserkluc, 2023). Afet bölgelerinin çok

kültürlü bir ortam olması bu konuda tercüman desteğini ve toplumsal farkındalık hareketliliğini de beraberinde getirmelidir. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar afete karşı toplum direncini artıracak dezavantajlı durum gibi gözüken göçmen grupları için aynı zamanda bir güçlendirme çalışması olabilecektir. Afet sonrası süreç için de yerli olmayan halkın rehabilitasyon ve farkındalığı için iletişim konusu oldukça önemlidir. Bu kapsamda afet sonrası iletişim çalışmaları için geliştirilecek olan politika ve müdahale stratejilerinin optimize standardı için konunun önemli olduğu düşünülmektedir.

Son yıllarda hem dünyada hem Türkiye’de yaşanan doğal afetler, toplumsal ve ekonomik anlamda insanın psikolojik iyi oluşu üzerinde büyük hasarlara neden olmuştur. Toplumsal değerler, gelenekler ve görenekler, bir yere ait olma hissi ve bağlılık bilinci doğal afetlerle karşı karşıya kalan toplulukları etkilemektedir. Afet durumlarında ruhsal sağlık destek hizmetlerinin sağlanmasına karşılık, afetlere hazırlık ve afetlerin psikolojik etkileri üzerinde kültürel arka planın araştırılmasının önemine işaret eden bir bakış açısına ihtiyaç duyulduğu mevcut literatür araştırmalarında görülmektedir. Farklı kültürel geçmişe sahip insanların değişen yaşam koşullarına hitap etmek için afet ruh sağlığı hizmetlerinin kültürel açıdan duyarlı bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir (Jogia vd., 2014). Kültürel açıdan yetkin bir afet bilincinin geliştirilmesi; afet ruh sağlığı hizmetleri, politika geliştirme, yönetim ve doğrudan müdahale hizmetlerine yönelik karşılıklı çabayı da gerekli kılmaktadır.

Usta (2003), düzensiz göç sorununu afet yönetimi bağlamında değerlendirdiği çalışmada; afetlere hazırlanma bağlamında toplumsal kapasitenin elzem bir noktaya sahip olduğunu ifade ederek göç sorununun afet yönetimi açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Usta, aynı zamanda göçmenlerin kent yerleşimlerinden afet bilinç düzeylerinin artırılmasına kadar pek çok konuda yönlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Nur ve Taşan (2017)’ in mültecilerin göç ettikleri ülkelerde karşılaştığı zorlukları afet yönetimi açısından ele aldıkları çalışmada; savaş ve çatışma gibi zaruri sebeplerden göç etmeye mecbur kalmış insanların sosyal ve psikolojik olumsuzluklar başta olmak üzere eğitim, sağlık, toplumsal ve ekonomik sorunların beraberinde afet yönetimi açısından önemli problemlere yol açtığını vurgulanmıştır. Aynı zamanda araştırma sonucunda afetlerin etkilerinden korunmak için yapılabilecek en etkili girişimin araştırmalar yapmak, planlar geliştirmek ve uygulama koymak olduğu belirtilmiştir.

Doğal afetler, büyük can kayıplarının yanı sıra şehrin fiziksel dokusunu da hasara uğratmakta ve afetten etkilenen toplumların sosyoekonomik koşulları üzerinde de zararlı bir etkiye sahip olmaktadır. Bu durum afetten etkilenen insanların stresi ve kırılganlığını daha da artırmakta ve rehabilite edilemedikleri sürece ömür boyu psikolojik sağlıklarında dezavantaj durumu yaratmaktadır. Türkiye’de son yıllarda meydana gelen; resmiyette 53.537 kişinin hayatını kaybettiği ‘Asrın Felaketi’ olarak da anılan 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli deprem, 97 kişinin hayatını kaybettiği 2021 yılında meydana gelen Batı Karadeniz Sel felaketi, art arda meydana gelen orman yangınları ve maden göçükleri, hem afetlerden etkilenen bölgeler hem de ülke vatandaşları için bireysel refahı, yerel ve ulusal ekonomiyi, sosyal uyumu etkileyen kapsamlı, birbiriyle ilişkili ekonomik ve psikolojik etkilere sebep olmuştur. Nitekim 6 Şubat depreminden 6 ay sonra 487 ergenin kaygı ve travma sonrası stres düzeylerinin ele alındığı bir araştırmanın sonucuna göre; kronik veya psikiyatrik hastalığı olanların, daha önce enkaz altında kalan veya yaralanan herhangi bir yakını olanların, sürekli olarak deprem olacağı endişesi taşıyanların, depremler ilgili haber veya yayınları izleyenlerin kaygı ve travma sonrası stres (TSSB) puanlarının yüksek bulunduğu bilinmektedir (Sarman ve Tuncay, 2023). Görüldüğü üzere yalnızca afete birebir maruz kalanların değil, depremle ilgili haber ve yayınları izleyenlerin de TSSB belirtisi taşıdıkları görülmüştür. Bu bağlamda konu ele alınacak olursa afetin birey üzerinde süregelen etkileri ömür boyu devam edebilmektedir. Afetlerin bu tür psikolojik etkileri genellikle fiziksel sağlık etkilerinden daha belirgin olabilmektedir (Tapsel vd., 2002). Afetlerin bireyler özelinde yarattığı psikolojik etkilere karşı zarar görübilirliğin değerlendirilmesiyle ilgili olan faktörlerin net olarak tanımlanması için bu alanda yapılan çalışmaların artırılması gerekmektedir. Toplumun genelinde yaygın olarak gözükten faktörler afetlerin psikolojik etkilerine karşı kırılganlığı belirlemektedir. Örneğin düşük gelir düzeyine mensup bir toplumun sahip olduğu sosyo-ekonomik faktörler, riskin farkında olmalarına rağmen yüksek riskli afet bölgelerinde kalmaya devam etmeleri şeklinde açıklamaktadır (Lavigne vd., 2008).

Kültürel geçmiş, afetlerin psikolojik etkilerine karşı zarar görübilirliğin değerlendirilmesiyle ilgili toplum genelindeki bir diğer faktör olabilir. Aydın (2023), bir çalışmada Kahramanmaraş merkezli yaşanan depremin yalnızca can ve mal kaybına sebep olmadığını insanların doğdukları evleri, okudukları okullarını kısacası kültürel geçmişlerine ait pek çok hatıralarını da kaybettiklerini deyinmiştir. Kendisini o

kültüre ait hisseden insanların ortak kültürel değerlerinin olduğunu ve bu kültürün de insanları birbirine bağladığına değinmiştir (Aydın, 2023). (s. 68) Bu kapsamda afet bölgelerinde yaşayan göçmen toplulukları göz önünde bulundurulduğunda aynı hassasiyeti onların da kendi milletlerinden olan insanlara karşı göstermeleri kaçınılmazdır. Bu noktada hem göçmen olup hem afetzede olan topluluklar çoklu kırılabilir. Göç literatüründen bilindiği üzere göçün yönü göçmenlerin sosyal bağlantıları kadar ekonomik koşullarıyla ilgili olarak da belirlenir. Depremzedeler göç ile fiziki zarar görme riskinden kaçabilseler de yeni bir yerde yeni bir hayat kurmanın ekonomik ve sosyal yükü ile de ekstra kırılabilirler. Bu noktada çok kültürlü toplumların bünyesinde barındırdığı toplulukların farkında olmaları buna yönelik planlamalarda bulunmaları önemlidir. Göç edilen şehrin dokusu, toplumsal yapısı ve yaşam tarzı göz önünde bulundurularak hem yerel halk hem de göç eden topluluklar için yaşam kolaylaştırılmalıdır.

Çok Kültürlülük

Edward Tylor (1924) kültürü 'bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve toplumun bir üyesi olarak insan tarafından edinilen diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren bir bütün' olarak tanımlamıştır. Swidler'a göre kültür; insanların farklı durumlarda kullanabilecekleri semboller, hikayeler, ritüeller ve dünya görüşlerinden oluşan bir araç setidir (Swidler, 1986). Schein, kültürü 'bir grup tarafından dış benimseme ve iç bütünleşme sorunlarını çözerken öğrenilen ve geçerli kabul edilecek kadar iyi işleyen paylaşılan temel varsayımlar (inançlar) örüntüsü' olarak görmektedir (Schein, 2004). Kültür kelimesinin etimolojisi incelendiğinde Latince 'colere' fiilinden türediği ve anlamının ekip-biçmek olduğu görülmüştür. Voltaire kültürü 'insan zekasının oluşumu, gelişimi ve geliştirilmesi' olarak tanımlamıştır. Türk Dil Kurumu (2024) tanımlamasına göre ise kültür; "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunlar yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü...' olarak tanımlanmaktadır. Say (2017)'a göre kültür; en geniş anlamıyla toplumun kendisine özgü değer, fikir, inanç ve değerler bütünü olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamadan anlaşılan kültürün yaşam boyu edinilen bir deneyim olduğu sonucu çıkmaktadır. Yapılan tanımlamalardan görüleceği üzere kültür kelimesinin çeşitli ve yaygın tanımlamaları olmasına rağmen genelgeçer bir tanımı bulunmamaktadır. Kültür

statik bir yapıya sahip olmadığı için tanımlaması da zaman içerisinde değişmekte evrensel bir tanımı bulunmamaktadır.

Kültür sosyalleşme yoluyla öğrenilebilir ve bireylerden bireylere ve bireylerden gruplara aktarılır, dönüşür. Birçok araştırmacı bilgi, inanç, değer ve normların kuşaklar arası dönüşümünü kültürün temel özelliklerinden biri olarak tanımlamıştır (Kroeber ve Kluchohn, 1952).

Kültürün iki ana bileşeni vardır: maddi olan ve maddi olmayan (material and non-material). Maddi kültür toplum üyeleri tarafından yapılan, kullanılan veya paylaşılan fiziksel veya somut yaratımlardan oluşurken; maddi olmayan kültür ise davranışları etkileyen soyut ve somut olmayan insan yaratımlarından oluşur (Schaefer, 2002). Maddi kültürün bazı özellikleri arasında el sanatları, tarihi binalar ve tarihi mekanlar yer almaktadır (UNESCO, 2024). Maddi olmayan kültürün örnekleri arasında semboller, dil, değerler, normlar ve davranışlar yer alır (Jogia vd., 2014). Semboller soyut kavramları görünür nesnelere aracılığıyla iletir ve bir kültüre paylaşılan anlamlar sağlar. Sadakat, düşmanlık, sevgi ve nefreti teşvik edebilir. Bir kültürün dili, fikirlerin ifade edilmesine yardımcı olur ve toplumun üyeleri arasında iletişimi sağlar. Değerler; doğru ve yanlış, iyi ve kötü, arzu edilen ve edilmeyen gibi insanları, nesnelere ve olayları değerlendirmemize yardımcı olan fikirlerdir. Normlar, kurallar veya 'standartlar' şeklinde oluşturulan davranış beklentileridir ve hangi davranışın kabul edilebilir (prescriptive norms) veya kabul edilemez (proscriptive norms) olduğunu belirler. Son olarak, davranışlar bir bireyin ya da grubun gözlenebilir eylem kalıplarıdır.

Kültürün bir toplumun rolüne ilişkin bakış açıları çeşitlilik göstermektedir. Kültür, işlevselci bir bakış açısıyla, bir toplumun düzgün işleyişi için gerekli bir unsur olarak tanımlanabilir. İşlevselciler, kültürün normlar ve değerler gibi bileşenlerinin, üyeleri belirli seçimler yapmaya yönlendirerek bir toplumun işleyişini desteklediğini iddia etmektedir. İşlevciler dini, öğrenilen, paylaşılan ve toplumun diğer üyelerine aktarılan değerler ve inançlar sağlayan kültürün etkili bir bileşeni olarak görüşmüşlerdir. Buna karşın, çatışma teorisyenlerine göre kültür bir güç farklılaşmasına yol açan sosyo-ekonomik eşitsizliğin bir ürünüdür. Çatışma teorisine göre, insanlar toplumdaki sınırlı kaynaklar için rekabet eder ve kültürün, değerler ve normaler gibi bileşenleri belirli sosyal grupların ayrıcalıklı konumunu yaratır ve sürdürür. Son olarak, sembolik entegrasyoncular, insanların günlük faaliyetlerini sürdürürken kültürü yarattıklarını, sürdürdüklerini ve değiştirdiklerini öne sürmektedir. Sembolik entegrizm, değer ve

normların davranışlarımızı otomatik olarak belirlemediğini, insanların değer ve normları durumlarına göre yeniden yorumladığını savunur. Bu bakış açısına göre, değerler ve normlar gibi kültürel bileşenler dinamiktir ve başkalarıyla etkileşim yoluyla değişebilir (Jogia vd., 2014).

Kültür, genel çerçevede insan topluluklarının değerlerini içermektedir. Her kültürün kendine has dünya görüşü vardır ve bu görüş de statik değildir. Türklere ait ilk kültür olan 'Anav Kültürü' ile modern Türk kültürü birbirinden oldukça farklıdır.

Geniş çerçevede bakılacak olunursa kültür, insanın kendi eliyle yarattığı ve yaşadığı toplumla ilgili bir olgudur. Bu durumda kültürün insandan, insanın kültürden bağımsız olması düşünülemez. Küreselleşen dünyada çeşitli sebeplerle toplumlar arası göçler yaşanmakta, göçmenler gittikleri ülkelerde kendi alt kültürlerini oluşturmaktadır. İşte bu çeşitli kültürlerin bir arada yaşamaları çok kültürlülüğü beraberinde getirmektedir. Bu noktada ise çok kültürlülük kavramı, iki veya daha fazla kültüre sahip topluluğun bir arada yaşaması anlamına gelmektedir (Doğan, 2017). Çok kültürlülükte belirli coğrafi sınırlar içerisinde birden fazla dile, dine, ırka ve etnisiteye mensup bireyin bir arada yaşaması durumu öne çıkmaktadır. Çok kültürlülük bir yerde kültürel ve sosyal zenginliğin oluşmasına da sebep olur. Bu ortamlar ise milletlerin birbirine saygı, hoş görü ve koşulsuz ön kabulünü gerekli kılar. Mensubu olduğu ülkenin sınırlarından çıkarak farklı bir ülkeye göç eden toplumların toplumsal uyumları çoğu zaman zorlukları da beraberinde getirmektedir. Zorunlu göçlerin olduğu bölgelerde göçmenler durumların nesnesi durumuna geldiklerinden yaşanan durumlardan olumsuz etkilenmektedirler (Kuru ve Karanfil, 2021). Bu noktada göç olgusunun bir sorun olarak kabul görmesinin ötesinde asıl sorunun kalabalık göç gruplarının entegrasyonunu zorlaştıran teknik, hukuki vb. altyapının oluşturulmamış olmasıdır (Ökten ve Ökten, 2022,s. 32). Bu entegrasyon mali, sosyal, hukuki, eğitim, sağlık gibi pek çok alan ve konuda sağlanması gerektiği gibi afet yönetiminde de göçmen topluluğun göz önünde bulundurulması önemlidir.

Çok Kültürlülüğün Afet Yönetimi Üzerindeki Etkileri

Literatürde, afetlerden kültürel mirasın ve dokunun korunmasına yönelik çalışmalara rastlansa da çok kültürlülük ve afet yönetimini bağdaştıran çalışmaya rastlanmamıştır. Kozmopolit yapıya sahip şehir toplumlarının ve yoğun göçmen nüfusuyla karşılaşan

gelişmekte olan ülkelerin bünyesinde barındırdığı bu kozmopolit yapıyı güce dönüştürmesi çok kültürlülük politikaları benimsemesiyle mümkündür. Örneğin 1961 yılında Türkiye'den Almanya'ya giden yoğun işçi göçü Almanya'nın tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde Türk nüfusundan faydalanmasına ve bu doğrultuda ülkenin kalkınmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda toplumların/toplulukların ırk farklılıkları gözetmeden barış içinde yaşamaları ve bu durumu kabullenmeleri birçok kültürlülük çalışmalarının temel zeminini oluşturacaktır. Aynı zamanda bu demokratik bir toplumun gerekliliği sayılmaktadır (Söylemez ve Behçet, 2018).

Toplumların yaşantısal ve kültürel gereksinimleri olası bir afet durumuyla karşılaştığında toplumlara ekstra dezavantajlı duruma düşürebilmektedir. Bu dezavantajları en aza indirgeyerek yaşanmış ve olası yaşanacak etkilerini yönetebilmek afet yönetiminin bir konusu olmalıdır. Afet ve acil durum yönetimi konusu kapsamında bu sürece dair eğitimler verilmeli, yönetime dair standartlar belirlenmelidir. Bir toplulukta yaşayan bireylerin afete maruz kalarak hem göçmen hem engelli hem de kadın/çocuk durumunda olması onları çok problemlili duruma düşürmektedir. Nitekim Karaağaç (2023), göçmenlerin depremin olumsuz etkilerinden yüksek düzeyde etkilenebilecek dezavantajlı gruplar arasında olduğunu vurgulamıştır (s.1160) Afet durumları, kimi milletler nezdinde korkutucu olmayan bir kültürken, savaş mağduru ve bombardımandan kaçmış milletler için fazlasıyla örseleyici olabilmektedir. Örneğin Japonya deprem ile baş edilebilen farkındalığa sahip bir ülke iken Türkiye için aynı durum söz konusu değildir (Göver, 2023). Burada milletlerin gelişmişlik seviyeleri ve zihniyet yapılanmaları önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında Türkiye özelinde yürütülen afet yönetim faaliyetlerinin çok kültürlülük odağında yapılandırılmasından söz edilmektedir.

Yılmaz ve Şikar (2023), afetleri fiziksel olduğu kadar sosyal olgular olduğunu ve afet ortamlarının toplumdaki bütünleşme, sosyal sistemler ve dayanıklılığın iyileştirici gücünü test eden laboratuvarlar olarak tanımlanmaktadır (s. 1248). Toplumların afet durumundan etkilenme seviyeleri ve afetin getirdiği sonuçlar çeşitli faktörlere göre şekillenmektedir. Bunların toplumların sosyo-ekonomik düzeyleri ve dayanıklılık düzeyleri ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle afetlerin etkilerini genel geçer standartlar ile ele almanın yanıltıcı olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla toplumların afeti yaşama ve atlatma süreci farklılaşmakta ve bu durum toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı ile ilişkili olmaktadır (Kalaycıoğlu, 2021). Özellikle geleneksel

toplumlarda afet sonrasında sosyal destek sistemlerinden yaralanamaması durumu geleneksel yapıların çözülmesini beraberinde getirmekte ve kırılganlığı artırmaktadır. Bu kapsamda afet sonrasındaki müdahalelerin çok yönlü olarak ele alınmasının iyileştirme çalışmaları için oldukça önemlidir (Akbaş, 2020). Sosyal hizmet işte bu noktada toplumun geleneksel yapısını da göz önünde bulunduran bir afet müdahale planı için tamamlayıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmetin din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin bireyin olduğu gibi kabul etme ilkesi, hizmet sunumlarını eksiksiz ve çevresini de hedefe alan bir bakış açısıyla hareket etmesini sağlar. Afet yönetim planlamasının çok kültürlü ortamlarda bulunan çeşitli etnisiteye mensup bireyleri gözeterek de yapılması hem afet sahasında hem de afet sonrasında oluşabilecek farklı krizlerin önüne geçecektir. Sosyal hizmet bu bağlamda çok yönlü ve müdahale odaklı bakış açısıyla afet yönetiminin çok kültürlü ortamlara yönelik planlamasında söz sahibi olacaktır.

Çok Kültürlü Ortamlarda Afet Yönetimi ve Sosyal Hizmet

Literatüre bakıldığında çok kültürcülük çalışmalarının daha çok sosyolojik boyutta ele alındığı görülmektedir. Çok kültürlülük ve afet yönetimin bir arada ele alındığı çalışmaya rastlanmamıştır. Sosyal hizmet literatüründe çok kültürlülük kavramı daha çok göç boyutunda ele alınmışken sosyal hizmet ve afet yönetimi çalışmaları kriz yönetimi özelinde değerlendirilmiştir. Bu alanda da çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Türkiye yoğun göçmen nüfusuna sahip olarak bünyesinde çok kültürlü milletleri barındırmaktadır. Bu doğrultuda afetler ülkesi olan ve yakın zamanda asrın felaketini yaşamış Türkiye’de sosyal hizmet disiplinin çok kültürlülük uygulamalarına entegrasyonu afet yönetim çalışmaları için oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları bu alanda birey odaklı mikro çalışmalar yürütebilirken göçmenlerin sosyal uyumuna yardımcı olmayı amaçlayan çok yönlü toplum odaklı çalışmalar da yürütmektedir. Tüm bu çalışmaların amacı göçmen birey ve grupların yaşamlarını kolaylaştırmaktadır (Gündüz ve Çifci, 2021).

19. ve 20. yüzyılda yeşeren milliyetçilik hareketleri, modern anlamda ulus devletlerin kurulmasına sebep olmuştur. Bu anlayışla 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti tek dil, tek din, tek millet perspektifinde politikalar geliştirmeyi hedeflese de 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu görüş farklı kültürlerle bir arada barış içinde yaşama anlayışına evrilmiştir. Küresel anlamda yaşanan göçler, toplumlar nezdinde

farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesini gerekli kılmıştır. Bu durum zaman içerisinde çok kültürlülük anlayışını gündeme getirmiştir (Alan, 2022).

Göçün sosyal hizmet mesleği için diğer alanlardan farklı bir anlamı bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleği, bireylerin biyopsikososyal iyi oluşunun artırılması yönünde çalışan, savunmasız grupları önceliğine alan bir meslektir (Farkas ve Romaniuk, 2024). Bu kapsamda sosyal hizmet uygulamaları göçmenler çalışma noktasında da önemli bir yer tutmaktadır.

Göçün kısa dönem etkileri; göçmenlerin gittikleri ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına yönelik bir tehdit olarak algılanırken uzun dönem etkileri kamu harcamalarına dengesi, ekonomik büyüme ve iş gücü için olumlu çıktıları olacağı belirtilmektedir (Özmete ve Arslan, 2018). Çok kültürlülük politikalarının doğru ve verimli kullanımı göçün orta ve uzun vadeli etkileri için oldukça önemlidir.

Wirth (2009)'e göre göç ile birlikte değişen dünyada, göçün kalkınmaya olan etkilerinin belirlenerek sosyal hizmet mesleği için kalkınmanın boyutlarının bütüncül bir şekilde anlaşılması, uygulama ve müdahale süreçlerinin planlanması gereklidir. Tüm dezavantajlı gruplarla çalışan sosyal hizmet mesleği, göçmenlerle mikro, mezo ve makro düzeyde çalışarak toplulukların kültürel yetkinliğine göre hareket etmektedir. Sosyal uyum faaliyetlerinin yürütülmesi noktasında rol üstlenen sosyal hizmet çalışmaları, meslek elemanlarının hizmet sunumu gerçekleştirdikleri toplumlar hakkında kültürel yetkinlik bilgisiyle hareket etmelerini gerekli kılar. Literatürde ancak bu yetkinlik ile hareket edilmesinin çok kültürlü toplumların dezavantajlı durumunu ortadan kaldıracak ifade edilmiştir (Aykut ve Güloğlu, 2023, s. 398). Çok kültürlü toplumların bir arada yaşadığı bölgelerde afet durumunun cereyan etmesi daha önceden planlanmamış müdahale süreçlerini zorlaştırmaktadır. Afetler kriz anları olarak anılmakta ve afet yönetim süreçlerini gerekli kılmaktadır. Yayılımı ve yıkım derecesi ne olursa olsun afetlerden sonra sosyal hizmet ihtiyaçlarının karşılanamaması yönetim süreçleri için sınırların çizilmediğini göstermektedir. Genel çerçevede afetlerde sosyal hizmet, afet öncesi süreçte de toplumdaki tüm incinebilir grupların takibini yapmaktadır. Dolayısıyla afet nedeniyle özellikle kırılganlaşacak ve özel müdahaleye ihtiyaç duyacak grupların tespiti ve verisini elinde bulundurmaktadır. Afet sonrası iyileştirme çalışmaları için sosyal hizmet çalışmalarının katılımı oldukça önemlidir. Mesleki bu katılımın amacı toplumda dayanıklılık oluşturmak ve bireylerin baş etme kapasitesini geliştirmektir (Karaağaç, 2023). Bu noktada toplumsal odakta

kültüre duyarlı çalışmalarda sosyal hizmetlerin sunumu yerel kaynaklar için de bir fırsat oluşturmaktadır (Maglajlic, 2019).

Afet yönetiminde kurum ve kuruluşların görevlerini belirlemekten sorumlu kurum Acil ve Afet Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)'dır. Bu alanda AFAD, Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)'ni hazırlayarak sorumlu kurum ve kuruluşların yetki ve sorumluluklarını belirlemektedir. Bu noktada sosyal hizmet örgütlerinde kriz yönetiminin ne olduğunun kavranmasına ilişkin etkili bir kriz yönetim planının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. (Kök, 2023). Literatürde yer alan çalışmalar kriz yönetiminde sosyal hizmet çalışanlarının rol ve sorumluluklarına değinmelerinin yanı sıra sosyal hizmet uygulamaları için makro düzey müdahale stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğine de vurgu yapmaktadır.

SONUÇ

Irksal, etnik ve kültürel geçmişi ne olursa olsun afetzedelerin kendilerine özgü deneyimlerine, inançlarına, değerlerine, geleneklerine ve dillerine duyarlı afet eğitim programları geliştirmek afet sonrası sahadaki iş yükünü hafifletecek bu noktada yürütülen çalışmaların verimliliğinin artmasına ve entegrasyonun kolaylaşmasına yol açacaktır. Bu çalışmada kriz anlarında yürütülecek çalışmaların koordinasyonundaki verimlilik üzerinden, kültürel duyarlılığı önceleyen afet yönetim planlarının geliştirilmesinin önemine değinilmiştir. Bu kapsamda geliştirilecek olan programların ülke genelinde kabul görmesi ve disiplin haline gelmesi, afet koordinasyon çalışmaları için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle afet ruh sağlığı hizmetleri ve müdahaleleri geliştirilirken kültürel duyarlılığın öncelenmesi gerektiği açıktır. Kültürel açıdan yetkin afet ruh sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesinin politika oluşturma, mevzuat geliştirme, yönetim ve doğrudan hizmet sunumunda önemli değişiklikler gerektirdiği de açıktır. Bu doğrultuda politika yapıcılarının ve afet ruh sağlığı alanında çalışmaları olan akademisyenlerin konu üzerinde karar destek mekanizmaları geliştirerek geliştirdikten sonra izlem ve değerlendirme çalışmaları yapabilmesi gereklidir.

Bir doğal afet, afetzedelerin yaşamlarını sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak etkiler ve tehlikelere ilişkin davranışları da tetikleyebilir. Kültürel geçmiş, afet hazırlığı, afetlerin psikolojik etkilerine karşı savunmasızlığın değerlendirilmesinde ve afet ruh

sağlığı hizmetlerinin sağlanmasında önemli bir faktördür. Örneğin, risk algısı kültürden etkilenebilir ancak kültürün afet koordinasyon çalışmaları için aslında bir engel olmayabileceğini, aksine afet riskinin azaltılmasını kolaylaştırabileceğini söylemek mümkündür. Afet yönetiminde kültürel duyarlılığı öncelemek öncelikle toplumsal kargaşanın önüne geçilmesine sonrasında afetzedelerin sağlıklı rehabilitasyon süreçlerinden geçmelerine yardımcı olacaktır. Bu kapsamda yapılandırılacak mikro, mezo ve makro odaklı çalışmalar kriz anları ve alanları için oldukça önemlidir.

Literatürde afet anında yürütülen krize müdahale çalışmalarının yoğun olarak birey odaklı uygulamalar olduğu dikkat çekmektedir. Sosyal hizmet odağında yalnızca mikro düzey çalışmalar afet sahasının rehabilitasyonu için tek başına yeterli olmayacaktır. Afet sahasında sosyal grup çalışmaları, toplumsal müdahale planları uygulanmalıdır. Bu doğrultuda afet sonrası afetzedelere yönelik uygulanacak grup çalışmalarını içeren kaynaklar geliştirilmelidir.

AFAD'ın afet durumlarında görev alacak tüm STK ve kamu kuruluşlarının entegrasyonunu yaptığı, bu alanda görev alacak herkesin (gönüllü, STK, çalışan) rol ve sorumluluklarını net bir şekilde belirlediği ortak bir veri tabanı oluşturması gereklidir. Aynı zamanda bu kapsamda görev alacak herkesin eğitim ve takibinden profesyonellerce takip edilmesi gereklidir.

Afet sahasında görev alan ilk müdahale ekipleri, gönüllüler ve tüm süreçte görev alan saha ekiplerinin çalışana destek programlarıyla ikincil travma ve merhamet yorgunluğu gibi faktörlerden etkilenmelerinin en aza indirilmesi için müdahale stratejileri geliştirilmelidir. Bu noktada çok kültürlü toplumlara hizmet sunumunda bulunan çalışanların da hizmet sunumu yapılan kesime yönelik kültürel yetkinliği gözetilmelidir.

Türkiye bir afetler ülkesidir. Afetlerin yaşanması kaçınılmazdır. Afet sonrası dönemde tüm saha çalışanlarının yürüttüğü çalışmalar değerlendirilmeli ve elde edilen deneyimler analiz edilmelidir. Sahada karşılaşılan sorun ve ihtiyaçlar düzenli olarak raporlanmalı ve bu veriler gelecekteki afet müdahale planları için bilgi kaynağı olmalıdır. Bu noktada çok kültürlü toplumlar özelinde gettolaşılan bölgelere yönelik müdahale planları oluşturulmalıdır. Alt kültürlerin yer tespiti ve afet sonrası koordinasyonlarının kolaylaştırılması adına stratejiler geliştirilmelidir.

Literatürde afet yönetime ilişkin sınırlı kaynağa rastlansa da çok kültürlülük ve afet yönetimini kapsamına alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın

mevcut literatür boşluğunu dolduracak olması çalışmaya özgünlük katmıştır. Göç ve göçmen Türkiye' nin gerçeği haline gelmiştir. Bu doğrultuda afet literatürü için çok kültürlülüğü odağına alan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Literatürde sosyal hizmet ve afet yönetimi çalışmalarının krize müdahale süreçleri ile ilişkilendirildiği ve bu çalışmalarda genel çerçevede sosyal hizmet uzmanının afetlerdeki rollerine değinildiği görülmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin toplumdaki tüm alt kültürlere ve dezavantajlı gruplara çevresi içinde birey ilkesiyle hizmet veren bakış açısı, afet yönetimi planlama süreçlerine dahil edilmelidir. Keza mevcut müdahale planlarının çeşitli etnik grupların varlığı gözetilmeden hazırlanışı bu bakış açısının sistemde olmayışından kaynaklanmaktadır. Sosyal hizmetin bütüncül hizmet sunumuna yönelik bakış açısı afet yönetimi çalışmaları için önem arz edecektir.

Literatürde göçmenler ve sosyal hizmete dair çalışmaların varlığı görülmüştür ancak afetlerden etkilenen göçmenlere yönelik sosyal hizmet çalışmasına rastlanmamıştır. Mevcut literatür boşluğunun doldurulması adına afet olgusunun sosyal hizmet bakış açısıyla göçmenler bağlamında değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Mevcut durumda sosyal hizmet lisans eğitiminden mezun olan meslek elemanları Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığında istihdam hakkı elde etmektedir. Bu doğrultuda sosyal hizmet lisans eğitiminde afet müdahalesinin yanında afet yönetimi dersleri eklenmeli ve sosyal hizmetin rol ve işlevine dair müfredat geliştirme çalışmaları yapılmalıdır.

Türkiye bulunduğu jeopolitik konum itibariyle göç alan bir ülkedir. Bu durum çok kültürlülüğü beraberinde getirmektedir. Politika ve program geliştiriciler tarafından ülkede belirli aralıklarla kaçınılmaz olarak yaşanan doğal afetler çok kültürlülük bağlamında ele alınmalı, bu gibi durumlara hazırlıklı olunması gereklidir. Mevcut durumda acil ve afet yönetimine dair planlamalar geçmiş afet yönetimi tecrübelerinden yararlanılarak geliştirilmelidir. Ülkede bulunan yabancı uyruklu vatandaşlar afet yönetimi konusunda bilinçlendirilmeli, lisanlarına uygun eğitim programları düzenlenmelidir.

Özet olarak, bu çalışma kapsamında ilk olarak afetlerin doğa ve insan kaynaklı olmak üzere iki temel gruba ayrıldığı ve bu afet türlerinin alt kategorilere ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca afetlerin sadece fiziksel etkileri değil aynı zamanda sosyal, ekonomik ve

psikolojik etkileri olduğunun da üzerinde durulmuştur. Özellikle afetlerin toplumlar üzerindeki psikolojik etkileri ve bu etkilerin kültürel faktörlerden nasıl etkilendiğine vurgu yapılmıştır. Çalışmada ayrıca afetlerin çok kültürlü toplumlar üzerindeki etkilerini azaltmak için yapılabilecek politika ve müdahale stratejilerine değinilerek, bu stratejilerin çok kültürlü toplumları dikkate alarak kültürel duyarlılık çerçevesinde geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

Acil Yardım ve Afet Yönetimi (Fakülte/Yüksekokul) Programı Bulunan Tüm Üniversiteler. 25 Ağustos 2024 tarihinde <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=19001> adresinden alınmıştır.

Acil ve Afet Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğü: 25 Ağustos 2024 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlu> adresinden alınmıştır.

Afete Hazırlık ve Deprem Eğitimi Derneği (ahder) (2024), Afet yönetimi nedir? 30 mart 2024 tarihinde: <https://www.ahder.org/definiciones/afet-yonetimi-nedir>" <https://www.ahder.org/definiciones/afet-yonetimi-nedir> adresinden alınmıştır.

Akbaş, E. (2020). Afetler ve Sosyal Politika. Afet Sosyolojisi içinde (ss. 331-346), İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Akdur, R. (2000). Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3 21. Yüzyılda Türkiye. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Aksha, s. K., & Emrich, c. T. (2020). Benchmarking Community Disaster Resilience in Nepal. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(6), 1985. doi:10.3390/ijerph17061985.

Akyüz, D. (2020). Kriz ve Afet Yönetiminde Bir STK Örneği: Kızılay (Yüksek Lisans Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Alan, S. (2022). Çok kültürlülük Deneyimleri ve Alternatif Bir Model Olarak "Halat Kültür". Bingöl Araştırmaları Dergisi, (17), 123-140. doi: 10.53440/bad.1200606

- Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. Sosyal Çalışma Dergisi, 2(1), 1-15.url:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/496607>
- Aydın, N. Z. (2023). Depremde Boşalan Şehirler ve Olası Sorunlar: Kahramanmaraş Örneği. M. V. Öztürk (Ed.), Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Sonrasına Yönelik Akademik Öneriler (s. 68). Gaziantep: Özgür Yayınları.
- Aykut, N., & Güloğlu, F. K. (2023). Göçmenlerin Sosyal Uyumlarının Ayrımcılığa Dönüşmesine Karşı Çok kültürcü Sosyal Hizmet. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 397-412.url: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3018018>.
- Cutter, S. L., Ash, k. D., & Emrich, c. T. (2014). The Geographies of Community Disaster Resilience. Global Environmental Change, 29, 65-77.doi: 10.1016/j.gloenvcha.2014.08.005.
- Çilingir, G. A. (2019). Türkiye’de Afet Yönetimi ve İdarenin Sorumluluğu.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Doğan, C. (2017). Çok Kültürlülükte Toplum Tercümanlığının Önemi. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (64), 57-68. url: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/496607>.
- Efe, F., & Erol, v. (2024). Afet Yönetiminde Barınma Sorunlarının Değişen Yüzü Olarak Kitlesele Göç Hareketleri: Suriyeli Mülteciler Örneği. Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 5(2), 387-407. doi:HYPERLINK "https://doi.org/10.58702/teyd.1437143" 10.58702/teyd.1437143 .
- Ergör, A. (2003). Çevresel ve Mesleksel Risk Değerlendirme. Türkiye Klinikleri Pharmacology-Special Topics, 1(1), 10-12. url: <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-cevresel-ve-mesleksel-risk-degerlendirme-35167.html>.
- Eryılmaz M., Tezel O., Ulusoy S., Afet: Tanımı ve Sınıflaması. Köse Ş, (ed). Afetler ve Enfeksiyonlar. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri;2021.p.1-5.
- Farkas, K. J., Romaniuk, R. J. (2020). Social Work, Ethics and Vulnerable Groups in the Time of Coronavirus and Covid-19,Societty Register, 4(2),67-82. 5 Eylül 2024 tarihinde <https://case.edu/socialwork/about/news/farkas-and-romaniuk-pen->

article-social-work-ethics-and-vulnerable-groups-time-covid-19 adresinden alınmıştır.

Göver, i. H. (2023). Türkiye ve Japonya'nın Deprem gerçekliği: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Mevzu–Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 279-323. doi: <https://doi.org/10.56720/mevzu.1319896> 10.56720/mevzu.1319896 .

Gündüz, D. U., & Çifci, H. K. (2021). Yerel Yönetimlerin Göçmenlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması: G20 Ülkeleri ve Türkiye. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 10-58. url:<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gad/issue/63187/811236>.

Güvel, E. A. (2008). Deprem'in Türkiye Ekonomisine Etkileri Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. 2. Ulusal İktisat Kongresi. İzmir:2-17.

Hürriyet Kelebek. Hatay'da Kültürel Çeşitlilik 30 mMr 2024 tarihinde: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hatay-da-kulturel-cesitlilik-23316599> <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hatay-da-kulturel-cesitlilik-23316599> . Adresinden alınmıştır.

İrdem, İ., & Efe, M. (2023). Deprem, Dirençli Kent ve Acil Afet Yönetimi: Türkiye Örneği. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 4(2), 241-276. doi:10.58658/kaypod.1319821.

Jogia, J., Kulatuga, U., Yates, G. P., & Wedawatta, G. (2014). Culture and The Psychological Impacts of Natural Disasters: Implications for Disaster Management and Disaster Mental Health. *Built and Human Environment Review*, 7(1), 1.url: https://publications.aston.ac.uk/id/eprint/24422/1/Culture_and_the_psychologica_l_impacts_of_natural_disasters.pdf.

Kalaycıoğlu, S. (2021). Afetler sonrasında yoksulluk, sosyal kırılma, sosyal politikalar ve yeniden yapılanma. *Afetlerle Yoksullaşma Salgınlar, Göçler ve Eşitsizlikler*, 3-25.

Karaağaç, H. (2023). Hastane Afet yönetim Sürecinde Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları: Kahramanmaraş Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1154-1166. doi: 10.35341/afet.1282653.

- Kök, H. (2023). Afetlerde Kriz Yönetimi ve Sosyal Hizmet Örgütleri. Sosyal Çalışma Dergisi, 7(1), 1-17. url: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3020880>.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts And Definitions. Papers. Peabody Museum of Archaeology&Ethnology, Harvard University. url: [https://iif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:427692955\\$11i](https://iif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:427692955$11i).
- Kurt, M., & Özdemir, K. (2003). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Yönetim Sistemleri. Ttb Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 4(16), 13-21.url: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/823191>.
- Kuru, K. Y., & Karanfil, N. (2021). Kayseri'ye Yerleşen Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Eskişehir Bağları Semtinin Gettolaşma Sürecinin Başlaması Üzerindeki Etkisi (Yüksel Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Nevşehir.
- Lavigne, F., De Coster, B., Juvn, n., Flohic, F., Gaillard, J. C., Texier, p., ... & Sartohadi, j. (2008). People's Behaviour in The Face of Volcanic Hazards: Perspectives From Javanese Communities, Indonesia. Journal of Volcanology and Geothermal Rsrch. 172(3), 273-287.doi: <https://doi.org/10.1016/j.jvolgeores.2007.12.013> \t "_blank" \o "Dijital nesne tanımlayıcısı kullanılarak kalıcı bağlantı" 10.1016/j.jvolgeores.2007.12.013 .
- Limoncu, S., & Atmaca, A. B. (2018). Çocuk Merkezli Afet Yönetimi. Megaron, 13(1).doi: 10.5505/megaron.2017.49369.
- Maglajlic, R.A. (2019). Organisation and Delivery of Social Services in Extreme Events: Lessons From Social Work Research on Natural Disaster. International Social Work, 62(2), 1146-1158.doi: 10.1177/0020872818768387.
- Nur, S. A., & Taşan, P. (2017). Mülteci Krizi ve Afet Yönetimi. Disiplinler Arası Afet Yönetimi Sempozyumu, Afetlerde Stratejik Yönetim, Sempozyum Bildirileri Özet Kitabı, 12-13. url: https://www.researchgate.net/profile/Said-Ali-Nur/publication/325347121_Multeci_Krizi_ve_afet_yonetimi/links/5b070db90f7e9b1ed7edf082/Muelteci-Krizi-ve-afet-yoenetimi.pdf.
- Ökten, A., & Ökten, S. Sosyal Bilimlerde Yeni yaklaşımlar.S 32.url: https://www.researchgate.net/publication/367168204_Sosyal_Bilimlerde_Yeni_Yaklasimler#fullTextFileContent.

- Özmete, E., & Arslan, E. (2018). Göç: Transnasyonalizm ve Transnasyonal Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 173-207.url: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/515216>.
- Paton, D. (2003). Disaster Preparedness: A Social-Cognitive Perspective. *Disaster Prevention and Managemenet: An International Journal*, 12,210-216.doi: <https://doi.org/10.1108/09653560310480686>.
- Sarı, B. (2022). Afet Yönetiminde Temel ve Stratejik Ortaklar Arası Koordinasyonun Analizi (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sarman, A., & Tuncay, S. Büyük Depremden 6 Ay Sonra: 2023 Türkiye Depremiyle İlgili Haberlerin ve Diğer Durumların Ergenlerde Kaygı Düzeyi ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtileriyle İlişkisi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*. 18(1), 81-92.doi: <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.1340469> 10.21763/tjfmpe.1340469.
- Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük kavramı ve anlamın çokluğu. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 29-39 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/317493>.
- Schaefer, R. T. (2002). *Sociology, A Brief Introduction*. Usa: mcgraw-hill companies.url:<http://www.sociology.org.uk/sctvpdf/sociology-a-brief-introduction.pdf>.
- Schein, E. H. (2004). *Organizational Culture and Leadership* (vol. 2). John wiley & sons.url:https://ia800809.us.archive.org/14/items/EdgarHScheinOrganizationalCultureAndLeadership/Edgar_H_Schein_Organizational_culture_and_leadership.pdf.
- Söylemez, N. H., & Behçet, O. (2018). Öğretmen Adaylarının Sosyal Medya Ortamlarını Kullanma Durumlarına Göre Çok Kültürlü Eğitime İlişkin Görüşleri: Türkiye Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1745-1764.doi: <https://doi.org/10.17755/esosder.426803> 10.17755/esosder.426803 .
- Swidler, A. (1986). Culture In Action:Symbols and Strategies. *American Sociological Review*, 273-286.url: <https://www.asanet.org/wp-content/uploads/savvy/introsociology/Documents/ASRSwidler1986.pdf>.

- Tapsell, S. M., Penning-Rowsel, E. C., Tunstall, S. M., & Wilson, T. L. (2002). Vulnerability to Flooding: Health and Social Dimension. *Philosophical Transactions of The Royal Society of London. Series Mathematical, Physical and Engineering Sciences*. 360(1796), 1511-1525. doi: <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2002.1013>"
"t "_blank" 10.1098/rsta.2002.1013.
- Taştan, B. (2015). Çoklu Afet Risk Yönetiminde Tehlike ve Zarar Görebilirlik Belirlenmesi İçin Gereksinim Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (31), 366-397. doi: <https://doi.org/10.14781/mcd.83405>" 10.14781/mcd.83405 .
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük 'Kültür', 27.03.2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Tylor, E.B. (1924) [orig. 1871]. *Primitive culture*. 2 vols. 7th ed. New York: brentano's. url: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.42334/page/n155/mode/2u>.
- Unesco (2024). *Convention For The Safeguarding of The Intangible Cultural Heritage*, Available Online at Accessed at: 01 Mart 2024 tarihinde: HYPERLINK "<https://www.unesco.org/en/culture>" <https://www.unesco.org/en/culture> adresinden alınmıştır.
- Usta, G. (2023). Düzensiz Göç Sorununun Afet yönetimi Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 553-572. doi: <https://doi.org/10.11616/asbi.1218853>" 10.11616/asbi.1218853
- Varol, A. (2019). Afet Yönetimi, Afet Eğitimi ve Afet Farkındalığı: Amerika Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 193-204. doi: <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538678>" 10.18069/firatsbed.538678.
- Varol, N., & Kırıkkaya, E. B. (2017). Afetler Karşısında Toplum Dirençliliği. *Resilience*, 1(1), 1-9. doi: <https://doi.org/10.32569/resilience.344784>" 10.32569/resilience.344784.
- WHO. *Emergency Response Framework*. 2nd Ed. Geneva: World Health Organization; 2017. (n.d.). url: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/258604/9789241512299-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

- Wirth, J.V. (2009). "The Function of Social Work". Journal of Social Work. 9(4), 405-419.doi:http://dx.doi.org/10.1177/1468017309346236" \t "_blank"
10.1177/1468017309346236.
- Wright, G. C., & Çelik, K. (2022). Farklı Sosyal Kırılganlık Düzeyine Sahip Mahalle Muhtarlarının Gözünden Covid 19 Salgın Deneyimi: İstanbul İli Örneği. Çalışma ve Toplum, 1(72), 239-266.doi: https://doi.org/10.54752/ct.1060807"
10.54752/ct.1060807.
- Yıldırım, T. (2011). Çok kültürlülük. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(19), 239-243.url: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85753.
- Yılmaz, F. N. (2023). Türkiye'de Doğal Afet Yönetimi Uygulamalarında Merkezi ve Yerel yönetimlerin Rolü: 2020 Elazığ ve İzmir Depremi İncelemesi.(Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, G., & Şikar, A. (2023). Afetlerin Etkilerinin Zorunlu Göç Bağlamında İncelenmesi: 2023 Kahramanmaraş Depremi. Afet ve Risk Dergisi, 6(4), 1247-1268.doi: https://doi.org/10.35341/afet.1290767" 10.35341/afet.1290767

EXTENDED ABSTRACT

The increasing number of disasters in recent years has led to the evolution of the disaster management approach from a traditional approach to a risk-oriented perspective. Although this transformation has enabled the development of risk-oriented strategies in disaster management planning, it is observed that multidimensional and comprehensive planning is not sufficiently implemented. In this study, it is emphasized that disaster management planning should take into consideration the cultural texture of Turkey's multicultural structure. It is stated that the holistic approach of social work, which does not discriminate against religion, language, and race, plays an important role in disaster management and response for multicultural societies. It is also stated that policies and response strategies to reduce the effects of disasters on multicultural societies should be developed within the framework of cultural sensitivity. The study states that successful disaster management requires addressing local and cultural dynamics in an integrated manner with social services and in this context, the evaluation of disaster and risk management with multiculturalism from a social work perspective aims to fill the existing gap in the literature.

Problem and Objectives of the Research

The main problem of this study is that disaster management and response are not planned and implemented effectively and comprehensively enough in the context of multicultural societies. In particular, there is a lack of evidence that disaster management planning without taking into account cultural differences is inadequate to reduce the effects of disasters in multicultural countries such as Turkey. The aim of the study is to provide suggestions on how to develop disaster and risk management strategies in multicultural societies from a social work perspective, emphasizing that cultural diversity should be taken into account in disaster management. In addition, it aims to reveal the importance of policies and intervention strategies to be developed with cultural sensitivity in order to reduce the social impacts of disasters in the context of multiculturalism.

Literature Review, Method and Data Collection and Process

In this study designed as a traditional review, 'Google Scholar', 'Scopus', 'Science Direct', and 'YÖKTEZ' databases were utilized. Between 01.03.2024 and 24.08.2024, when the research was written, the main arguments that could be the source of the

research such as 'social work and disaster management in multicultural environments', 'disaster management in multicultural environments' were searched in Turkish and English, and related articles and theses were tried to be reached. As a result of the research, no study was found that addressed the concepts of multiculturalism, social work, and disaster management in the same way. It is thought that this research will be a source for studies on multiculturalism and disaster management to be conducted in the field of social work.

Analysis of Data

Thematic analysis method was used in the analysis of the data. Photographs and comments were coded and evaluated around themes reflecting the individual, social and economic dimensions of poverty. The themes obtained were grouped under three main headings: the effects of economic crises on poverty, the difficulties experienced by students living in dormitories and social inequalities.

Findings, Conclusions and Recommendations

The results of this study show that disaster management in multicultural societies can be realized more successfully with strategies that include cultural sensitivity and diversity rather than traditional methods. Disaster management should not only be limited to managing physical infrastructure and resources but should also take into account social and cultural dynamics. The main findings of the study reveal that social services should be integrated more effectively in disaster management and strategies prepared with cultural sensitivity will have long-term positive impacts on societies. The dissemination of cultural sensitivity training, creation of multicultural disaster management plans, review of community-based intervention strategies from a social work perspective, and the need for cultural sensitivity at the policy level are among the main recommendations drawn from the study.

Özgün Makale (Araştırma)

Unique Article (Qualitative Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 05.09.2024

Kabul Tarihi – Accepted: 25.12.2024

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aydemir, H. & Hasgül, E. (2024). Sosyal hizmetler öğrencilerinin yoksulluk algılarının fotoses yöntemiyle incelenmesi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 24 (2), 149-175.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1544431>

SOSYAL HİZMETLER ÖĞRENCİLERİNİN YOKSULLUK ALGILARININ FOTOSES YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Hamza AYDEMİR¹

Ergün HASGÜL²

ÖZET

Yoksulluk, günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle, farklı değişkenler temel alınarak açıklanmakta ve bu yapının ölçümü için çeşitli yöntemler geliştirilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, yoksul müracaatçılarla gerçekleştirdikleri çalışmalarla yoksullukla mücadeleye katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmanın amacı, sosyal hizmetler programı öğrencilerinin yoksulluğa yönelik algılarını incelemektir. Fotoses çalışması katılımcıların gündelik yaşamlarından bir konuyu fotoğraflayarak yorumladıkları bir eylem araştırması yöntemidir. Bu çalışmada sosyal hizmetler programı öğrencilerinin yoksulluk algılarını kendilerinin

¹ Ardahan Üniversitesi, Çıldır Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler Bölümü, Sosyal Hizmetler Pr., E-posta: hamzaaydemir@ardahan.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4128-0104

² Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Pr. (Ankara), E-posta: ergun.hasgul@sbu.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-1682-5213

çektığı fotoğraflar ile somutlaştırmak ve katılımcı merkezli bir açıdan yorumlamak amacıyla uygulanmıştır. Öğrencilerin yoksulluk algısı kendi çektikleri fotoğraf ve yorumlamalarla betimlenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya 40 sosyal hizmetler programı öğrencisi katılmış ve toplamda 40 fotoğraf ve yorum elde edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda 11 fotoğraf seçilerek bu çalışmada kullanılmıştır. Fotoğraflar ve yorumların analizinde üç farklı tema kullanılmıştır: Yüksek enflasyonun etkileri: yoksulluk, yurttan kalan öğrenci olmak ve toplumsal yansımalar.

Çalışma sonucunda çalışmaya katkı sunan öğrencilerin yoksulluk olgusunu açıklarken bireysel ve toplumsal imgelere odaklandıkları belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrenciler özellikle yüksek enflasyon sonrası etkilere odaklanmış, yurt yaşamındaki zorlukları vurgulamışlardır. Ayrıca toplumsal imgeler noktasında toplumsal eşitsizlik, aile üyelerinin aile içindeki yükü vurgulanmıştır. Bu çalışmada fotoses yönteminin öğrenciler ve genç nüfus odağında uygulandığında katılımcı odaklı ve verimli bir çalışma türü olabileceği vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Fotoses, yoksulluk, yoksulluk algısı, sosyal hizmet

EXAMINING THE POVERTY PERCEPTIONS OF SOCIAL SERVICES STUDENTS USING PHOTOVOICE METHOD

ABSTRACT

Poverty is one of the most important problems of our time. Since it has a multidimensional structure, it is explained based on different variables and various methods are developed to measure this structure. Social workers contribute to the fight against poverty through their studies with poor clients. Therefore, the purpose of this research is to examine the perceptions of social services program students towards poverty. Photovoice study is an action research method in which participants interpret a subject from their daily lives by photographing it. This study was implemented in order to concretize the poverty perceptions of social services program students with the photographs they took and to interpret it from a participant-centered perspective. The students' perception of poverty was attempted to be described with the photographs and interpretations they took. 40 social services program students participated in the study and a total of 40 photographs and comments were obtained.

As a result of the evaluations, 11 photographs were selected and used in this study. Three different themes were used in the analysis of the photographs and comments: The effects of high inflation: poverty, being a student living in a dormitory and social reflections. As a result of the study, it was determined that the students who contributed to the study focused on individual and social images while explaining the phenomenon of poverty. The students who participated in the study particularly focused on the effects of high inflation and emphasized the difficulties in dormitory life. In addition, social inequality and the burden of family members within the family were emphasized in terms of social images. In this study, it was emphasized that the photovoice method could be a participant-oriented and productive type of study when applied to students and the young population.

Keywords: *Photovoice, poverty, perception of poverty, social work*

GİRİŞ

Yoksulluk, dünya çapında milyonlarca insanın hayatını olumsuz yönde etkileyen karmaşık ve çok boyutlu bir meseledir. Ekonomik yetersizliklerin ötesinde, yoksulluk, eğitim, sağlık, barınma ve sosyal katılım gibi temel insan haklarına erişimi kısıtlayan bir durumdur. Yoksulluk içinde yaşayan bireyler genellikle toplumun en görünmez ve seslerini duyurmakta en çok zorlanan kesimlerinden biridir. Bu nedenle, yoksulluğun farklı boyutlarını ve bu durumun insan hayatı üzerindeki etkilerini anlamak için yenilikçi ve katılımcı araştırma yöntemlerine ihtiyaç vardır. Yoksulluk, bireylerin veya toplulukların temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli kaynaklardan yoksun olduğu bir durum olarak tanımlanır. Bu ihtiyaçlar arasında beslenme, barınma, sağlık, eğitim ve sosyal katılım gibi insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürmek için gereken temel unsurlar yer alır.

Dünya Bankası (2022), yoksulluğu günlük kişi başına 2,15 doların altında gelire yaşamayı ifade eden mutlak yoksulluk üzerinden tanımlarken, Townsend (1979) göreceli yoksulluk kavramını toplumun genel yaşam standartlarının altında kalan bireylerin maruz kaldığı sosyal dışlanma ile ilişkilendirmiştir. Ayrıca, Sen'in (1999) yetenekler yaklaşımı, yoksulluğu bireylerin yaşamda değer verdikleri işlevleri yerine getirebilme özgürlüğünden mahrum kalması olarak ele alır. Yoksulluk, yalnızca ekonomik boyutlarıyla değil; sosyal, kültürel ve politik etkileriyle de bireylerin ve toplumların

gelişimini kısıtlayan çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle, yoksullukla mücadele, yalnızca gelir artırmaya yönelik politikaları değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri azaltacak çok boyutlu stratejileri gerektirir. Yoksul olmak, genellikle güçsüzlük, dışlanma ve reddedilme duygularını; statüden yoksun veya bir şekilde yetersiz olarak muamele görmeyi içerir. Yoksulluğun birey, toplum ve toplum üzerindeki çok çeşitli etkilerini anlama ve takdir etmenin önemi büyüktür. Lister (2004) gibi yazarlar, yoksullukla ilgili olarak ilişkisel, sosyal, kültürel ve vatandaşlık boyutları da dahil olmak üzere bir kişinin hayatının birçok yönünün anlaşılmasını savunan geniş bir yoksulluk kavramsallaştırmasının önemini vurgulamışlardır. Bu anlayış, yoksulluğun sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve duygusal boyutlarını da kapsayan çok boyutlu bir olgu olduğunu gösterir.

Türkiye’de TÜİK’in 2024 yılı verilerine göre göreceli yoksulluk oranının %13,5 olduğu belirlenmiştir. Yine TÜİK verilerine göre 2023 yılında tüm yaş grupları değerlendirildiğinde nüfusun %21,3’ünün yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmiştir (TÜİK, 2024).

Yoksulluğu anlamaya ve bu konuda değişim oluşturmaya yönelik girişimlerin önemli bileşenlerinden birisi de sosyal hizmet mesleğidir. Sosyal hizmet uzmanlarının, yoksulluğun çok boyutlu doğasını anlamaları ve kavramaları gerekmektedir. Bu anlayış, sosyal hizmet için yapısal eşitsizliklere, yoksulluğun her türlü biçimine ve yoksulluk içinde yaşayan insanların maruz kaldığı damgalama ve ötekileştirmeye yönelik tepkileri açısından kritik bir konumlanmayı şekillendirir. Sosyal hizmet uzmanları, yoksulluğun sadece ekonomik bir sorun olmadığını, aynı zamanda sosyal, kültürel ve duygusal boyutları olduğunu fark ederek, bu alanlarda da etkili müdahalelerde bulunabilirler. Bu kapsamlı yaklaşım, yoksulluğun nedenlerini ve sonuçlarını daha derinlemesine anlamayı ve yoksulluk içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarına daha duyarlı ve bütüncül bir şekilde yanıt vermeyi sağlar.

Yoksulluk algıları üzerine yapılan ilk bilimsel çalışma, 1972 yılında Feagin tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Feagin, farklı grupların yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılarını incelemiştir. Araştırma kapsamında yoksulluk algıları, bireysel (içsel), yapısal (dışsal) ve kaderci olmak üzere üç temel kategoride kavramsallaştırılmıştır (Feagin, 1972). Feagin’in sınıflandırması, sonraki çeşitli araştırmalarda da kullanılmış olup, günümüzde yoksulluk algısının analizinde hala yaygın olarak uygulanmaktadır. Yoksulluk algısı ile ilgili yapılmış olan bir diğer çalışmada yoksulluğun her toplumun,

kültürünün, siyasi ve sosyal yaşamının bir sonucu olarak farklı şekillerde tanımlanabileceğine değinilmiştir. Genel anlamda yoksulluk, zenginliğin karşıtı olan fakirlik anlamına gelir. Bu, sefalet, açlık, yokluk, muhtaçlık, hayatta kalma mücadelesi, temel ve gerekli ihtiyaçları karşılayamama, yeterli varlığa sahip olamama ve gelirden mahrum olma düşüncelerinden oluşmaktadır (Ak, 2016).

Yoksulluk odaklı araştırmalarda fotoses kullanarak, akademisyenler ekonomik zorluklarla karşılaşan bireylerin incelikli deneyimlerini derinlemesine inceleyebilir, bu sayede yoksulluğun çok yönlü doğasını geleneksel nicel ölçümlerin ötesinde aydınlatabilirler (Sarti vd., 2019). Ayrıca, fotoses eğitimi, sağlık hizmetleri ve topluluk geliştirme gibi çeşitli alanlarda diyalogu kolaylaştırmada ve sosyal değişimi yönlendirmede önemli bir rol oynamıştır (Tarrant & Hughes, 2020). Bireylerin görsel anlatılar aracılığıyla perspektiflerini paylaşmalarına izin vererek, fotoses yoksulluk ve onun farklı nüfuslar üzerindeki etkileri hakkında daha bütünsel bir anlayışa katkıda bulunur (Sackett vd., 2023). Bu metodolojik yaklaşım sadece yoksulluğu sürdürmeye devam eden yapısal eşitsizlikleri vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda doğrudan etkilenenlerin seslerini de yükselterek, stereotiplerle mücadele eder ve empati ile dayanışmayı teşvik eder (Johnson vd., 2018).

Sonuç olarak, fotoses çalışmalarının yoksulluk araştırmalarına entegre edilmesinin ekonomik zorluklarla karşılaşan bireylerin yaşanmış deneyimlerini keşfetmek için bir perspektif sunacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışmada katılımcılar tarafından oluşturulan anlatılar ve görüntüler üzerine odaklanılmış ve katılımcıların yoksulluk ile ilgili algılarının fotoğraf ve yorum yoluyla aktarılması amaçlanmıştır. Yürütülen bu çalışmanın yoksulluk temelinde ele alınan politika ve müdahale geliştirme stratejilerine öngörü olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın Tasarımı ve Katılımcılar

Bu çalışma Ardahan Üniversitesi Sosyal Hizmetler Programı öğrencilerinin yoksulluk algılarını ortaya koymak için nitel bir yöntem kullanılarak hazırlanmıştır. Bu araştırma yoksulluk ile mücadele etmekte en önemli meslek dallarından biri olan sosyal hizmet disiplinin üniversitelerde ön lisans programı olarak okutulan sosyal hizmetler programı öğrencilerinin yoksulluk algılarına odaklanmaktadır.

Fotoses tekniği ile eylem araştırmacılarının günümüzdeki trendi, fotoğrafları dünyayı görselleştirme araçlarını normalde kullanmayan bireylerin bakış açılarından dünyaya

erişim sağlamak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Clark & Zimmer, 2001). Fotoses tekniği üniversite öğrencilerinde kullanım için çok uygun bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Çünkü üniversite öğrencilerinin üniversite yönetimine ve karar vericilerine ulaşmada ve üniversite politikalarını etkileme fırsatı verebilmektedir (Goodhart vd., 2006).

Bu çalışmada Ardahan Üniversitesi Sosyal Hizmetler Programı öğrencilerinin (N:40) yoksulluk algılarını fotoses (photovoice) yöntemiyle yorumlamaları incelenmiştir. Ardahan Üniversitesi Sosyal Hizmetler Programında kayıtlı ve aktif bir şekilde öğrenim hayatına devam eden 50 öğrenci bulunmakta olup bu öğrencilerden gönüllü katılım yoluyla 40 öğrencinin katılımı sağlanmıştır. 40 fotoğraftan aynı tema ve imgeleri kullanan üç fotoğraf çalışmadan çıkartılmış ayrıca etik kurallara (özel alan ihlali, kişi bilgileri ve görüntüleri, marka ve isim görüntüleri) uymadığı belirlenen 13 fotoğraf çalışmaya dahil edilmemiştir. Fotoğraflar kademeli olarak elenmiş sadece yoksulluğu algılamada farklı görsel ve yorumları içeren en geniş çeşitliliği ve yorum zenginliğini baz alacak şekilde ele alınmıştır. Sonuç olarak, her biri farklı bir bakış açısı ve yorum sunan fotoğraflar incelenmiştir. Ayrıca katılımcıların öznel dünyalarında farklı sesler üreten katılımcıların kendi yorumları da incelenmiştir. Katılımcılardan fotoğrafların kullanılması için izin alınmıştır. Katılımcılara rumuz atanmamış olup, fotoğrafı çeken katılımcıların isimlerine fotoğrafın altında yer verilmiştir. Ardahan Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan 04.11.2022 tarihli ve E-67796128 sayılı karar ile gerekli izinler alınmıştır.

Katılımcı Tablosu

Cinsiyet	Yaş	Sınıf
Kadın	18	1. Sınıf
Kadın	19	1. Sınıf
Kadın	20	2. Sınıf
Kadın	21	2. Sınıf
Kadın	22	2. Sınıf
Kadın	23	2. Sınıf
Kadın	18	1. Sınıf
Kadın	19	2. Sınıf
Kadın	18	1. Sınıf
Erkek	18	1. Sınıf
Erkek	19	1. Sınıf

Fotoses Prosedürü

Fotoses, bireylere deneyimlerini fotoğrafçılık yoluyla belgeleme ve bu görüntüleri değişimi savunmak için kullanma yetkisi verme yeteneğiyle tanınan katılımcı bir eylem araştırması yöntemidir (Lofton & Grant, 2021). Yoksulluk kaynaklara erişimde ve fırsatlarda eşitsizliklere yol açar. Fotoses gibi yenilikçi araştırma yöntemleri, marjinalleşmiş toplulukların seslerini anlamak ve yükseltmek için değerli araçlar olarak ortaya çıkmıştır (Wang & Burris, 1997). Fotoses bireylerin yaşam deneyimlerini görsel olarak belgelemelerini ve paylaşımlarını sağlar, bu sayede toplumlarının genellikle göz ardı edilen veya yanlış anlaşılan yönlerini vurgulamalarına yardımcı olur (Sutton-Brown, 2014). Bu yaklaşım, katılımcıların kendi bakış açılarını paylaşımlarına, politika oluşturmayı etkilemelerine ve sağlığın teşviki ve geliştirilmesindeki eşitsizlikleri ele almalarına olanak tanır (Jurkowski & Paul-Ward, 2007). Sınırlı sözel yetenekleri olan bireylere kendilerini ifade etmeleri için bir platform sağlayan fotoses, mesleki terapi ve toplum temelli katılımcı araştırmalar gibi çeşitli alanlarda değerli bir araç haline gelmiştir (Lal vd., 2012; Nykiforuk vd., 2011). Fotoses'in en önemli güçlü yönlerinden biri, gençler ve zihinsel engelli bireyler de dahil olmak üzere dışlanmış grupları araştırma süreçlerine dahil etme kapasitesidir (Wang, 2006; Royce vd., 2006). Fotoğraf ve hikâye anlatımının kullanımı yoluyla fotoses, katılımcıların ortak araştırmacı olmalarını sağlayarak, onlara yaşanmış deneyimlerinin temsili üzerinde kontrol sahibi olmalarını sağlar. Bu katılımcı yaklaşım yalnızca değerli veriler üretmekle kalmayarak aynı zamanda toplumsal değişim için güçlenmeyi ve gençlerin harekete geçmesini de teşvik etmektedir. Bu çalışma veri aşamasına katılmaya gönüllü olan 40 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma 2023 yılının şubat ayı ile mayıs ayları arasında gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada veri toplama ve analiz sürecinde üç aşamadan oluşan fotoses süreci kullanılmıştır.

- 1) Katılımcılara fotoğraflama ve araştırma amacı konusunda bilgilendirme yapılması
- 2) Katılımcıların yoksulluğu kendi bakış açıları ile yorumlamaları
- 3) Veri analizinden çıkan sonuçların kodlanması ve temalaştırılması.

Öğrencilerin yoksulluğu algılayış biçimleri yorumladıkları fotoğraflar üzerinden aktarılmıştır. Ardahan Üniversitesi Sosyal Hizmetler Programı öğrencilerinden yoksulluk algılarını betimleyen bir fotoğraf çekmeleri istenmiştir. Etik bir soruna yol açmamak için öğrencilerden kendi yüzlerini veya başka insanların yüzlerini

çekmemeleri istenmiştir. Her öğrenci çektiği fotoğrafı kendi cümleleriyle yorumlamıştır. Yorumlama noktasında öğrencilerden altı sorudan oluşan bir yönerge ile ilerlemeleri istenmiştir.

Bu yönerge altı sorudan oluşmaktadır:

- (a) Burada ne görüyorsunuz?
- (b) Burada gerçekte neler oluyor?
- (c) Bu durumla nasıl ilişkilidir?
- (d) Bu durum neden var?
- (e) Bu fotoğraf eğitim aracı olarak nasıl kullanılabilir?
- (f) Bu konuda ne yapabiliriz?

Katılımcıların resimlerini kolayca tanımlamaları için bu kılavuz kullanılmaktadır (Wang & Burris, 1997).

Veri Analizi

Öğrenciler yoksulluk algılarını betimleyecek fotoğrafları çektikten sonra bu fotoğrafları yorumlamış ve bu fotoğraflarla ilgili yukarıda yer alan soruları cevaplamışlardır. Toplamda 40 fotoğraf ve 40 farklı yorum elde edilmiştir. 40 fotoğraftan aynı tema ve imgeleri kullanan üç fotoğraf çalışmadan çıkartılmış ayrıca etik kurallara (özel alan ihlali, kişi bilgileri, marka ve isim görüntüleri) uymadığı belirlenen 13 fotoğraf çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışmada kullanılması kararlaştırılan 24 fotoğraf içerik ve yorum çeşitliliği göz önünde bulundurularak 11'e indirilmiştir. Sonuç olarak bu 11 fotoğrafın analiz edilmesine karar verilmiştir.

Katılımcı öğrencilerin kendi çektikleri fotoğraflar toplu olarak yapılan görüşmelerde incelendikten sonra öğrencilerin durumu özellikle bireysel ve toplumsal etki olarak iki farklı açıdan değerlendirdikleri belirlenmiştir.

Temalar

Analiz sonucunda çıkan sonuçlardan toplam üç farklı tema elde edilmiş olup bu temalar aşağıda belirtilen şekilde ele alınmıştır. Temalardan ilki; yüksek enflasyonun etkileri: yoksulluk olarak isimlendirilmiş olup bu tema altındaki fotoğraflarda öğrencilerin yoksulluğu son dönemde yaşanan yüksek enflasyon ile bağdaştırdıkları gözlemlenmiştir. Diğer bir temada yurttan kalan öğrenci olmak olarak isimlendirilmiş

olup katılımcıların yurttan öğrenci olmanın zorluklarını yoksulluk olgusuyla birleştirdikleri gözlemlenmiştir. Elde edilen son tema toplumsal yansımalar olarak isimlendirilmiş olup katılımcılar yoksulluğun toplumsal etkilerine odaklanmışlardır.

Yüksek enflasyonun etkileri: yoksulluk; öğrenciler, yüksek enflasyon sonrası artan yoksulluk koşullarını çeşitli metaforlar ve somut imgelerle betimlemiştir. Özellikle, artan benzin fiyatları ve ekonomik zorluklar, öğrencilerin yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilemiş ve bu durum fotoğraflarla açıkça ifade edilmiştir. Öğrencilerin yüksek enflasyon ve yoksulluk ilişkisine dair yorumları, kriz dönemlerinde bireylerin karşılaştığı zorlukları ve bu zorlukların günlük yaşam üzerindeki etkilerini gözler önüne sermiştir.

Yurttan kalan öğrenci olmak; yoksulluğun bir diğer boyutu olarak, yurttan kalan öğrencilerin karşılaştığı zorluklar öne çıkmıştır. Öğrenciler, yurttaki yaşam koşullarını ve ekonomik kısıtlamaların getirdiği sıkıntıları fotoğraflar aracılığıyla anlatmıştır. Bu durum, yoksulluğun eğitim hayatı üzerindeki etkilerini ve öğrencilerin bu süreçte yaşadığı güçlükleri vurgulamıştır.

Toplumsal yansımalar; çalışma, toplumsal eşitsizliklerin ve aile içi yüklerin öğrenciler üzerindeki etkilerini de gözler önüne sermiştir. Öğrenciler, yoksulluk ve toplumsal eşitsizlik konularında çektiği fotoğraflarla, bu olguların bireysel ve ailevi boyutlarını yorumlamıştır. Toplumsal imgeler, öğrencilerin yoksulluğu nasıl algıladığını ve bu algının toplumsal yapıya nasıl yansıdığını göstermiştir.

Yüksek Enflasyonun Etkileri: Yoksulluk

Özellikle 2019 yılında başlayan ve tüm dünyayı hızlı bir şekilde etkisi altına alan pandemi süreci ile artan ekonomik sorunlar ilerleyen dönemlerde de etkisini göstermeye devam etmiştir. Yüksek enflasyon ve düşen alım gücü ile birlikte öğrencilerin yaşam standartlarında da değişimler yaşanmıştır. Bu durumu öğrenciler çeşitli imgeler kullanarak anlatmaya çalışmışlardır.

Resim 1: Aracın boş yakıt göstergesi.

Yoksulluğu bireyin noksan olduğu ihtiyaç gördüğü herhangi bir konuda ihtiyaçtan mahrum olmasıdır bana göre. Bu tanıma dayanarak hiç kimsenin tam anlamıyla yeterli düzeyde bir zenginlik içerisinde olduğu söylenemez. Her bireyin ihtiyaçları arzu ve istekleri değişkenlik gösterirken ortak noktalarda olabilir. Ortak noktaların çoğunluğu toplumda yoksullukta gösterir ve bu toplumsal sorun denilen olguyu önümüze sunar. Dünyanın pek çok yerinde sorun olarak karşımıza çıkan kısıtlı imkân ve emekle ulaşım gibi vazgeçilmez bir gereklilik olan akaryakıt fiyatlarının artması çoğu insan için tam bir sorun ve yoksulluktur. Akaryakıt zamları dan sonra pek çok araç kullanıcısı da bu sorundan nasibini az da olsa almıştır. Ben de bir fırıncı çalışanı olarak hayatımı geçindirmek için uzak köylere ekmek satmak zorundayım ama artan benzin fiyatları gün geçtikçe beni daha fazla etkilemekte. Umarım yakın zamanda normale döner. (Tarık)

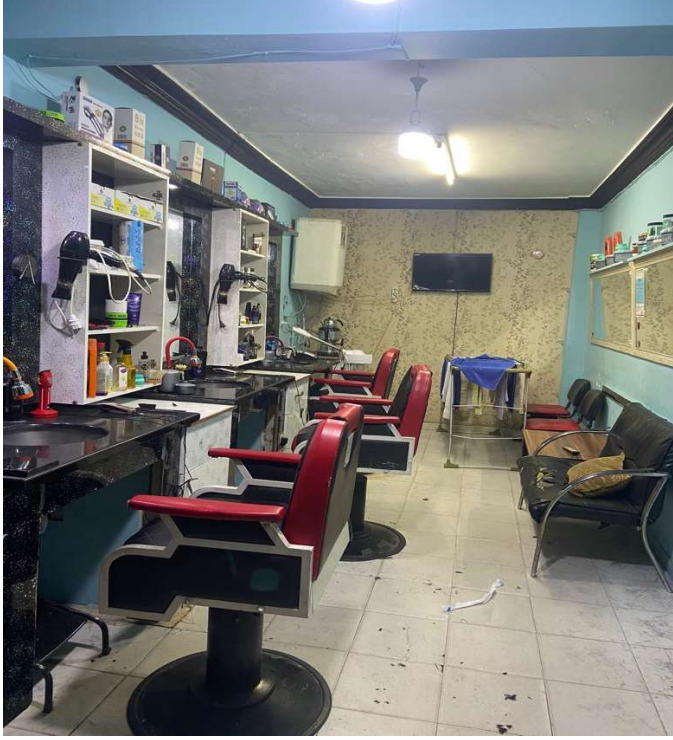
Fotoğraf öğrencinin kullandığı araç içerisinde çekilmiş olup dikkatini çekmek istediği nokta boş benzin ibresi olduğu görülmektedir. Artan benzin fiyatları ile beraber yaşam koşulları da gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Bu fotoğrafta bir öğrenci yaşamını idame ettirmek için köylere ekmek satmak zorunda olduğunu bunu da araç ile yaparken artan benzin fiyatlarından ötürü kâr marjının gün geçtikçe düştüğünü bunun da yoksulluğu tetiklediğini anlatmaya çalışmıştır.

Resim 2. Boş Cüzdan

Öğrencisindir ve ay sonu gelmiştir. Çıkan ekonomik krizler, yaşanan enflasyonlar yapılan zamlar... insanlar yoksullukla mücadele etmekte. Kimi part time olarak fazla saat çalışarak kendi aile ekonomik seviyesini yükseltmekte Kimi kıt kanaat geçinmekte. Bazıları ise göç etmekte çözümü bulmuştur. Standart bir ailede yaşayan öğrencinin aylık geliri ona yetmemekte ay sonunu nasıl getireceğini düşünmekte. (Duygu)

Fotoğrafta öğrencinin içerisinde çok az miktarda para bulunan cüzdanını göstermektedir. Öğrencilik döneminde yaşadığı ekonomik zorlukları detaylandırmaya çalışmaktadır.

Resim 3: Berber Dükkânı

Ekonomik kriz; halkın kişisel, bireysel ihtiyaçlarını da etkilemektedir ve bu ihtiyaçlarını karşılayamaması halkın maddi açıdan her şeye yetemediğini, boş olan berber dükkanında yapılan zamlardan dolayı kişilerin berber ihtiyaçlarını düzenli olarak yapamadığını görmekteyim. (Beyza)

Yüksek enflasyon ile beraber gelen zamlar ve insanların öz bakım ihtiyaçlarını dahi ertelemelerini anlatan bir fotoğraf. Yoksulluğu yüksek enflasyonun etkileri temasıyla bağdaştıran bu grup öğrenciler hem toplumsal hem de bireysel anlamda yoksulluğa yaklaşmış olup farklı fotoğraflar ile yoksulluğu kendi gördükleriyle tarif etmeye çalışmışlardır.

Yurttan Kalan Öğrenci Olmak

Korona virüs süreci sonrasında artan gıda fiyatları ve enflasyon ile birlikte hayat şartları gittikçe zorlaşmış olup öğrenciler de bu durumdan etkilenen gruplardan biri olmuştur. Katılımcılar bu tema altında yurttan kalma deneyimlerini yoksulluk olgusu çerçevesinde bağdaştırmışlardır.

Resim 4. Özel Alan Yoksunluğu

Bu fotoğrafı çekince hayal ettiğim üniversite hayatını yaşamadığımı küçük bir ilçede küçük bir yurttan 4 kişi ile paylaştığım odada, odayı hem mutfak hem ders çalışma alanını bir arada kullandığımı, kendime ait bir özel alanımın olmadığını görüyorum özellikle sınav zamanında yaşadığım zorlukları görüyorum. Daha iyi ekonomik şartlarım olsaydı belki daha iyi yerlerde kalıp farklı şeyler yapabilirdim. Benim için eksiklik ve yoksulluk motive olmadığım eğitim hayatımdır. (Sultan)

Katılımcı bu fotoğrafta yoksulluk olgusunun eğitim hayatına nasıl yansıma yaptığına vurgu yapmaya çalışmıştır. Daha iyi ekonomik şartların kendi gelecek inşasında farklılıklar yaratabileceğini düşünmektedir.

Resim 5. Dolmayan su kovası.

Yurdun kısıtlı imkanlarından dolayı sınırlı sıcak su olması suyun bazen çamurlu olması yeterli kadar hijyenik olmaması benim için bir yoksulluk, yeterli imkânım olsaydı daha iyi bir yurda ya da eve geçebilirdim. Özellikle eğitim aldığım şehir kışı çok sert geçirmekte, ketil ile su ısıtmak çok daha zor oluyor. Bu şekilde daha ne kadar devam edebilirim gerçekten bilmiyorum. Bu zorluklar beni her geçen gün daha fazla zorluyor. (Zeliha)

Katılımcı kısıtlı imkanları bulunan yurttaki kalmanın öğrenciler için ne derece zor olduğundan bahsetmekte. Hijyen sorunu, sıcak su eksikliği ve yurt yaşamının getirmiş olduğu diğer zorluklarla baş etmek hem fiziksel hem de psikolojik olarak öğrencileri zorlamaktadır.

Resim 6. Palyatif çözümler

Görselde görüldüğü gibi öğrencilik hayatında yaşanan zorluklardan biri olan yurtta buzdolabının olmaması nedeniyle erzakların bozulmaması için pencere önüne konulması hem sağlık hem de yoksulluk yönünden olağan bir durumdur. Yiyecek fiyatlarının artışı ile öğrencinin yeterli düzeyde beslenememesi ve yurtta buzdolabı olmadığı için yoğurt, salça, içecek gibi çeşitlerin alınmaması alınan erzakların buzdolabı olmadığı için erken bozulması öğrenci için maddi ve manevi açıdan çok zorlayıcı bir durumdur. (Rumeysa)

Bir katılımcı yurttaki bulunan eksiklerden ötürü yiyeceklerin bozulmaması için buldukları palyatif bir çözüme dikkat çekmiştir. Yetersiz beslenme, artan yiyecek fiyatları ile birlikte hem iyi beslenememekte hem de alınan yiyeceklerin çok çabuk bozulduğu anlatılmıştır.

Resim 7. Akşam yemeği

Bu fotoğrafı bakınca aklıma gelen tek şey akşam ne yiyeceğim. Öğrenci olduğum halde bunları düşünmek benim için bir yokluk. Üniversite tercihi verirken hayalimdeki şey herkes gibi bir üniversite hayatı yaşamaktı. Ama elimde olmayan ve değiştiremeyeceğim sebeplerden dolayı bana biçilen hayatı yaşamam gerekiyor. Belki de benim için zor olan bu durumu başkası için bir lükstür buradaki lüks eğitimidir şu an en büyük kazancım eğitim almamdır. (Emine 1)

Bir katılımcı hayallerini gerçekleştirememenin elinde olmayan sebeplerden ötürü kendisine biçilen hayatı yaşamak zorunda olduğunu aktarmıştır. Bu şartlara rağmen elindeki ile yetinmeye çalışmaktadır.

Toplumsal Yansımalar

Resim 8. Ters çevrilmiş boş yağ şişesi

Hepimizin istisnasız en sevdiği yemeklerden biridir patates kızartması. Maliyeti düşüktür, yapımı kolaydır ve her yerde bulunan iki malzeme ile yapılır. Ama bir mutfakta ters çevrilmiş bir yağ şişesi varsa ve içindeki son damladan bile medet umuluyorsa biliyoruz ki yoksulluk o evin mutfağının baş köşesinde oturuyordur. Fotoğrafta birikmesi beklenen yağ artığı bekleniyor tıpkı yoksulluğun bitmesinin beklenmesi gibi. (Gülizar)

Katılımcı bir boş yağ şişenin altındaki son damlaları bir tabak içerisinde toplamaya çalışıp kullanabilme amacı içerisinde olup bu fotoğraf ile yoksulluğu tarif etmeye çalışmıştır.

Resim 9. Kapaksız tencere

Bu kapağı olmayan tencere bana aslında yoksulluğun sadece açlık olmadığını anımsatıyor. Şu süreçte ailelerin geçimlerini sağlaması oldukça zor ve bu durumda en çok etkilenen çocuklar oluyor. Gerek eğitimleri olsun gerek beslenmeleri olsun büyük bir eksiklik. Zor şartlar altında yaşayan insanların yaşamlarını sürdürmek için her türlü çabalarını, gayretlerini ve her zorluğun içinde mutlaka bir çözümün olduğunu görüyorum. (Emine2)

Katılımcı yoksulluk olgusunun en çok çocukları etkilediği fakat yaşamın devamı için insanların çözümler üretmeleri gerektiğini savunmaktadır.

Resim 10. Katalitik soba

Hayatta birçok sıkıntı yaşayan insanların birde evlerinde sıkıntısı olduğunu düşünelim? Onca yokluğun ve sıkıntının üzerine birtakım eklenen sıkıntılar. Aşılamayacak sorunlar, yok edilemeyecek sıkıntılar. Bu soba bana evinde ısınma sorunu yaşayan insanları andırıyor. Bir aile, kalabalık ortam hızla artan sorunlar. Her şeyden şikayetçi olan, yoksulluğu kabul etmeyen yeni yetme çocuklar, bunalan aileler, depresyona giren babalar, dert sahibi olan anneler. Hepsinin ortak sorunu ise yoksulluk, sınıf ayrımları ve yaşam şartları. (Özgür)

Katılımcı yoksulluğun aile içerisinde sorunların temel noktalarından biri olduğu olgusuna vurgu yapmıştır. Yoksulluk ile beraber artan fiziksel ve psikolojik sorunları aktarmıştır.

Resim 11. Kerpiç evler.

Bana yoksulluğu anlatan önemli şeylerden biri kerpiç evler. İçinde yaşamla mücadele eden insanlar, karanlıkta mum ışığında ders çalışmaya çalışan çocuklar, etrafta dört dönen anneler. Başımızda bize destek çıkacak bir babamız olmasa hayatımız nasıl olurdu? Derdimizi anlatabilecek, sırtımızı yaslayacak dağ gibi bir babamız olmazsa hayat nasıl olurdu. Aslında cevabı basit. Yoksul, yetim, öksüz ve kimsesiz. Aslında kerpiç evler, babası olmayan aile gibidir. Kerpiç evlerin çatısı yoktur tıpkı babası olmayan aileler gibi. (Fatma)

Katılımcı kerpiç ev fotoğrafı ile yoksulluğu tanımlamaya çalışmıştır. Aile olgusunun önemine vurgu yaparak, babasız ailelerin yaşadığı zorlukları aktarmıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma özellikle pandemi sonrası yükselen enflasyon, artan gıda fiyatları ve yüksek enflasyonda ortaya çıkan yoksulluğa öğrenci merkezli bir bakış açısı ile fotoses yöntemi kullanılarak değerlendirilmesi ve tartışılması amaçlanmıştır. Bu çalışma ayrıca Türkiye’de henüz akademik yayınlarda çok fazla yaygınlık kazanmamış fotoses nitel araştırma yöntemi kullanılarak katılımcı odaklı çalışmaların etkili olabileceğini göstermeyi amaçlamıştır.

Elde edilen sonuçlar incelendiğinde Feagin’in yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılarını incelemiş olduğu çalışmada bulunan sonuçlardaki içsel ve dışsal yapıları desteklediği görülmüştür. Sen’in (1999) Yetenekler Yaklaşımı, yoksulluğu bireylerin temel yeteneklerini gerçekleştirememesi olarak tanımlamaktadır. Çalışmada öğrencilerin

“hayal ettikleri öğrencilik deneyimini yaşayamadıkları” ve “sadece zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıkları” yönündeki ifadeleri, Sen’in özgürlük eksikliği perspektifiyle uyumludur. Yüksek enflasyonun, bireylerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel özgürlüklerini de kısıtladığı görülmektedir. Nussbaum (2000) bu çerçevede yoksulluğu “insan onuruna yakışır bir yaşam sürebilme kapasitesinin eksikliği” olarak tanımlamaktadır. Öğrencilerin kültürel hayattan uzaklaşmaları ve psikolojik olarak etkilenmeleri, ekonomik baskının bireylerin yaşam kalitesine doğrudan etkisini göstermektedir. Bourdieu’nun (1986) Sermaye Teorisi, ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerin bireylerin toplumsal konumlarını nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadır. Çalışmada öğrencilerin sosyal ve kültürel hayattan uzaklaşması, ekonomik sermayenin eksikliğinin sosyal ve kültürel sermayeyi de sınırladığına işaret etmektedir. Öğrencilerin yoksulluğu, yalnızca maddi bir sorun olarak değil, aynı zamanda toplumsal hayata katılım olanaklarının azalması olarak deneyimlediği görülmektedir. Bu durum, Bourdieu’nun sermaye kavramıyla uyumlu bir şekilde, yoksulluğun çok boyutlu doğasını ortaya koymaktadır. Literatürde yoksulluk algısının bireylerin psikolojik dayanıklılık mekanizmalarıyla nasıl ilişkilendiği de sıklıkla tartışılmıştır. Luthar ve Cicchetti’nin (2000) Dirençlilik Teorisi, bireylerin stresli yaşam koşullarına rağmen uyum sağlama becerilerini incelemiştir. Çalışmada yer alan "umut ve yetinme odaklı cümleler", öğrencilerin ekonomik zorluklarla başa çıkmak için geliştirdikleri psikolojik stratejilere işaret eder. Bu, yoksulluğun bireylerin psikolojik esnekliği üzerindeki etkisini anlamak açısından önemli bir bulgudur.

Türkiye’de yakın zamanda yapılan bir çalışmada öğrencilerin yoksulluk algıları nitel bir araştırma ile değerlendirilmeye çalışılmış bu çalışmada çıkartılan temalar olarak öğrencilerin yoksulluk algılarının genellikle “küçümsenen, aşağılanan, dışlanan, görmezlikten gelinen, ikinci sınıf, alt seviyeden insanlar” oldukları yönündedir (Kete Tepe & Özer, 2020).

Çalışmaya katılan öğrencileri özellikle yüksek enflasyonun kendileri ve aileleri üzerindeki etkisini anlatmaya çalışan imgelere odaklanmış olup, yüksek enflasyonun bireysel yaşamlarını, öğrencilik yaşamlarını ve toplumsal yaşamı nasıl etkilediğine dikkat çekmeye çalışmışlardır. Yurt yaşamının ve öğrenciliğin yeterince zor olduğu, artan yiyecek fiyatları ve yüksek enflasyon sebebiyle öğrencilerin hayal ettikleri öğrencilik deneyimini yaşayamadıklarını bu sebepten ötürü sosyal, kültürel hayattan uzaklaştıkları sadece zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıkları ve bu durumdan

psikolojik olarak etkilendiklerini belirtmişlerdir. Yüksek enflasyonun öğrencilerin yoksulluk algısını farklı yönlerden etkilediği; bireylerin kişisel bakımlarını ihmal ettikleri, bazı zaruri ihtiyaçlarını karşılayamadıkları ama bazı öğrencilerin zor durumda olduklarını anlattıktan sonra dahi umut ve yetinme odaklı cümleleri vurgulamışlardır.

Sonuç olarak bu çalışma, yoksulluk olgusunu sosyal hizmetler programı öğrencilerinin gözünden anlamaya ve yorumlamaya odaklanmıştır. Fotoses yönteminin kullanılması, öğrencilerin yoksullukla ilgili kişisel ve toplumsal algılarını görsel ve anlatısal öğelerle ifade etmelerine olanak tanımıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, yoksulluğun bireysel ve toplumsal etkilerinin öğrenciler tarafından nasıl algılandığını ve yorumlandığını ortaya koymuştur. Bu araştırma, fotoses yönteminin, genç bireylerin ve öğrencilerin yoksulluk algılarını anlamada ve yorumlamada etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Katılımcıların, yoksullukla ilgili kişisel deneyimlerini ve gözlemlerini paylaşmaları, bu alanda daha kapsayıcı ve derinlemesine bir anlayış geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Çalışmanın bulguları, yoksullukla mücadele ve sosyal politika geliştirme süreçlerinde dikkate alınabilecek önemli veriler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi (54), 296-306.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Clark, L., & Zimmer, L. (2001). What We Learned from a Photographic Component in a Study of Latino Children's Health. *Field Methods*, 13(4), 303-328.
<https://doi.org/10.1177/1525822X0101300401>
- Feagin, J. R. (1972). Poverty: We Still Believe That God Helps Those Who Help Themselves. *Psychology Today*, 6(6), 101-110.
- Goodhart, F. W., Hsu, J., Baek, J. H., Coleman, A. L., Maresca, F. M., & Miller, M. B. (2006). A View Through a Different Lens: Photovoice as a Tool for Student Advocacy. *Journal of American College Health*, 55(1), 53-56.
<https://doi.org/10.3200/JACH.55.1.53-56>
- Johnson, L. P., Asigbee, F. M., Crowell, R., & Negrini, A. (2018). Pre-surgical, surgical and post-surgical experiences of weight loss surgery patients: a closer look at social determinants of health. *Clinical Obesity*, 8(4), 265-274.
<https://doi.org/10.1111/cob.12251>
- Jurkowski, J. M., & Paul-Ward, A. (2007). Photovoice With Vulnerable Populations: Addressing Disparities in Health Promotion Among People With Intellectual Disabilities. *Health Promotion Practice*, 8(4), 358-365.
<https://doi.org/10.1177/1524839906292181>
- Kete Tepe, N., & ÖZER, Y. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Yoksulluk Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 166-188.
<https://doi.org/10.33712/mana.700429>
- Lal, S., Jarus, T., & Suto, M. J. (2012). A Scoping Review of the Photovoice Method: Implications for Occupational Therapy Research. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 79(3), 181-190. <https://doi.org/10.2182/cjot.2012.79.3.8>
- Lister, R. (2004). *Poverty*. Polity Press.

- Luthar, S. S., & Cicchetti, D. (2000). *The Construct of Resilience: Implications for Interventions and Social Policies*. *Development and Psychopathology*, 12(4), 857–885.
- Lofton, S., & Grant, A. K. (2021). Outcomes and Intentionality of Action Planning in Photovoice: A Literature Review. *Health Promotion Practice*, 22(3), 318-337. <https://doi.org/10.1177/1524839920957427>
- Nussbaum, M. C. (2000). *Women and Human Development: The Capabilities Approach*. Cambridge University Press.
- Nykiforuk, C. I. J., Vallianatos, H., & Nieuwendyk, L. M. (2011). Photovoice as a Method for Revealing Community Perceptions of the Built and Social Environment. *International Journal of Qualitative Methods*, 10(2), 103-124. <https://doi.org/10.1177/160940691101000201>
- Royce, S. W., Parra-Medina, D., & Messias, D. H. (2006). Using Photovoice to Examine and Initiate Youth Empowerment in Community-Based Programs. *Californian Journal of Health Promotion*, 4(3), 80-91. <https://doi.org/10.32398/cjhp.v4i3.1960>
- Sackett, C. R., Rapa, L. J., & De Alba, R. E. (2023). An exploration of teens' perspectives of poverty through photovoice: Implications for counselors. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 51(2), 104-115. <https://doi.org/10.1002/jmcd.12242>
- Sarti, A., Dedding, C., & Bunders, J. F. (2019). Beyond a deficiencies approach: Towards a more integral representation of the everyday life of children growing up in contexts of poverty. *Qualitative Social Work*, 18(5), 818-833. <https://doi.org/10.1177/1473325018768391>
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.
- Sutton-Brown, C. A. (2014). Photovoice: A Methodological Guide. *Photography and Culture*, 7(2), 169-185. <https://doi.org/10.2752/175145214X13999922103165>
- Tarrant, A., & Hughes, K. (2020). The Ethics of Technology Choice: Photovoice Methodology with Men Living in Low-Income Contexts. *Sociological Research Online*, 25(2), 289-306. <https://doi.org/10.1177/1360780419878714>

TÜİK. (2024, Ocak 30). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri. Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53713>

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*. London: Allen Lane.

Wang, C., & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, Methodology, and Use for Participatory Needs Assessment. *Health Education & Behavior*, 24(3), 369-387. <https://doi.org/10.1177/109019819702400309>

Wang, C. (2006). Youth Participation in Photovoice as a Strategy for Community Change. *Journal of Community Practice*, 14(1-2), 147-161. https://doi.org/10.1300/J125v14n01_09

World Bank. (2022). *Poverty and Shared Prosperity Report*.

EXTENDED ABSTRACT

This research was conducted to examine the perceptions of poverty among social work students. Poverty is considered as a complex and multidimensional problem that has profound effects on both the individual and social levels. It is known that poverty is not only an economic deficiency, but also limits access to basic rights such as education, health, housing and social participation, and reinforces the feeling of powerlessness and exclusion. In this context, it is important for social workers to understand this structure and to intervene more effectively in the poor segments of society.

Problem and Objectives of the Research

The main purpose of the research is to examine the perceptions of social work students regarding the causes and consequences of poverty. The main problematic of the research is whether the perception of poverty is associated with individual or structural reasons and how students develop an attitude towards this issue. Using the Photovoice method, students were asked to embody poverty with the photographs they took and to interpret these photographs.

Literature Review

Studies on perceptions of poverty reveal how this issue is perceived and interpreted in different societies. Feagin (1972) divided the perception of poverty into three basic categories: individual, structural and fatalistic. Other studies emphasize that poverty is not only related to economic inadequacy but also to social inequality and exclusion. Photovoice method is used as a powerful research tool to understand such social issues through the eyes of the participants.

Method

This study was conducted using a qualitative research method called photovoice. Photovoice is a method that allows participants to express their own experiences through photographs. 40 social work students participated in the study and the photographs and comments they made about poverty were examined.

Data Collection and Process

During the data collection process, participants were asked to take a photo representing poverty and to interpret this photo within the framework of six different questions. In the analysis of the photos, students' perceptions of poverty were addressed within the framework of individual, social and economic themes. A total of 40 photos and comments were obtained, 11 of which were used in the study.

Analysis of Data

Thematic analysis method was used in the analysis of the data. Photographs and comments were coded and evaluated around themes reflecting the individual, social and economic dimensions of poverty. The themes obtained were grouped under three main headings: the effects of economic crises on poverty, the difficulties experienced by students living in dormitories and social inequalities.

Findings, Conclusions and Recommendations

The findings of the study show that students' perceptions of poverty are related to economic crises, especially the increasing poverty conditions after 2019. It was observed that students particularly highlighted the economic crisis and the difficulties brought by staying in dormitories in the photographs. It was emphasized that poverty reduces the quality of life of individuals and negatively affects their education life. Students stated that they had to stay away from social life after the economic crisis. As

a result, it was determined that the photovoice method is a powerful tool in understanding complex social issues such as poverty and is an efficient method in terms of participants revealing their own perspectives. The data obtained with this method provides important information that can be taken into consideration in social policy development processes combating poverty.

Özgün Makale (Derleme)

Unique Article (Review)

Geliş Tarihi – Submitted: 10.12.2024

Kabul Tarihi – Accepted: 19.12.2024

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aslan, A. (2024). Genel eğitim sınıflarında özel gereksinimli öğrencilerin matematik performanslarının desteklenmesi. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 24 (2), 176-194.

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1599474>

GENEL EĞİTİM SINIFLARINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN MATEMATİK PERFORMANSLARININ DESTEKLENMESİ

Ayfer ASLAN¹

ÖZET

Genel eğitim sınıflarında özel gereksinimli öğrencilerin düşük matematik başarıları gösterdiği ve matematik kazanımlarına ulaşamadığı alan yazında belirtilmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında gösterdikleri düşük matematik başarıları büyük oranda etkisiz matematik öğretimi ile ilişkilendirilmektedir. Matematiğin kurallar ve işlemler bütünü olarak ele alındığı, ezbere ve tekrara dayanan öğretim etkinliklerinin özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme özelliklerine uygun olmadığı ve öğretimsel ihtiyaçlarına cevap vermediği belirtilmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarındaki matematik başarılarının artırılması için öğretmenlerin alan yazında etkili olduğu belirtilen matematik yöntemlerini kullanmaları önerilmektedir. Bu araştırma, özel gereksinimli öğrencilerin matematik başarılarını desteklemede etkili olduğu alan yazında belirtilen öğretimsel uygulamaların derlendiği bir alan yazın taramasını içermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Özel Gereksinimli Öğrenciler, Matematik Performansı, Etkili Matematik Uygulamaları,*

¹ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, E-posta: ayfr.aslan@gmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0002-8837-8598

SUPPORTING THE MATHEMATICAL PERFORMANCE OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN GENERAL EDUCATION CLASSES

ABSTRACT

It is stated in the literature that students with special needs in general education classes exhibit lower mathematics performance and cannot reach mathematical goals. The low mathematical performance of students with special needs in general education classes is largely associated with ineffective mathematics teaching. It is stated that mathematics is considered as a set of rules and procedures, and that teaching activities based on memorization and repetition are not suitable for the learning characteristics of students with special needs and do not meet their educational needs. In order to increase the mathematical achievement of students with special needs in general education classes, it is recommended that teachers use mathematical methods that are stated to be effective in the literature. In this study, educational practices that are stated to be effective in supporting the mathematical achievement of students with special needs in the literature were compiled.

Keywords: *Students with Special Needs, Mathematics Performance, Effective Mathematics Practices*

GİRİŞ

Genel olarak tüm eğitim kademelerinde hem özel gereksinimli hem tipik gelişen öğrenciler arasında matematik başarısızlıkları yaygındır. Alan yazında özel gereksinimli ve tipik gelişen öğrencilerin matematik bilgi ve becerilerini öğrenmede güçlük yaşadığı, önemli bir kısmının sınıf düzeyinin altında matematik başarı gösterdiği (Bryant, Bryant, & Hammill, 2000; Kavale & Reece, 1992; National Center for Education Statistics, 2015; Toluk, 2003) ve matematiğe karşı ön yargı ve korku beslediği belirtilmektedir (Rameau & Louime, 2007; Umay, 2002). Matematik öğrenmeyle ilgili ortaya çıkan bu olumsuz tablo büyük ölçüde matematik öğretimiyle ilişkilendirilmektedir (Bryant vd., 2008; NCTM, 2000; Toluk, 2003; Umay, 2002). Matematiğin kurallar ve işlemler bütünü olarak ele alındığı, ezbere ve tekrara dayanan, öğrencilerin öğrenme özellikleriyle uyumlu olmayan (Fuschs & Fuschs, 2001; Stevens, Rodgers & Powell, 2017), matematiksel kavram, ilke ve süreçlere ilişkin anlam geliştirmelerini sağlayarak matematik yapmalarına olanak tanımayan (Haylock ve

Cockburn, 2014), günlük yaşamdan kopuk, klişe ölçme yaklaşımlarına sahip (Kingsdorf & Krawec, 2014; Lembke & Stecker, 2007; Umay, 1996) matematik öğretiminin öğrencilerin matematiği anlamamalarına, sevmemelerine ve matematikten korkmalarına yol açtığı belirtilmektedir.

Alan yazında, matematik öğretiminde matematik kural ve yöntemlerinin ezber yoluyla öğretime ve hesaplamalarda akıcılık geliştirmeye odaklanan bir öğretim yönteminin alışlageldiği (Van de Walle, Karp & Bay-Williams, 2019), matematik derslerinde öğrencilere nedenlerini ve birbiri ile ilgilerini bilmedikleri kuralları ezberletmeye yönelik bir yaklaşımın hâkim olduğu belirtilmektedir (Boz, 2008). Matematiksel kavram, ilke ve süreçlerin anlaşılması ve bunların birbirleriyle olan bağlantılarının öğrenciler tarafından keşfedilmesini sağlayan etkili uygulamalardan minimum düzeyde yararlanan matematik derslerinde (Hughes, Powell, Lembke & Riley-Tillman, 2016; NCTM, 2000), öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun matematiksel yetenek ve beceriyi geliştirmek için kural ve işlemlerin ezberlenmesine dayanan tekrar ve hız testlerine odaklandıkları belirtilmektedir (Toptaş, Olkun, Çekirdekçi & Sarı, 2020). Öğrencilerin matematiği genellikle günlük yaşamlarıyla ilgisi olmayan sıkıcı işlemlerle ilişkilendirmelerine yol açan bu tutum; belirlenen matematik hedeflerine ulaşmalarını engellemekte, matematik konularını anlamadan ezberlemelerine yol açmakta ve matematiği öğrenciler için yüksek riskli bir etkinlik haline getirerek kaygı düzeylerinin artmasına neden olmaktadır (Umay, 2002).

Özel gereksinimli ve tipik gelişen öğrenciler arasında yaygın olarak görülen düşük matematik başarısı, konuya ilişkin araştırmalara ağırlık verilmesine yol açmış (Ading It Up, NRC, 2001; Australian Association of Mathematics Teachers, 2006; Haylock ve Cockburn, 2014; Lesh, Post & Behr, 1987; NCTM, 2000; Skemp, 1976) ve tüm öğrencilerin başarılı olmalarını sağlayacak matematik öğretiminin özelliklerine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Buna göre, öğrencilerin düşük matematik başarısının en önemli nedeni olarak öğrencilerin matematiği anlamalarını sağlamada yetersiz kalan etkisiz öğretim yöntemleri gösterilmiş, matematikte başarılı olabilmenin birinci şartı olarak *matematiği anlayarak öğrenme* gösterilmiştir (Haylock ve Cockburn, 2014; NCTM, 2000; Skemp, 1976). Matematiğin temel ilkeleri ile öğrencilerin matematiksel düşünme süreçleri ve öğrenme özellikleriyle uyumlu, etkili uygulamaları içeren yüksek kalitede bir matematik öğretimi ile tüm öğrencilerin matematiği anlayarak öğrenebileceği vurgulanmıştır (Bryant vd., 2008; Gersten vd., 2009; Haylock & Cockburn, 2014; NCTM, 2000; Van de Walle vd., 2019).

Yöntem

Bu araştırmada, alan yazında özel gereksinimli öğrencilerin matematik konularını anlayabilmelerini ve matematik performanslarının artmasını sağlamada etkili olduğu belirtilen öğretimsel uygulamalar Google Akademik üzerinden yapılan tarama ile derlenmiştir.

Anlayarak Öğrenmeyi Destekleyici Matematik Öğretimi

Anlamayı destekleyici bir matematik öğretimiyle, matematiksel yaşantının öğeleri olarak kabul edilen somut materyaller, dil, sembol ve resimleri kullanarak matematiksel fikirleri farklı şekillerde temsil edebilme becerilerinin öğrencilere kazandırılması beklenmektedir (Haylock & Cockburn, 2014). Bu becerilerin tüm öğrencilere kazandırılabilmesi için matematik derslerinde, **a.** hem özel gereksinimli hem de tipik gelişen öğrencilerin matematik başarılarını artıran kanıt temelli matematik uygulamalarının kullanılması **b.** henüz kanıt temelli olma ölçütlerini taşımaları da etkililikleri çeşitli araştırma bulgularıyla ortaya konan ve kanıt temelli uygulamalarla birlikte kullanıldıklarında öğrencilerin matematiksel bilgi ve becerilerini destekleyen, matematiksel anlayışlarını geliştiren diğer etkili uygulamaların kullanılması **c.** özel gereksinimli öğrencilerin bütünleştirilmiş sınıflarda matematik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için matematik derslerinde özellik ve gereksinimlerine uygun uyarlama ve farklılaştırmaların yapılmasının gerekliliği alan yazında vurgulanmaktadır (Haylock & Cockburn, 2014; Owens & Clements, 1998). Aşağıda bu öğeler açıklanmaktadır:

Matematiksel Fikirlerin Çoklu Temsili

Matematiksel fikirler değişik temsil modelleriyle açıklanabilir. Matematiksel temsil, matematiksel öğrenme ve problem çözenin farklı yönlerinin, farklı temsil yollarıyla modellenmesidir (Goldin & Kaput, 1996). Matematiksel fikirlerin organize edilmesi, kaydedilmesi ve tartışılması için temsilleri oluşturma ve kullanma, problemleri çözmek için matematiksel temsilleri seçme, uygulama ve aralarında geçiş yapma, fiziksel, sosyal ve matematiksel olayları yorumlama ve modellemek için temsiller kullanma gibi süreçleri içerir (NCTM, 2000). Aynı matematiksel problemin çözümlünde farklı temsil modellerinin kullanılmasına ise matematiksel fikirlerin çoklu temsili denir. Çocuklar bir matematik etkinliğine katıldıklarında, matematiksel yaşantının öğelerinden bir ya da birkaçını kullandıkları varsayılmaktadır. Bunlar, matematiksel fikirlerin çoklu temsiliyi sağlayan, somut materyaller, semboller, matematiksel dil ve resimdir. Matematiksel

öğeler arasında bilişsel bağlantılar kurma, diğer bir deyişle matematiksel fikirleri çoklu temsil modelleriyle gösterebilme ve bu temsil modelleri arasındaki ilişkiyi kurabilme anlamaya dayalı bir öğretim ortamının önemli unsurları olarak gösterilmektedir. Matematiksel öğeler arasında bağlantı kurulmadan yapılan bir matematik öğretiminin ise ezbere dayalı bir öğretimi yansıttığı belirtilmektedir (Haylock & Cockburn, 2014). Aynı matematiksel problemin çözümünde farklı temsil modellerinin kullanılabilmesi, matematikte kavramsal anlayışa işaret eder. Matematiksel fikirleri çoklu temsillerle ifade edebilen öğrencilerin, **a.** farklı temsillerle ifade edilen matematiksel düşünceyi belirleme, **b.** çeşitli temsillerle ifade edilmiş bilgiyi manipüle etme, **c.** bilgiyi bir temsilden diğerine transfer etme, **d.** verilen bir problemin çözümünde kullanılacak uygun bir temsile karar verebilme ve **e.** bir kavramın çeşitli temsillerinin güçlü ve zayıf yönlerini, benzerliklerini ve farklılıklarını tanımlama gibi becerilere sahip oldukları belirtilir (Owens & Clements, 1998). Aşağıda, matematiksel fikirleri aktarırken ve problemleri çözerken kullanılabilen farklı temsil modelleri açıklanmaktadır:

Somut Materyaller

Fiziksel, yapılı ya da yapısız her türlü araç gereci ifade eden materyaller, öğrencilere matematiksel işlemleri yapmalarında yardımcı olmak ya da matematiksel kavramları oluşturmalarını sağlamak amacıyla kullanılabilir (Haylock & Cockburn, 2014). İlkokul düzeyindeki öğrencilere, soyut matematiksel fikirlerin somut temsilleri olan materyaller aracılığıyla aktarılmasının matematiksel kavramları ve aralarındaki ilişkileri kavramalarında etkili olduğu vurgulanmaktadır (Fuson & Briars, 1990; Wolfe, 2002). Somut materyaller, öğrenmeyi ilgi çekici ve eğlenceli bir aktivite haline getirmenin yanı sıra, öğrencilerin zihinlerinde hayali sayısal resimler geliştirmelerine olanak tanıyarak gelecekte hesaplama akıcılıklarını artırmalarını sağlar (Russel, 2000). İyi bir materyal, informal matematik ve formal okul matematiği arasında köprü olabilmektedir (Smith, 2016).

Semboller

Semboller, matematiksel kavramların arasındaki ilişkilerin keşfedilmesi ve ifade edilmesini sağlayan işaretlerdir. Matematiksel semboller, birçok bağlantıdan oluşan karmaşık bir ağı temsil ederler. " $4+2=6$ " ifadesi sembollerle yazıldığında, dört, iki, altı, toplama ve eşitlik arasındaki ilişki ifade edilmektedir. Eşittir sembolü ile gösterilen "eş

olma" kavramı da sembollerin ifade ettiği karmaşık bağlantılara verilebilecek bir diğer örnektir. Eşittir kavramı fikirlerden ve yaşantılardan oluşan karmaşık bir ağı belirtir. Bu sembolün ifade ettiği "eş olma" kavramının anlaşılması için "eşitlik" ve "dönüşüm" kavramlarının analiz edilmesi gerekir. Semboller, kullanıldıkları bağlama bağlı olarak farklı anlamlara sahip olurlar. Farklı bağlamlarda kullanılan sembollerin anlaşılabilmesi için birçok dil desteğine gereksinim vardır. "eder, sayma, ekleme, azaltma, toplama vb." tüm bunlar bir araya geldiğinde çok basit görünen " $4+2=6$ " ifadesinin şaşırtıcı şekilde bağlantıların karmaşık ağlarını temsil ettiği görülmektedir (Haylock & Cockburn, 2014).

Şekil

Matematiksel fikirler ve bunlar arasındaki ilişkileri açıklamanın diğer bir yolu da şekillerdir. Sayı doğrusu, grafikler vb. bunlara örnektir.

Matematiksel Dil

Öğrencilerin matematik yapabilmeleri için, **a.** kitaplardan matematikle ilgili açıklamaları okumaları ve anlamaları, **b.** belirli matematiksel kelimeleri kullanarak cümle kurmaları, **c.** öğretmenin matematiksel kavramlarla ilgili anlatımlarını zihinde işlemeleri, **d.** yazılı problemleri yorumlamaları ve **e.** matematiksel fikirlerle ilgili sınıf tartışmalarında formal matematiksel kelimeleri (çıkarmak, eşittir, vb.) ve matematiksel gözlemleri ifade eden (iki tane aldım, kaç tane kaldı, vb.) kelimeleri kullanabilmeleri gerekir (Haylock & Cockburn, 2014). Matematiksel dili etkili bir şekilde kullanabilen çocuklar, matematiksel kavramlarla düşünebilirler (Monroe, 1998; Smith, 2016). Öğrencilerin matematiksel kelime bilgisi, matematik performanslarının yordayıcısı olarak görülmekte (Van der Walt, Marre & Ellis, 2008) ve öğrencilerin sahip olması gereken matematik yeterlikleri arasında gösterilmektedir (NCTM, 2000).

Öğrencilerin, matematiksel bir fikri yukarıda açıklanan farklı temsil modelleriyle ifade edebilmeleri ya da matematiksel bir problemin çözümünde farklı temsil modellerini kullanabilmeleri, aralarındaki ilişkiyi anlayabilmeleri ve farklı temsil modellerini birbirine çevirebilmeleri için diğer bir deyişle kavramsal düzeyde bir matematik anlayışına sahip olabilmeleri için öğretmenlerin etkili uygulamalarla bu süreçleri öğrencilere öğretmesi gerekir. Aşağıda bu uygulamalar açıklanmaktadır:

Kanıt Temelli Matematik Uygulamaları

Çoğu öğretmen dersinde alışık olduğu öğretimsel uygulamaları kullanma eğilimindedir. Ancak, hizmet içi eğitimi sürecinde ya da meslektaşlarından öğrendiği bu uygulamalar etkisiz olabilir ya da etkililiğini kanıtlayan veri olmayabilir. Matematik dersinde öğretmenlerin ağırlıklı olarak ezber ve tekrar gibi etkisiz yöntemleri kullandıkları alan yazında sıklıkla vurgulanmakta ve öğrencilerin matematik başarısızlıkları büyük ölçüde bu öğretim yöntemleriyle ilişkilendirilmektedir (Boz, 2008; Umay, 2002). Kanıt temelli uygulamaların öğretmenler tarafından kullanılması ise hem özel gereksinimli hem de tipik gelişen öğrencilerin matematik başarılarını artırmada öncelikli konular arasında gösterilmektedir (Bryant vd. 2009; Hughes vd., 2016; Jitendra, Star, Duquis & Rodriguez, 2013; Montague, Krawec, Enders & Dietz, 2014).

Matematik dersinde kanıt temelli uygulamaların kullanılmasının, **a.** öğrencilerin matematikte başarılı olma olasılıklarını artırma, **b.** deneme yanılma yoluyla yöntem seçmek yerine etkililiği kanıtlanmış yöntemleri kullanarak zaman ve kaynak kaybını önleme, **c.** öğrencilerin gereksinimlerine cevap verme olasılığının daha fazla olması ve **d.** etkili olduğunu gösteren kanıtların olmasının, öğrencileri bir uygulama ya da programa katılmaya ikna etme olasılığının daha yüksek olması gibi yararları içermektedir (Hughes vd., 2016). Açık-sistemik öğretim, görsel temsiller, şema öğretim ve üst bilişsel stratejiler alan yazında matematik öğretiminde kullanılacak kanıt temelli stratejiler olarak gösterilmektedir. Bu uygulamaların hem özel gereksinimli hem de tipik gelişim gösteren öğrencilerin matematik başarısını artırdığını gösteren kanıtlar vardır (Hughes vd., 2016; Jitendra vd., 2013; Kot, 2014; Kot & Yıkılmış, 2017; Montague vd., 2014; Powell, 2015). Aşağıda bu stratejiler açıklanmaktadır:

Açık-Sistemik Öğretim

Belirli bir matematiksel yöntemin, kavramın ve içeriğin yüksek düzeyde yapılandırılmış ve dikkatlice sıralanmış bir şekilde sunulmasına dayanan açık-sistemik öğretimin, özel gereksinimli ve tipik gelişim gösteren öğrencilerin matematiksel işlemleri gerçekleştirme ve problem çözme becerilerini geliştirmede etkili olduğu alan yazında vurgulanmaktadır (Doabler vd. 2015; Gersten vd., 2009; Kroesbergen & Van Luit, 2003). Açık ve sistemik öğretim, **a.** öğrencilere beceri ve kavramların açıkça tanıtılması, **b.** yeni içeriğin önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmesi, **c.** sesli düşünme yöntemiyle kavram ya da uygulamaların adım adım nasıl gerçekleştirileceğine öğretmenin model olması, **ç.** öğrencilere rehberli ve bağımsız uygulama fırsatı

verilmesi, **d.** öğrencinin problemi çözerken kullandığı stratejiyi ve niye o stratejiyi kullandığını açıklamaya teşvik edilmesi, **e.** doğru ve yanlış cevaplar için geri bildirim ve yanlışların düzeltilmesi için zaman verilmesi, **f.** içeriğin dikkatlice planlanması ve sıralı olarak aktarılması, **g.** içeriğin basit beceri ve kavramlardan daha karmaşık beceri ve kavramlara doğru aktarılması, **ğ.** karmaşık becerilerin daha küçük becerilere ayrılması, **h.** matematiksel görevlerin kolaydan zora doğru verilmesi ve **ı.** geçici ipuçlarının sunulması gibi özellikleriyle, temel kavramları, ilkeleri ve becerileri mümkün olan en etkili ve yeterli şekilde öğreten bir öğretim yöntemi olarak gösterilmektedir (Carnine, Silbert, Kame'enui & Tarver, 2004). Özellikle düşük matematik becerisine sahip olan özel gereksinimli öğrencilere matematiksel ilkelerin, kavramların, işlemlerin ve problem çözme sürecinin öğretilmesinde, açık-sistemik öğretim etkili yöntemlerden biri olarak ifade edilmektedir (Montague, Applegate & Marquard, 1993).

Görsel Temsiller

Görsel temsiller, özel gereksinimli ve tipik gelişen öğrencilerin soyut matematik kavramlarını öğrenmelerine aracılık ettiği, matematik problemlerini anlamalarında ve çözmelerinde etkili olduğu belirtilen diğer bir kanıt temelli uygulamadır (Krawec, 2014; van Garderen, Scheuermann & Jackson, 2012; van Garderen, Scheuermann ve Poch, 2014). Sayı doğruları, şerit diyagramlar, resimler, grafikler, şematik düzenleyiciler matematiksel fikirlerin temsil edilebileceği görsel temsillerdir. Görsel temsiller problem çözme amacıyla kullanılmadan önce, belirli bir matematik problemi için ne tür görsel temsil oluşturacakları ve nasıl kullanacakları öğrencilere öğretilmelidir. Bazı öğrenciler -özellikle başarı düzeyi yüksek ve üstün yetenekli öğrenciler- bunu otomatik olarak yapabilirken, özel gereksinimli öğrenciler görsel temsilleri tipik gelişim gösteren akranları kadar ustalıkla kullanamamaktadır. Görsel temsillerin nasıl oluşturulacağı ve kullanılacağına dair açık- sistemik öğretim yapılmadığında özel gereksinimli öğrenciler genellikle düzensiz, yanlış veya kısmi bilgiler içeren görsel temsiller oluşturmaktadırlar (Montague vd., 1993; van Garderen, vd., 2012).

Şemaya Dayalı Öğretim

Şemaya dayalı öğretim, hem özel gereksinimli (Jitendra, Dupuis, Star & Rodriguez, 2016; Kot ve Yıkılmış, 2017; Powell, 2015; Tuncer 2009) hem tipik gelişen (Jitendra, Star, Rodriguez, Lindell & Someaki, 2011) öğrencilerin, matematik problemlerini anlamalarını ve çözmelerini sağlamada kullanılabilecek etkili uygulamalardan biri

olarak gösterilmektedir. Şemaya dayalı öğretim ile şekil ve şemalar kullanılarak problemdeki bilgi organize edilir, problemin anlaşılması ve çözümün belirlenmesi sağlanır. Şemaya dayalı öğretimin, **a.** problemin anlaşılmasını sağlama, **b.** problem türünü ve çözümünü belirleme ve **c.** kelimeleri, anlamlı grafiklere çevirerek problemin çözümüne aracılık edecek görsel temsiliyi oluşturma ve kavramsal anlamayı kolaylaştırma olmak üzere genel olarak üç işlevinin olduğu söylenebilir (Goldman, 1989; Jitendra, 2002). Şemalar problem çözme amacıyla kullanılmadan önce, problem çözme sürecinin şemalar kullanılarak nasıl yapılandırılacağına öğrencilere öğretilmesi gerekmektedir. Özellikle, şemaları doğru oluşturmada güçlük yaşayan özel gereksinimli öğrencilere bu sürecin açık-sistemik öğretimle öğretilmesi gerekli görülmektedir (van Garderen vd., 2012).

Üst Bilişsel Stratejiler

Özel gereksinimli öğrencilerin düşük problem çözme becerisine sahip oldukları alan yazında sıklıkla vurgulanmaktadır (Geary, 2003; Montague, Enders & Dietz, 2011; Shalev, Auerbach, Manor & Gross-Tsur, 2000). Matematik problemi çözme süreci öğrencilerin doğru cevabı bulmaları, problemle ilgili verilen bilgileri anlamaları ve bu bilgileri zihinsel imajlarla birleştirip bir çözüm yolu geliştirmeleri için (Montague, Warger & Morgan, 2000) derin düşünme ve stratejik bir yaklaşım sergilemelerini gerektiren (Hudson & Miller, 2006) karmaşık bir süreçtir. Ancak, özel gereksinimli öğrencilerin matematik problemi çözerken kullanılabilecek etkili bilişsel ve üst bilişsel stratejiler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve bu nedenle problem çözme becerilerinin zayıf olduğu belirtilmektedir (Krawec, Huang, Montague, Kressler & de Alba, 2013; Rosenzweig, Krawec & Montague, 2011).

Bilişsel stratejiler, öğrencilerin dikkatlerini ilgili bilgilere odaklamalarına, belirli bir problemin yapısını tanımlamalarına ve uygun çözüm yolu geliştirmelerine yardımcı olarak (örneğin şema temelli öğretim, anımsatıcılar) problem çözme becerilerini destekler (Swanson, Lussier & Orosco, 2015; Jitendra vd., 2016). Ancak, bilişsel stratejilerin öğrencilere tek başına öğretilmesi; problem türünü dikkate almadan her problem için aynı stratejiyi uygulama eğiliminde olan veya hiçbir bilişsel stratejiyi kullanmayan özel gereksinimli öğrencilerin bu stratejileri doğru veya bağımsız bir şekilde uygulamalarını sağlamak için yeterli olmamaktadır (Pfannenstiel, Bryant, Bryant & Porterfield, 2015). Bu nedenle, özel gereksinimli öğrencilerin matematik problemi çözme becerilerinin geliştirilmesi için bilişsel ve üst bilişsel stratejilerin birlikte

öğretilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır (Montague vd., 2000). Üst bilişsel stratejiler, öğrencilerin matematik problemlerini çözerken nasıl düşündüklerinin farkına varmalarını ve problem çözme süreçlerini izlemelerini sağlayarak bilişsel stratejileri doğru kullanmalarını sağlamaktadır (Montague vd., 2011). Kendini talimatlandırma ve kendini izleme stratejilerini içeren üst bilişsel stratejilerin problem çözme sürecini aşağıda ifade edilen şekilde yapılandığı söylenebilir:

Planlama: Öğrenciler matematik problemine nasıl yaklaşacaklarına karar verirler, önce problemin ne istediğini belirler ve sonra onu çözmek için uygun bir strateji seçip uygularlar.

İzleme: Öğrenciler bir matematik problemini çözerken, problem çözme yaklaşımlarının işe yarayıp yaramadığını kontrol ederler. Problemi tamamladıktan sonra cevabın mantıklı olup olmadığını düşünürler.

Değiştirme: Öğrenciler bir matematik problemini çözmeye çalışırken, problem çözme yaklaşımlarının işe yaramadığını veya cevaplarının yanlış olduğunu belirlerlerse, yaklaşımlarını değiştirebilirler (Montague, 2007; Montague vd., 2011).

Matematik Becerilerini Destekleyen Diğer Sınıf İçi Uygulamalar

Kanıtla dayalı olma ölçütlerini henüz karşılamamış olsalar da etkili olduklarını gösteren araştırma bulguları bulunan, kanıt temelli uygulamalarla birlikte kullanıldıklarında öğrencilerin matematiksel bilgi ve becerilerini destekleyen, matematiksel anlayışlarını geliştiren başka etkili sınıf uygulamaları da vardır. *Matematiği günlük yaşamla ilişkilendirme, sınıf tartışmaları, öğrenme ortamı, değerlendirme, hata analizi, problemlere birden çok çözüm sunma ve çözümleri karşılaştırma* bu uygulamalar arasındadır (Chapin & Eastman, 1996; Durkin, Star & Rittle-Johnson, 2017; Varol & Farran, 2006; Smith, 2016; Van de Walle vd., 2019). Aşağıda bu uygulamalar kısaca açıklanmaktadır:

Sınıf Tartışmaları

Sınıf tartışmaları öğrencileri, matematiksel akıl yürütmelerini ifade etmeye teşvik eden bir uygulamadır. Matematiksel düşünmeyi güçlendirme ve organize etme, matematiksel düşüncelerini, arkadaşlarına, öğretmenlerine ve başkalarına açık ve tutarlı bir şekilde aktarabilme, başkalarının matematiksel düşünme ve stratejilerini analiz etme ve değerlendirme, matematiksel fikirleri açık bir şekilde ifade etmek için matematiksel dili kullanma gibi süreçleri içerir (NCTM, 2000).

Hem kendi hem de başkalarının problem çözme süreçlerinin farkına varmalarına ve kavramsal anlayışlarını geliştirmelerine olanak tanıyan sınıf tartışmaları, öğrencilerin akıl yürütmesini, problem çözme yeterliliğini, kendine güvenini ve sosyal beceri kazanımını da etkiler (Lappan & Schram, 1989). Yanı sıra öğretmenin öğrencinin matematik anlayışını değerlendirmesine imkân tanıyarak öğrencilerin ihtiyaçlarına göre öğretimi planlamasına fırsat sağlar (Maugesten, 2019). Bu uygulama, tüm grup tartışması sırasında veya küçük grup etkinlikleri sırasında kullanılabilir. Sınıf tartışmasının etkili olarak gerçekleştirilebilmesi için öğretmenlerin, öğrencileri verilen problemlerle ilgili fikirlerini ve çözümlerini paylaşmaya yönlendirmeleri (Sherin, 2002), fikirlerini paylaşmaları ve sınıf içi tartışmalara aktif olarak katılmaları için; inançlarını paylaşabilecekleri, sorular sorabilecekleri, hipotezler kurabilecekleri, hata yapabilecekleri kadar güvende ve rahat hissedebilecekleri bir ortam yaratmaları gerekir (Ball, 1991).

Problemlere Birden Çok Çözüm Sunma ve Çözümleri Karşılaştırma

Bir problemin çözümünde kullanılacak farklı stratejileri öğrencilere açıklamanın, aynı problemi farklı stratejilerle çözenin ve stratejilerin benzer ve farklı yönlerini karşılaştırmanın; öğrencilerin problemlerin farklı stratejiler kullanılarak doğru bir şekilde çözülebileceğini anlamalarını, problem çözerken etkili stratejileri kullanabilmelerini ve stratejilerin kavramsal olarak anlaşılmasını desteklediği belirtilmektedir (Durkin vd., 2017).

Hata Analizi

Hata analizi, öğretmenlerin öğrencilerin matematiksel bir problemi çözerken, tutarlı olarak yaptıkları hata türlerini tanımlayıp analiz etmesini sağlayan bir değerlendirme sürecidir. Öğrencilerin matematik hatalarının ve nedenlerinin belirlenmesi, bu hataların düzeltilmesi için uygun yöntemlerin seçilmesi ve uygulanmasına fırsat sağlar (Luneta & Makonye, 2010). Hata analizi, bilgiyi öğretim hızında işleyememe, yeterli öğrenme fırsatlarının verilmemesi, geribildirim eksikliği, matematik kaygısı ve görsel ve/veya işitsel işlemedeki zorluklar gibi nedenlerle, kavramsal matematik bilgilerinde eksiklik olabilen özel gereksinimli öğrenciler ile düşük matematik başarısına sahip öğrencilerin ihtiyaç alanlarına yönelik öğretimin gerçekleştirilmesi için özellikle önemli görülmektedir (Salvia & Ysseldyke, 2004).

Öğrenme Ortamı

Öğrenme ortamının matematik etkinliklerini destekleyecek şekilde düzenlenmesi, öğrencilerin matematik konularını anlamalarında, matematiksel bilgi, beceri ve anlayışlarının geliştirilmesinde etkili olabilmektedir (Chapin & Eastman,1996). Sınıfın fiziksel ortamında yapılan düzenlemeler, öğrencilerin ilgisinin çekilmesi ve sürdürülmesi noktasında destekleyici olabilmektedir. Buna göre sınıftaki sıralar küçük grup çalışması, sınıf tartışması vb. gibi öğrencilerin aktif olarak katılabilecekleri iş birlikli uygulamaların gerçekleştirilmesine imkân sağlayacak şekilde düzenlenebilir. Sınıf ortamının matematik etkinliklerini desteklemesini sağlayacak diğer bir düzenleme, ilgi çekici ve kullanışlı matematik materyallerinin sınıfta öğrencilerin kolaylıkla görebilecekleri ve ihtiyaç duyduklarında ulaşabilecekleri yerlere yerleştirilmesidir (Varol & Farran, 2006).

Matematikle Gerçek Yaşam Arasında Bağ Kurma

Sınıfta uygulanan matematik etkinliklerinin günlük yaşamla ilişkilendirilmesi, matematiksel etkinlikleri öğrenciler için daha anlamlı hale getirir. Anlamlı etkinlikler ise öğrencilerin motivasyonlarının artmasında etkilidir (NCTM, 2000). Matematiksel görevleri gerçek yaşamla ilişkilendirmek çocukların matematiği statik bir bilgi bütünü olarak değil, bir insan etkinliği olarak deneyimlemelerini sağlayabilir (Whitenack, Knipping, Novinger & Underwood, 2001). Öğrenciler gerçek yaşam problemleriyle uğraşırken öğretmenlerin, öğrencileri kendi çözüm yöntemlerini, stratejilerini geliştirmelerine teşvik etmeleri gerekir. Bir problem hakkında düşünmelerine ve kendi yöntemlerini yaratmalarına izin verilen çocuklar, öz güveni yüksek matematik öğrencileri olurlar (Smith, 2016).

Sonuç ve Öneriler

Alan yazında özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında düşük matematik başarıları gösterdiği vurgulanmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin matematik öğretiminde özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme özellik ve ihtiyaçlarına cevap vermeyen etkisiz öğretim yöntemleri kullanmaları ile ilişkili bulunmaktadır. Bu araştırmada, öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerin matematik başarılarını desteklemede alan yazında etkili olduğu belirtilen öğretim yöntemleri derlenmiş; araştırmalar öğretmenler, özel gereksinimli öğrencileri için matematik öğretimini gerçekleştirirken çoklu temsil, açık-sistemik öğretim, şemaya dayalı öğretim, üst bilişsel stratejiler, hata analizi, sınıf

tartışmaları gibi öğretimsel yöntemleri kullandıklarında özel gereksinimli öğrencilerin matematik performanslarının arttığını göstermiştir. Öğretmenlere, özel gereksinimli öğrencilerin matematik başarılarını desteklemede etkili olduğu alan yazında belirtilen öğretim yöntemlerini sınıflarında uygulama bilgi ve becerisini kazandırmak için bu öğretim yöntemleri hizmet içi öğretmen eğitimlerine dahil edilebilir.

KAYNAKLAR

- Australian Association of Mathematics Teachers (2006). Standards for excellence in teaching mathematics in Australian schools. Retrieved 28 July 2020 from <https://aamt.edu.au/wp-content/uploads/2020/10/Standard-of-Excellence.pdf>.
- Ball, D. L. (1991). What's all this talk about "discourse"? *The Arithmetic Teacher*, 39(3), 44-47.
- Boz, N. (2008). Matematik Neden Zor? *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2 (2), 52-65
- Bryant, D. P., Bryant, B. R., & Hammill, D. D. (2000). Characteristic behaviors of students with LD who have teacher-identified math weaknesses. *Journal of Learning Disabilities*, 33(2), 168–177. <https://doi.org/10.1177/002221940003300205>
- Bryant, B. R., Bryant, D. P., Kethley, C., Kim, S. A., Pool, C., & Seo, Y.-J. (2008). Preventing mathematics difficulties in the primary grades: The critical features of instruction in textbooks as part of the equation. *Learning Disability Quarterly*, 31(1), 21–35.
- Carnine, D. W., Silbert, J., Kame'enui, E. J., & Tarver, S. G. (2004). Direct instruction reading (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall/Merrill.
- Chapin, S. H., & Eastman, K. E. (1996). External and internal characteristics of learning environments. *The Mathematics Teacher*, 89(2), 112-115.
- Doabler, C. T., Baker, S. K., Kosty, D., Smolkowski, K., Clarke, B., Miller, S. J., Fien, H. (2015). Examining the association between explicit mathematics instruction and student mathematics achievement. *Elementary School Journal*, 115, 303-333.

- Durkin, K., Star, J. R., & Rittle-Johnson, B. (2017). Using comparison of multiple strategies in the mathematics classroom: lessons learned and next steps. *ZDM*, 49(4), 585-597.
- Fuchs, L. S., & Fuchs, D. (2001). Principles for the prevention and intervention of mathematics difficulties. *Learning Disabilities Research & Practice*, 16, 85-95, 495- 5.
- Fuson, K. C., & Briars, D. J. (1990). Using a base-ten blocks learning/teaching approach for first- and second-grade place-value and multidigit addition and subtraction. *Journal for Research in Mathematics Education*, 21(3), 180–206. <https://doi.org/10.2307/749373>
- Geary, D. C. (2003). Learning disabilities in arithmetic: Problem-solving differences and cognitive deficits. In H. L. Swanson, K. R. Harris, & S. Graham (Eds.), *Handbook of learning disabilities* (pp. 199–212). The Guilford Press.
- Gersten, R., Chard, D. J., Jayanthi, M., Baker, S. K., Morphy, P., & Flojo, J. (2009). , Mathematics instruction for students with learning disabilities: A meta-analysis of instructional components. *Review of Educational Research*, 79, 1202-1242.
- Goldin, G. A., & Kaput, J. J. (1996). A joint perspective on the idea of representation in learning and doing mathematics. In L. P. Steffe & P. Nesher (Eds.), *Theories of mathematical learning* (pp. 397-430). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Goldman, S. R. (1989). Strategy instruction in mathematics. *Learning Disability Quarterly*, 12(1), 43-55. <https://doi.org/10.2307/1510251>
- Haylock, D. & Cockburn, A. (2014). Küçük çocuklar için matematiği anlama. Zuhâl Yılmaz (Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Hudson, P., & Miller, S. P. (2006). Designing and implementing mathematics instruction for students with diverse learning need. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Hughes, E. M., Powell, S. R., Lembke, E. S., & Riley-Tillman, T. C. (2016). Taking the guesswork out of locating evidence-based practices for diverse learners. *Learning Disabilities Research and Practice*, 31, 130–141. <http://dx.doi.org/10.1111/ldrp.12103>
- Jitendra, A. K. (2002). Teaching students math problem-solving through graphic representations. *Teaching Exceptional Children*, 34(4), 34-38.

- Jitendra, A. K., Dupuis, D. N., Star, J. R., & Rodriguez, M. C. (2016). The effects of schema-based instruction on the proportional thinking of students with mathematics difficulties with and without reading difficulties. *Journal of Learning Disabilities*, 49(4), 354-367. <https://doi.org/10.1177/0022219414554228>
- Jitendra, A. K., Star, J. R., Dupuis, D. N., Rodriguez, M. C. (2013). Effectiveness of schema-based instruction for improving seventh-grade students' proportional reasoning: A randomized experiment. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 6, 114-136. doi: [10.1080/19345747.2012.725804](https://doi.org/10.1080/19345747.2012.725804)
- Jitendra, A. K., Star, J. R., Rodriguez, M., Lindell, M., & Someki, F. (2011). Improving students' proportional thinking using schema-based instruction. *Learning and Instruction*, 21, 731-745.
- Kavale, K. A., & Reese, J. H. (1992). The character of learning disabilities: An Iowa profile. *Learning Disability Quarterly*, 15(2), 74-94. <https://doi.org/10.2307/1511010>
- Kingsdorf S., & Krawec J. (2014). Error analysis of mathematical word problem solving across students with and without learning disabilities. *Learning Disabilities Research Practice*, 29, 66-74 [10.1111/ldrp.12029](https://doi.org/10.1111/ldrp.12029)
- Kot, M. (2014). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere problem çözme becerisinin öğretiminde şemaya dayalı öğretim stratejisinin etkililiği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Kot, M. ve Yıkılmış, A. (2017). [Zihin Yetersizliği Olan Öğrencilere Problem Çözme Becerisinin Öğretiminde Şemaya Dayalı Öğretim Stratejisinin Etkisi](https://doi.org/10.1177/0022219417700000). *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 335-358
- Krawec, J. L. (2014). Problem representation and mathematical problem solving of students of varying math ability. *Journal of Learning Disabilities*, 47(2), 103-115.
- Krawec, J., Huang, J., Montague, M., Kressler, B., & de Alba, A. M. (2013). The effects of cognitive strategy instruction on knowledge of math problem-solving processes of middle school students with learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 36(2), 80-92. <https://doi.org/10.1177/0731948712463368>
- Kroesbergen, E. H., & Van Luit, J. E. H. (2003). Mathematics interventions for children with special educational needs: A meta-analysis. *Remedial and Special Education*, 24(2), 97-114. <https://doi.org/10.1177/07419325030240020501>.
- Lappan, G., & Schram, P. (1989). Communication and Reasoning: Critical Dimensions of Sense Making in Mathematics. In Trafton, P. R., & Shulte, A. P. (Eds.),

- New Directions for Elementary School Mathematics: Yearbook (pp. 14-30). Reston, VA: NCTM Inc.
- Lembke, E., & Stecker, P. (2007). Curriculum-based measurement in mathematics. Portsmouth, NH: RCM Research Corporation, Center on Instruction.
- Lesh, R., Post, T., & Behr, M. (1987). Representations and translations among representations in mathematics learning and problem solving. In C. Janvier (Ed.), Problems of Representation in the Teaching and Learning of Mathematics (pp. 33–40). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Luneta, K., & Makonye, P. J. (2010). Learners errors and misconceptions in elementary analysis: A case study of a Grade 12 class in South Africa. *Acta Didactica Napocenia*, 3(3), 36-45.
- Maugesten, M. (2019). *Good mathematics teaching at lower primary school level*. Paper presented at the Eleventh Congress of the European Society for Research in Mathematics Education, Utrecht University, Feb 2019, Utrecht, Netherlands.
- Monroe, E. (1998). Using graphic organizers to teach vocabulary: Does available research inform mathematics instruction? *Education*, 118(4), 538-540.
- Montague, M. (2007). Self-regulation and mathematics instruction. *Learning Disabilities Research & Practice*, 22(1), 75-83.
- Montague, M., Applegate, B., & Marquard, K. (1993). Cognitive strategy instruction and mathematical problem-solving performance of students with learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, 8(4), 223-232.
- Montague, M., Enders, C., & Dietz, S. (2011). Effects of cognitive strategy instruction on math problem solving of middle school students with learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 34(4), 262–272.
- Montague, M., Krawec, J., Enders, C., & Dietz, S. (2014). The effects of cognitive strategy instruction on math problem solving of middle-school students of varying ability. *Journal of Educational Psychology*, 106(2), 469–481. <https://doi.org/10.1037/a0035176>.
- Montague, M., Warger, C., & Morgan, T. H. (2000). Solve it! Strategy instruction to improve mathematical problem solving. *Learning Disabilities Research & Practice*, 15(2), 110–116. https://doi.org/10.1207/SLDRP1502_7

- National Center for Education Statistics (2015). About the 2015 mathematics assessment. Retrieved from https://www.nationsreportcard.gov/reading_math_2015/#mathematics/about
- National Council of Teachers of Mathematics (NCTM). (2000). Principles and standards for school mathematics. Reston, VA: National.
- Owens, K.D., Clements, M.A. (1998). Ken. Representations in spatial problem solving in the classroom *The Journal of Mathematical Behavior* 17 197–218
- Powell, S. R. (2015). Connecting evidence-based practice with implementation opportunities in special education mathematics preparation. *Intervention in School and Clinic*, 50, 266-272. <https://doi.org/10.1177/1053451215579269>.
- Pfannenstiel, K. H., Bryant, D. P., Bryant, B. R., & Porterfield, J. (2015). Cognitive strategy instruction for teaching word problems to primary-level struggling students. *Intervention in School and Clinic*, 50(5), 291–296.
- Rameau, P., & Louime, C. (2007). Mathematics phobia: Are the mathematical sciences a pothole in the road of life? *Indian Academy of Sciences*.
- Rosenzweig, C., Krawec, J., & Montague, M. (2011). Metacognitive strategy use of eighth-grade students with and without learning disabilities during mathematical problem solving: a think-aloud analysis. *Journal of Learning Disabilities*, 44(6) 508-520. <https://doi.org/10.1177/0022219410378445>
- Russell, S. J. (2000). Developing computational fluency with whole numbers. *Teaching Children Mathematics*, 7(3), 154 158.
- Salvia, J. & Ysseldyke, J. E. (2004). *Assessment in special and inclusive education* (9thed.). New York: Houghton Mifflin.
- Shalev, R.S., Auerbach, J., Manor, O., & Gross-Tsur, V. (2000). Developmental dyscalculia: Prevalence and prognosis. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 9, 58-64.
- Sherin, M. G. (2002). A balancing act: Developing a discourse community in a mathematics community. *Journal of Mathematics Teachers Education*, 5, 205–233.
- Skemp, R. R. (1976). Relational understanding and instrumental understanding. *Mathematics Teaching*, 77, 20-26.
- Sperry-Smith, S. (2016). *Erken çocuklukta matematik*. (çev. Serap Erdoğan) Ankara: Eğiten Kitap.

- Stevens, E.A., Rodgers, M.A., & Powell, S.R. (2017). Mathematics interventions for upper elementary and secondary students: A meta-analysis of research. *Remedial and Special Education, 39*(6), 327-340. <https://doi.org/10.1177/0741932517731887>
- Swanson, H. L., Lussier, C. M., & Orosco, M. J. (2015). Cognitive strategies, working memory, and growth in word problem solving in children with math difficulties. *Journal of Learning Disabilities, 48*(4), 339–358 <https://doi.org/10.1177/0022219413498771>
- Toluk, Z. (2003). Üçüncü Uluslararası Matematik ve Fen Araştırması (TİMSS): Matematik nedir? *İlköğretim-Online, 2*(1), 36-41.
- Toptaş, V., Olkun, S., Çekirdekçi, S. ve Sarı, M. H. (Ed.). (2020). İlkokulda matematik öğretimi. Ankara: Vizetek.
- Tuncer, A.T. (2009). Şemaya dayalı sözlü matematik problemi çözme stratejisinin görme yetersizliği olan öğrencilerin sözlü problem çözme performanslarına etkisi. *Eğitim ve Bilim, 34*(153), 183-197.
- Umay, A. (1996). Matematik eğitimi ve ölçülmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*, 145-149.
- Umay, A. (2002). Öteki matematik. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*, 275-281.
- Van de Walle, J. A., Karp, K. S., & Bay-Williams, J. M. (2019). *Elementary and middle school mathematics: Teaching developmentally* (8th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Van der Walt, M., Maree, K., & Ellis, S. (2008). A mathematics vocabulary questionnaire for immediate use in the intermediate phase. *South African Journal of Education, 28*, 489-504.
- Van Garderen, D., Scheuermann, A., & Jackson, C. (2012). Examining how students with diverse abilities use diagrams to solve mathematics word problems. *Learning Disability Quarterly, 36*(3), 145–160.
- Van Garderen, D., Scheuermann, A., Poch, A. (2014). Challenges students with learning disabilities experience when using diagrams as a visualization tool to solve mathematics word problems. *ZDM: International Journal on Mathematics Education, 46*, 135–149. doi:10.1007/s11858-013-0519-1

- Varol, F., & Farran, D. C. (2006). Early mathematical growth: How to support young children's mathematical development. *Early Childhood Education Journal*, 33(6), 381-387.
- Whitenack, J.W., Knipping N., Novinger, S., Underwood, G. (2001, December). Second Graders Circumvent Addition and Subtraction Difficulties. *Teaching Children Mathematics*, 8 (4), 228-233.
- Wolfe, J. (2002). Learning from the past: Historical voices in early childhood education (2nd ed.). Alberta, CA: Mayerthorpe, Piney Branch Press.

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ YAYIN KURALLARI

DERGİDE YER ALACAK YAZI TÜRLERİ

Araştırma Makalesi (Özgün Makale): Bilimsel yöntem ve kurallara uygun olarak sosyal bilimlere ait alanlarda yapılmış araştırmaların makaleleridir. Bu yazıların daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Bir bilimsel ortamda sunulmuş; fakat yayınlanmamış (özetler hariç) çalışmalar, bu durumun belirtilmesi koşuluyla kabul edilir. Araştırma makalelerinin orijinal bir araştırmayı bulgu ve sonuçlarıyla yansıtmaya veya temel ve uygulamalı bilim alanlarında teorik, hesaplmalı veya deneysel özgün bilimsel çalışmalardan oluşması gereklidir. Yeni kavram, kuram, model ve yaklaşımlar geliştiren makaleler de bu kapsamda yer almaktadır.

Derleme Makaleler: Bilimsel yöntem ve kurallara uygun olarak sosyal bilimlere ait alanlarda yapılmış derleme makaleleridir. Derleme makaleler araştırmacının belli bir konuda yayınlanan dikkate değer çalışmaları alarak teker teker karşılaştırmalı olarak değerlendirmesi, bu eserlerin literatüre kazandırdıkları perspektifleri ve bu perspektiflerin birbirlerini tamamlayan ve birbirleri ile çelişen argümanlarını ortaya koyması, belli bir konuda bilgi üretme adına o güne dek neler yapıldığını, o gün itibarıyla hangi noktada olduğunu ve bundan sonra hangi yöndeki araştırmaların literatüre önemli katkılar sağlayabileceğini özetlediği makalelerdir.

Olgü (Vaka, Case) Sunumları: Sosyal bilim uygulayıcıların, paylaşmakta yarar gördükleri olguları ele alan yazılardır.

Editöre Mektup: Okurların dergi ile ya da dergide yer alan yazılarla ilgili görüş ve önerilerini belirttikleri yazılar ile belirtilen alanlarda çalışmalar yürüten meslek ve disiplinlerden bilimcilerin, bilimsel konularda ve bilimsel bir biçimde yürüttükleri tartışmaların yer aldığı yazılardır.

Kitap/Makale Tanıtımı: İlgili alanlarda yayınlanmış kitapların/makalelerin tanıtım ve eleştirisini içeren yazılardır.

Tez Tanıtımı: İlgili alanlarda yapılmış uzmanlık ve doktora çalışmalarını okuyuculara tanıtan yazılardır.

DERGİ YAYIN POLİTİKASI

1. Yılda iki sayı (Haziran - Aralık) olarak elektronik ortamda yayın yapan Ufkun Ötesi Bilim Dergisi açık erişimli (Open Access) olarak Tübitak Dergi-Park-Akademik sistemi aracılığıyla yayınlanmaktadır. Yayın Kurulu ve Editör kararı ile mevcut sayılara ek olarak özel sayı da yayınlanabilmektedir.
2. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi açık erişimli bir dergidir.
3. Dergi Tübitak DergiPark sistemi aracılığıyla yayımlanmakta olup, tümü ile ücretsiz bir dergidir.
4. Dergiye ulaşan yazılar, öncelikle editör ve yayın kurulu tarafından yapılacak ilk değerlendirmeden sonra derginin yayın ilkelerine uygun bulunduğu takdirde konu ile ilgili 2 hakemlere gönderilir. Red ve kabul koşulları eşit olması halinde 3. Bir hakem görevlendirmesi yapılır.
5. Dergiye gönderilen çalışmalara ilişkin hakem değerlendirmesi için hakemlere verilen süre 15 gün olup gerektiğinde 15 gün daha uzatılabilmektedir.
6. Dergiye gönderilen makalelerin hakem değerlendirme sürecinde çalışmaların tüm süreçlerinde yazar ve hakem kimlikleri gizlenmektedir.

7. Yazarlar, hakemlerden ve editörlerden gelen düzeltme istekleri doğrultusunda gerekli düzeltmeleri yaparak çalışmalarının hakem önerileri doğrultusunda düzeltilmiş hallerini en geç 15 gün içerisinde Dergipark sistemine yüklemelidir.
8. Yazarlar, dergiye yükledikleri makalelerini her aşamada geri çekme hakkına sahiptirler.
9. Düzeltmeden sonra talep edilmesi halinde yazılar hakeme tekrar gönderilir, hakem değerlendirmesinden sonra, ilgili makale dergi yönetiminin onayı ile yayınlanır.
10. Dergiye makale başvurusunda bulunmayı düşünen yazarlar tüm bu kuralları titizlikle incelemelidir.

DERGİ YAZIM KURALLARI

1. Yazılar, A4 boyutunda metin kenarlarından 2,5 cm boşluk bırakılarak, 1.5 aralıklı bilgisayarla Arial 12 punto kullanılarak yazılmalıdır.
2. Yazılar 20 sayfayı geçmemeli, eğer geçiyor ve yazarının iyi niyetli çabalarına karşın kısaltılmıyor ya da kısaltıldığında makalenin özelliği kayboluyorsa, bu durum Yayın Kuruluna gerekli bilgiler verilerek görüşülmelidir.
3. Metin iki yana hizalı, paragraf öncesi boşluk bırakılmadan ve paragraflar arasında otomatik olarak yarım satır (6 nk) boşluk bırakılarak hazırlanmalıdır.
4. İlk sayfa kapak sayfasıdır. Kapakta sırasıyla, makalenin tam başlığı, yazarın adı, yazarın kurumu sayfada ortalanmış olarak alt alta ikişer satır aralıklı sıralanır. Sayfanın altında yazar hakkında kısa bilgi notu sola yaslanmış olarak yer alır. Bu notta yazarın şu anki durumu, ilgi alanları, ödülleri vb. bilgiler, yazının bir proje kapsamında desteklenmesi vb. bilgiler ile iletişim için elektronik adresi yer alabilir.
5. Metin içinde kitap, dergi ve film, TV programı adları italik yazılır. Örneğin, *Siyaset Meydanı* programında (...). Ayrıca yeni veya teknik bir terim metin içinde ilk geçtiği anda italik yazılabilir, sonrasında italik yazılmaz. Örneğin, 1990'lardan sonra *alımlama* çalışmaları Türkiye'de de artış göstermiştir. İngilizcede yaygın olan ifadeler ve kısaltmaları italik yazmayınız. Örneğin, a priori, vis-a-vis, per se vb... Metinde bir ifadeyi daha çok vurgulamak amacıyla italik yapmayınız.
6. Sayıların kullanımı: Cümlelere başlarken sayısal ifadeler sözcük olarak verilir. Örneğin: Kırkbeş tezden yirmisi (...) metin analizi üzerineydi, kalan 15 tanesi üretim süreçlerinin ekonomi politikası ile ilgiliydi.
7. Bir ifadeyi aniden kesintiye uğratacak bir bilgi veriliyorsa, çift çizgi kullanılır. Örneğin: Bu iki katılımcı – biri ilk gruptan diğeri ikinci gruptan seçilmişlerdi- ayrı ayrı test edildiler.
8. Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir; metin sonuna konulmaz.
9. Metinde sadece tek ek var ise Ek olarak italik başlıklandırılabilir ve metinde böyle yer alabilir. Birden çok ek var ise Ek A, Ek B diye harflendirilerek sıralanabilir. Metin sonunda yer alan bu eklere başlıkları verilmelidir. Ana metinde etiketleri ile belirtilmelidir. Örneğin: Türkiye'de yapılmış haber konusundaki doktora tezlerinin ve master tezlerinin konu dağılımına bakıldığında (Ek A ve Ek B), 1990'lardan itibaren bunların çoğunun temsil, ideoloji ve söylem meselelerine odaklandığı görülmektedir.
10. Metninizi karmaşık ve fazla hacimli değilse, başlık ve alt başlıklarda sayılar veya harfler kullanmayınız. Yine metinde yer alan çeşitli türden ardışık sıralamalarda sayı yerine madde işaretlerini kullanmayı tercih ediniz (kare, çizgi, yuvarlak vb).

11. Yazı; sırasıyla çalışmanın türü (araştırma, derleme veya vaka sunumu), başlığı, yazar adları, yazarların bağlı oldukları kurumlar, iletişim kurulacak yazarın iletişim bilgileri (posta adresi, telefon, faks, e-posta) ve çalışmanın daha önce yayınlanmadığını ya da yayınlanmak üzere hâlihazırda başka bir yayın organına gönderilmediğinin bildirimini içeren ayrı bir başlık sayfası ile gönderilmelidir.
12. Yazının diğer bölümleri şu sıraya uygun olmalıdır: Sola dayalı, alt alta, Türkçe ve yabancı dilde başlık, Türkçe özet, anahtar sözcükler, yabancı dilde özet, yabancı dilde anahtar sözcükler, metin ve yararlanılan kaynaklar.
13. Çizelge içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, harita vs.) şekil olarak adlandırılmalıdır. Bütün çizelgeler ve şekiller, ayrı ayrı, Çizelge: 1 ya da Şekil: 1, düzeni içinde sıralanmalıdır.
14. Her yazının başında 200 sözcüğü geçmeyecek bir Türkçe özet yer almalıdır. Ayrıca İngilizce, Almanca ya da Fransızca dillerinden birinde de aynı uzunlukta bir özet konulmalıdır. Özet(ler)in sonunda anahtar sözcükler belirtilmelidir.
15. Satır sonlarında sözcükler kesinlikle hecelerine bölünmemelidir.

KAYNAKÇA KURALLARI

Ufkun Ötesi Bilim Dergisine gönderilen yazıların referans ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) 6 stili kullanılmalıdır. Mendeley atıf programının APA 6 TR kaynakça versiyonu dergimizin yayın kuralları ile birebir uyumludur.